

MINISTERUL APĂRĂRII AL REPUBLICII MOLDOVA
AGENȚIA PENTRU ȘTIINȚĂ ȘI MEMORIE MILITARĂ

ASOCIAȚIA DE ISTORIE MILITARĂ

COHORTA

REVISTĂ DE ISTORIE MILITARĂ

nr. 1, 2025

**MINISTERUL APĂRĂRII AL REPUBLICII MOLDOVA
AGENȚIA PENTRU ȘTIINȚĂ ȘI MEMORIE MILITARĂ**

ASOCIAȚIA DE ISTORIE MILITARĂ

COHORTA

**REVISTĂ DE ISTORIE MILITARĂ
nr. 1, 2025**

Revistă științifică fondată în 1999

**ISSN 2953-6847
CZU 355(051)**

CHIȘINĂU 2025

Colegiul de redacție:

mem. cor. AȘM, mem. de onoare al Academiei Române,

dr. hab. Gheorghe COJOCARU

dr. hab. Nicolae ENCIU

colonel (r) dr. hab. Constantin MANOLACHE

dr. hab. Valentin CONSTANTINOV

general (r) dr. Ioszeff HOLLO (Ungaria)

general (r) dr. Ion COROPCEAN

colonel (r) dr. Petre OTU (România)

dr. Alexandru COSMESCU

dr. Mihai TAȘCĂ

colonel (r) dr. Ion GIURCĂ (România)

dr. Anatolie ȚĂRANU

dr. Valentin BURLACU

dr. Ion XENOFONTOV

locotenent-colonel dr. Marin BUTUC

dr. Stepan GILAR (Cehia)

Redactor-șef:

colonel (r) dr. Vitalie CIOBANU

Secretar responsabil:

cerc. șt. Valentina COSMESCU

Lectori: *Valentina COSMESCU, Alexandru COSMESCU*

Traducere în engleză: *Alexandru COSMESCU*

Paginare și copertă: *Kateryna RUSSU*

Articolele sunt recenzate.

Autorii poartă întreaga responsabilitate pentru conținutul textelor.

S U M A R

STUDII ȘI COMUNICĂRI

Valentin CONSTANTINOV

405 ani de la Bătălia de la Țuțora (1620).

O relatare despre înfrângerea oștirii poloneze..... 9

Mihai TAȘCĂ

Considerații privind crearea Sfatului Țării și alegerea deputaților

la Congresul Militarilor Moldoveni Chișinău 20-27 octombrie 1917.....26

Stepan GILAR

Recrutarea prizonierilor de război de origine cehă și slovacă din România în

timpul Primului Război Mondial 46

Vitalie CIOBANU

Luptele pentru Tighina (ianuarie 1918)..... 62

Valentin BURLACU

85 de ani de la anexarea Basarabiei de către Uniunea Sovietică 85

Sergiu MUNTEANU, Anatolie NOSATÎ

Evoluția criminalității în RSS Moldovenească (1964-1991) 104

STUDII DE APĂRARE ȘI SECURITATE

Anatolie ȚĂRANU, Cristian ȚĂRANU

Semnificația zilei de 9 Mai în paradigma ideologică a „lumii ruse” 121

Artem FYLYPENKO

Noi amenințări și provocări în regiunea Mării Negre în contextul invaziei

pe scară largă a Rusiei în Ucraina..... 134

CONTENTS

RESEARCH STUDIES AND PAPERS

Valentin CONSTANTINOV

405 Years Since the Battle of Țuțora (1620):
An Account of the Defeat of the Polish Army 9

Mihai TAȘCĂ

Considerations Regarding the Creation of the Sfatul Țării
And the Election of Deputies at the Congress
of Moldovan Soldiers Chișinău, 20–27 October 1917 26

Stepan GILAR

The Recruitment of Czech and Slovak Prisoners of War from Romania
during the First World War 46

Vitalie CIOBANU

The Battle for Tighina (January 1918) 62

Valentin BURLACU

85 Years Since the Annexation of Bessarabia by the Soviet Union 85

Sergiu MUNTEANU, Anatolie NOSATÎ

The Evolution of Criminality in the Moldavian SSR (1964-1991) 104

DEFENSE AND SECURITY STUDIES

Anatolie ȚĂRANU, Cristian ȚĂRANU

The Signification of May 9 in the Ideological Paradigm
of the “Russian World” 121

Artem FYLYPENKO

New threats and challenges in the Black Sea region in the context
of Russia’s full-scale invasion of Ukraine 134

Studii și comunicări

405 ANI DE LA BĂTĂLIA DE LA ȚUȚORA (1620). O RELATARE DESPRE ÎNFRÂNGEREA OȘTIRII POLONEZE

405 YEARS SINCE THE BATTLE OF ȚUȚORA (1620): AN ACCOUNT OF THE DEFEAT OF THE POLISH ARMY

Valentin Constantinov,

dr. în istorie, Universitatea de Stat din Moldova

Institutul de Istorie

ORCID ID: 0000-0001-9578-1134

e-mail: constantinov.valentin@upsc.md

CZU :94(478)''1620'':355.48(560:438)''1620''

<https://doi.org/10.65870/cohorta.2025.1.01>

REZUMAT

Bătălia de la Țuțora (1620) a fost intens discutată în istoriografia poloneză, însă rămâne insuficient examinată în cercetarea românească, în pofida relevanței sale pentru istoria Moldovei și pentru conflictul mai larg polono-otoman. Articolul de față prezintă un jurnal de campanie polonez redactat în 1620, care oferă o rară relatare directă asupra bătăliei și a dramaticei retrageri spre Nistru. Documentul furnizează informații valoroase despre starea armatei, tensiunile interne, relațiile cu forțele moldovene și muntene, precum și circumstanțele care au dus la destrămarea trupelor poloneze și la moartea marelui hatman Stanisław Żółkiewski.

Cuvinte-cheie: Moldova; Rzeczpospolita; Imperiul Otoman; Țuțora; Stanisław Żółkiewski

ABSTRACT

The battle of Țuțora (1620) has been extensively discussed in Polish historiography, but remains insufficiently examined in Romanian research, despite its relevance for the history of Moldavia and for the wider Polish-Ottoman conflict. This article presents a Polish campaign journal written in 1620, which offers a rare first-hand account of the battle and of the dramatic retreat toward the Dniester. The document provides valuable information on the state of the army, internal tensions, relations with Moldavian and Wallachian forces, and the circumstances that led to the collapse of the Polish troops and the death of Grand Hetman Stanisław Żółkiewski.

Keywords: Moldavia; Rzeczpospolita; Ottoman Empire; Țuțora; Stanisław Żółkiewski

Evenimentele din Moldova din toamna anului 1620 au reprezentat începutul confruntării polono-otomane din anii 1620-1621, o perioadă decisivă pentru echilibrul politic din Europa Centrală și de Est. Am expus pe larg în alte studii cauzele, contextul și desfășurarea acestei campanii în studiile dedicate rolului pe care l-a avut Țara Moldovei în relațiile internaționale între 1611 și 1634¹. Totuși, subiectul rămâne puțin investigat în istoriografia românească, în pofida relevanței sale pentru istoria politică a Principatelor și pentru raporturile de putere din regiune.

Jurnalul de campanie publicat aici, intitulat *Relatare privind înfrângerea oștii la Țuțora, împreună cu marele hatman al Coroanei, Stanisław Żółkiewski, la 7 octombrie 1620*, descrie motivele, desfășurarea și rezultatul expediției cunoscute sub numele de „campania de la Țuțora”. Trebuie amintit că bătălia de la Țuțora, propriu-zis, reprezintă doar prima fază a confruntării. După retragerea de pe câmpul de luptă, armata poloneză a fost urmărită constant de trupele otomano-tătare, în rândurile cărora se aflau și contingente moldovenești și muntene. În apropierea Nistrului, tabăra poloneză s-a dezintegrat, ceea ce a transformat-o în pradă ușoară pentru urmăritori.

O consecință majoră a acestei campanii, pe lângă înfrângerea zdrobitoare a armatei poloneze, a fost moartea pe câmpul de luptă a lui Stanisław Żółkiewski, marele cancelar și hatman al Coroanei, cunoscut pentru victoria sa de la Klușino (1610) și ocuparea temporară a Moscovei, cu instalarea unei garnizoane poloneze la Kremlin².

Deși episodul nu a stârnit un interes deosebit în istoriografia românească, în Polonia înfrângerea de la 1620 a generat reflecții ample și a alimentat o literatură istorică bogată. Moartea în Țara Moldovei (percepută ca dușman³) a unui mare comandant polonez, văzut ca apărător al creștinătății, retragerea nereușită și pierderile mari au devenit teme recurente în comentariile contemporanilor și în studiile ulterioare. În consecință, au fost publicate numeroase volume, articole și analize consacrate cauzelor și implicațiilor acestui dezastru militar⁴.

¹ Vezi capitolul *Confruntările politico-militare și impactul lor asupra situației din Țara Moldovei 1617-1621*, în V. Constantinov, *Țara Moldovei în cadrul relațiilor internaționale 1611-1634*, Demiurg, Iași, 2014.

² R. Sześniak, *Kluszyn 1610*, Warszawa, 2004.

³ Cu privire la această concepție a lui Stanisław Żółkiewski, vezi V. Constantinov, *Modele istorice în discursul politic polonez în primele decenii ale sec. XVII*, în V. Ursu, L. Noroc (coord.), *Cercetarea istorică și culturologică în spațiul unitar european: paradigme, realități, perspective. In honorem Valentina Enachi*, Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” din Chișinău, Chișinău, 2023, pp. 56-67.

⁴ Iată câteva din ele: K. Górski, *O wyprawie i klęsce cecorskiej (od 1 września do 6 października)*, în *Bibl. Warszawska*, t. 4, 1886; K. Górski, *Teofil Szemberg o klęsce pod Cecorą*, în *Bibl. Warszawska*, t.4,

În cele ce urmează, prezentăm, în originalul polonez și în traducere în română, un jurnal de campanie ce reflectă seria de evenimente la care ne-am referit. Textul este remarcabil prin relatarea sa vie, minuțioasă și nemijlocită, care surprinde din perspectiva poloneză nu numai desfășurarea bătăliilor, ci și moralul trupelor, atmosfera taberei și mecanismele prin care armata poloneză s-a destrămat în fața urmăritorilor.

DOCUMENT

Relacya o porażce wojska na Cecedorze z hetmanem wielkim koronnym Stanisławem Żółkiewskim dnia 7 października 1620 roku.

Die 3 septembris Dniestr przebywszy, 5-ta szliśmy dwie mile mimo Sorokę nad rzeką Kajnar; tu 7 przyjechał do obozu gospodar wołoski z kilka set człowieka który pobiwszy coś pogan, który go manzulowac i Schinder baszy zawieść chcieli prosto już był obrucił ku Chocimowi, z kąd zaraześmy niektórzy wzięli indicium iasne onych jego offert i perswazyi ad sacrum bellum że mu z miłości nie przeciwko ojczyźnie naszej i Rzeczypospolitej chrześcianskiej pochodziło, ale skóry i zdrowia swego: bo miał swoje pewne wiadomości, że go jeśli nie zadławić, rzucić pewne miano, i tak umykał sadła nad smowę która była z wojskiem wołoskiem zajachac nam drogę: a i poszedłby był zgoła wprost, aż go Jmp kanclerz (Stanisław Żółkiewski) scio dwema listami upomniał aby się do nas wrócił, których tu sam prawie wywiodł. Przyjęli go ich msci pp. Hetmani solenniter i częstowali i upoili.

Die 9 septembris szlismy do Rephtu rzeki.

Die 10 do

Die 11 do . Tu sie do wojska przylaczył sie pulk Lisowski, i monstrowali sie w wieczor. Die 12 przez Delidobine na Cecedorze d. 17 przede dniem sam gospodar przyszedłszy do imcp. Hetmana dal wiadomosc że poganie, o których na ten czas niegotowości i małości powiadano do ktorychesmy się czatą wybierali, idą do nas. Jego mosc pan kanclerz posłał jego pana strażnika o południu **p.52** pod wojsko dla języka, alec go on ledwie z obozu wyjachawszy na sobie wiezie, poimać jednak niceśmy nie mogli.

Die 18. Wojska poganiskie między Mogiłą Carską, która na gorze przeciw Cecedorze stoi; i między Delidobiną na trzech górach położyło sie i zaraz harce cały dzień potężnie się zwodziły, na

1886; K. Liske, *Stanisława Żółkiewskiego hetmana i kanclerza wielkiego koronnego wyprawa i zgon na polach cecorskich*, în *Dziennik Literacki*, 1869; F. Suwara, *Przyczyny i skutki klęski cecorskiej 1620 r.*, Kraków, 1930; J. Szujski, *Cecora i Chocim*, Kraków, 1886. Fără îndoială, cea mai documentată lucrare ce analizează evenimentele din 1620 este lucrarea lui R. Majewski, *Cecora rok 1620*, Warszawa, 1970. Mai nou, o sinteză asupra evenimentelor din 1620 a fost elaborată de K. Sledziński, *Cecora 1620*, Warszawa, 2007. Menționăm aici și simpozionul din 2003, la care s-au ținut mai multe comunicări cu privire la acest subiect: M. Wagner, *Expediția de la Țuțora*, în *Revista de Istorie a Moldovei*, nr.1, 2004, pp. 6-15; E. Baidaus, *Stanisław Żółkiewski și Țara Moldovei: considerente privind campania polonă din anul 1620*, în *Revista de Istorie a Moldovei*, nr. 1, 2004, pp. 36-42. În afară de acestea, menționăm și studiul semnat de V. Mischevca, „*Stălpul Leahului*” – cel mai vechi monument al unui comandant de oști pe teritoriul Republicii Moldova, în T. Arnăutu, O. Munteanu, S. Musteață (coord.), *Studii de istorie veche și medievală: Omagiu profesorului Gheorghe Postică*, Pontos, Chișinău, 2004, pp. 233-241.

których iż nas pan Bóg pobłogosławił, uwiedliśmy się złem rozumieniem że więcej wojska 30 do 40 tysięcy nieprzyjacieli nie miał, że go będąc wspierany na posiłek swym niewypuszczał i wrosła wojsku wszystkiemu dobra nadzieja zwycięstwa tak że i wojsko wszystko pragnęło bitwy, od czego ich moście pp. Hetmani, toż rozumieć nie byli. Dostaliśmy w prawdzie wieczorem języka który powiadał o 100 tysiącach ale *fatum* to nasze, albo już choć przejrzenie Boże które się zatrzymać nie dało nie zdało się nam w to wierzyć, czego oczy nie widziały.

d.19 patrząc ich moście pp. hetmani na ochotę wojska wszystkiego o południu wywiedli w pole dobrzym porządkiem: bo naprzód ich gościom pp. pułkownikom naznaczyli w szyku miejsce ich który podle którego, który za którym potykac się miał, a wojsko zaś wszystkie z prawej i lewej ręki ubezpieczyli taborkami, w których piechota z działą była, w tył też wojska w szanćcach zostawiwszy nieco piechoty z działą. Tu dla przestrogi na potem nie zamilczę, co nam zawadziło jako taborki te boczne miały równo następować z czołem wojska żeby było wojsko w proporcji swej równej i równej obrony z obudwóch stron w tyle miało, lewy taborek nie dał słusznego pola, a blisko bardzo przy obozie został, zaczęło aby wojsku pola z potrzebe było następujące z tyłu chorągwie prawy taborek wyparły daleko w pole, zaczęło ten prawy bok ukazać się bardzo, i onę obronę która miała być taborku **p.53** do obozu dłużyli tak że między te dwie obrony pokazała się nieprzajacielowi okazja ze dwóch stron na nas uderzyć i większą bardzo potęgą niżeliśmy ich wczora widzieli, już ci nie sto, jako język powiadał, ale 70 tysięcy pewnie ich było mówię dusz wszystkich nie kommunika. Kazali byli pp. hetmani onego prawego taborku cofnąć, ale iż się zaras przez niezupełną sprawę i bojaźń ciurów, co kolasy prowadzili, pomieszał, już tak zostać musiał co i siłą piechoty i działą zguby przyczyną się stało. Tu na tym placu jeśli żołnierz i wojsko wszystko czyniło powinności i sławie swej dosyć, albo nie? Pisac nie chcę słysząc że się tacy najdują, którzy nie wiem na jaki pożytek podają gwiazdo swe w ohydę: tylko ich o to spytam, jeśliśmy się nie bili i nie ścięli? Cożeśmy całe godzin sześć czynili? Kto 3500 poganina zabił, jako sami pogani zeznali? Od kogo naszych do 300 na placu pobitych, drugich 300 mianowicie piechoty poimanych zdrowych i posieczonych? Od kogo takich zacnych ludzi postrzelanych i pobitych? Pewnie nas nie przez błota, których tam i pomyślenie nie było sięgano i my ich także? Siłaby mi tu papieru trzeba nie każdego bym widzieć mógł swego też cokolwiek mając przed sobą pilnego, ale tylko bliższych siebie męstwo wyliczając. Albo w dzielności ich gościów pp. hetmanów czego nie dostawało, a mianowicie jego mości pana hetmana polnego kor. (Stanisława Koniecpolskiego) który przy każdej prawie chorągwi, gdy z nieprzyjacielem czyniła, był obieczny, a na ostatek gdy już wszystką prawie na wolnością na jego chorągiew własną poganin uderzył, on sam między nie wpadł, i swą ręką dwóch poganów ściął? Biło się nieomylnie dobrze rycerstwo: a jeśli by mi też kto koniecznie chciał taka nienaruszoną prawdę **p.54** powiedzieć, jakom ledwie na spowiedzi powinien. Co za dziw że między 50 chorągwi, albo też 60 ten powiadacz się znalazł, który powinności swej nie we wszystkim dosyć czynił, i apostołów tylko dwanaście było, a trzech tylko zostało przy Panu. Słońce nas rozwiódło z nieprzyjacielem który nie więcej na nas nie ułowił tylko taborek z sześć działek, ten z prawego boku zostać musiał do zamieszania. Zginął w tej potrzebie zacny człek i w tem wojennym rzemśle dzielny pan Krzecz, drugi pan Gośliński. Wakowski starsi rotmistrze, pan Tyzenhauz, p. Stanno, porucznicy i postrzelani jego moście pp. starosta winnicki jego mość pan Malinski i td.

Die 20 septembris. Widząc ich moście pp. hetmani iż większe jest wojsko pogańskie niż bywa, któremu siły nasze sprostać nie miały: a do tego widząc animusze niektórych w przegranych bitwach niebywałych wczorajszą armaty zgubą potworozone rzeczy dwie przedsięwzięli: w traktaty jeśli by się okazała podać przykładem nieboszczyka pana kanclerza (Jana Zamojskiego) z nieprzyjacielem się wdać i zwieść go, a taborem wojsko uwodzić. Hospodar skoro o traktatach

powąchnął dorozumiawszy się czego nie było potrzeba, jał myśleć o bieganiu, i innych namawiać na nie, ukazując im wielkość wojska. Ci zaś z animuszów swych szlacheckich spadli usłyszawszy o uchodzeniu taborem, jeszcze większy strach wzięli zaczęły między żołnierstwem i różne suspicje o ich mosciach panach hetmanach i weksze strachy rosły i tych desperacja jakoś niepotrzebna, z tej *teror panicus* w którym ten się miał za najszczeńliwszego, co był najpierwszy do sprosnej i mizernej śmierci. Ażebym tu wszystkiemu światu ukazał i oświadczył niewinną i całą cnotę ich mosciów pp. hetmanów na niektórych nieprzystojne szczypanie p.55 dobrej ich sławy; którzy udają żeby i oni sami myśleli i mieli uciekać. Co jest taka prawda jaka ta że ludzie na głowach nie na nogach chodzą: nie tylko nie myśleli uciekać (bo powiem prawdę i jam im to z proźby niektórych znacznych persadował) ale owszem przed samem zejściem słońca gdy ich mosciów gospodar obesał prosząc aby mu pozwoli uciekać którędyby on rozumiał, posłali mię ich moście do niego persadowując aby *omnino* tego nie czynił *rationibus et exemplis*, ale raczej aby z ich mościami *melioer experiatu fortunam*, gdyż nic tak strasznego, jeszcze nie masz, coby nas do rosyjki przywozić miało: a na ostatek tak mu kazali powiedzieć, że go nie puszcza bo mu dobrze zyczą i rychlej zdrowia jego dochowają niż Wołosza. Obiecał przez mię ich mościu nie odchodzić: a w tem nie czekając wartu wpadłszy na koń z swojemi do Pruta (a słońce też już było siadło) ci co już na jego opinię pogotowiu z nim byli i z drugimi nabechtanemi i strachem niepotrzebnym napełnionymi za nim; w tem wszystko wojsko w wielką trwogę zamieszanie tumult; do czego pomogła noc barzo ciemna i zapalony obóz w kwaterze Lisowczyków i innych ukrainców. Ich moście pp. hetmani wpadli na konie chcąc uciszyć tumult tak srogi, ale nie mogąc żadną miarą, jego mość pan kanclerz wrócił się z serdecznym żalem do swego namiotu już pokazowanego, a jego mość pan polny (Stanisław Koniecpolski) do szańców, gdzie całą noc trwał animując i zadzierżywając żołnierstwo pozostałe, żeby nieprzyjacieli do nich tymczasem nie wpadł, powiadają snadź jakoby ich moście uciekać mieli, ale ich Niemcy co w rogu szańcu stali nie chcieli puścić: a skąd że im takie *imperium* na same hetmany? A zażyby byli, nie mieli wszystkiego pola i wszystkich szańców przestrzeństwa wynieść którędy chcac? A zaś mało i innych wypuścili co polni wypuścili co polni do Dniestru poszli? Po północy gdy znak imci pana kanclerza po obozie nosić poczęto jęło się p.56 ciszyć wojsko: trwał jednak strach, a prawie szalona i głupia *diffidentia* o wierze ich mosciów do samego dnia.

Dnia 21 septembris. Skoro dzień porachowawszy ich moście kto zginął kto został, widząc tak opacznie o cnotach swych opinie, a mianowicie i mość pan kanclerz, wezwał wszystkich do koła; tam ukazał nam jasne *intentum* swoje i dobrą radę, którą wziął przed się z wielkim jednak żalem swym tak że i na Ewangelią złożywwszy palce *soleniter* przysięgł: że ani myślił uchodzić inaczej jedno taborem, ani myślił czego racye wielkie dawał. W tem podali poganie okazją do traktowania pokoju: co acz ich moście widzieli być rzecz płonną ale widząc słabość wojska i niesforność animuszów mitigował je temi traktatami także i nieprzyjaciela zatrzymał poty ażby też ulegował i sposobił sobie nas wszystkich w posłuszeństwo, co ledwo aż dziewiątego dnia sprawił, że się już i sprzyięgać poczęli na ście taborem z Cecorzy, szliśmy na całą noc, a nieprzyjacieli na koło nas obstałiwszy rozrywając nas sędzi z nami. Rano równo z słońcem dnia 30 wrzesnia uderzyli na nas z czterech stron potężnie: ale pomógł nam Pan Bóg żeśmy im wytrzymali aż do południa: oni odstałi, a myśmy też wythnęli trochę. O niespornej godzinie ruszyliśmy się na noc całą: a poganin na koło z nami ustawicznie nas infestując.

Dnia 1-go października w dopołudnia mniejsze stanęliśmy nad stawem na Borledolewie, tu zaraz wojsko tureckie zaczęło szturmować i ochotnie bardzo nacierać; zdarzył nam Pan Bóg że nam dali pokój i z szkodą swą. A iż im wojska jeszcze miało przybyć, jakoż przybyło co dzień, żeby

nas tu zatrzymali na noc, posłał do jego mości pana kanclerza Galga żałując **p.57** tego daremnie krwie rozlania co poszło ze złego wyrozumienia pana Krysztofa Družbica, ale wy poszlycie mi go, przezeń pokój zawrę do końca. Widzieliśmy to być zdradą, ale iż ich moście na trud wojskowy patrzyli, zostali tu na noc: ale nazajutrz

Dnia 2-go października miasto pokoju i pana Družbica nie odesłali i wszystką mocą ze świeżemi posiłkami uderzyli na nas z rana aż do południa szturmując: ale i nabiliśmy się ich chwałą Bogu do woli, i uczynili sobie pokój zgubiwszy mniej 10 swoich. Wieczorem ruszyliśmy się na całą noc, nasi sąsiedzi też około nas i rozrywając i ognie wszędy nakoło paląc.

Dnia 3-go października. Staneliśmy ze trzy godziny na dzień w podole głębokim przy wsi zapalanej. Tu się kilka kroc o nas kusili, ale tak nas Pan Bóg pobłogosłowił dobrem sercem że ciurowie nasi sami wypadłszy skoczyli w przykrą górę do wszystkiego wojska tureckiego, które nas z dział psowało, zegnali je przecz, jednego tylko zgubiwszy ze swych. Tu widzieć było na oko, skąd zwyczajstwa pochodzą i co ono jest: *unus persequitur mille et duodecim millia* że *non in fortitudine equi neque in tibys viri dominus exercituum contesit bella*. Niech będzie pochwalon. W wieczór ruszyliśmy się na całą noc w niedzielę do południa, a szliśmy do rzeki Reut, której jednak nie doszliśmy dla tego żeby musiał tabor źle stanąć pod górą, i tak w gorąca nie małym chwem strapione wojsko i pragnieniem zmorzone musiało być bez wody wydychać w polu szaranczy pełnem beztrawnem, dymów pełnem, któremi nas poganie na koło kurzyli pożary paląc, a jeść już było rzadko i o male siła tych było co już od czterech dni chleba nie jedli. Tu poganie i cały poranek nas szkodzili bardzo i mało co wytchnąć dawszy wszystkiemi siłami obstąpiwszy nas tak na koło że ziemi chyba pod nogami nie widać było a nawet **p.58** i słońce nam kurzawą końską zakryli, uderzyli na nas i mianowicie z tyłu. Straszny był to wieczór widzieć takiej garstce ludzi nad karkami swymi wojska okiem nieprzejrzane, do których nie tylko bicia ale i do witania trudno by sobie człek siły recznej miał obiecować: bo pewnie i z Wołochami, i z Multanami, i z Dobruczany, którzy wszyscy tu już poganom przybyli, nie mniej ich 150 tysięcy było. Natarli na nas tak potężnie, żeśmy im własni w boku rusznice wtykali i szablami siekli. Był wielką i dziwną mocą swą Pan Bóg z nami, a wierę że nie dla czego inszego jedno żeśmy się byli w piękne animusz, miłe obyczaje przysposobili przez te kilka dni szliśmy w wielkim posłuszeństwie starszym, w miłej zgodzie wspólnej z stanowiska się ruszając miasto onych skwerków i płaczów ubogich poddanych przekleństw strasznych niesłychać było jedno. Wszystkich chorągwi na kolana przed Panem upadłych w tem *sub tuum praesidium confugimus* i wiele rozmaitych nabożnych pieśni piewenem tego gdybyśmy w większej kupie tak na tego poganina wyszli żebyśmy sobie prędko pokój kupili. Działki między innymi tu nam dobrze służyły, daj Boże tak zawsze bo żadną miarą nie mógł nas nieprzajacieli pożyc a wielce był uszkodowanym tak że odejść z wielką szkodą musiał z zachodem słońca: my teraz zaraz w drogę w tejże jednak jako zawsze kompaniej.

Dnia 5 października. O południu przyszliliśmy do rzeki Kabily gdzieśmy się odżywili co głodniejszy ogrodem kapusty acz ledwo setnemu się jej dostało, drudzy też i do szkapiny niecili ogień z chwastu suchego. Tuśmy z pokojem wytchneli acz cały poranek nam było ciężko. Wieczorem znowu w drogę na noc całą w tej mordowali i psowali nas bardzo **p.59** i mało nie rozerwali, sam Bóg strzegł.

Dnia 6 paźdz. O dziesiątej na półzegarzu natarli na nas potężnie żeśmy musieli stanąć i bitwę im dać: daliśmy i wygraliśmy chwałą Panu Bogu. W tem też widząc poganie że nam tylko dwie mile albo półtrzeciej do Dniestru gdzie widzieli żeśmy się okopać mieli że daremna ich praca koło nas: naprzód Skinder basza stanął z swem wojskiem potem Galga: wołoskie tylko wojsko i coś tatar za nami posławszy a my też obaczywszy to tak znowu do swego przyrodzenia zaraz

w dyskursy, w rady, w opinie, jęli się różnić. Jedni to jest ich moscie pp. hetmani chcieli juz tak jednym duszkiem dochodzić do Dniestru co w skok było w kupie; drudzy chcieli zawrzec tabor i stać do nocy albo północy, a to nie dla tego żeby onego niedzielnego żaku odiskiwać, ale przecież z suspicią tych lekkich ludzi którzy się w tem czuli, zaczęli jęli zaraz buntować się i tak nowym ruchem i zamieszką szliśmy przecie do nocy. W nocy już ci łotrowie, których mało niewięcej było niż stanu szlacheckiego mieli lepszy czas po sobie i nie tylko ośmielili się onego pierwszego żaku nie wracać, ale i na nowy zaraz uderzyli, gdzie między innymi pańskimi i mój też wózek zrabowali, na którym było blisko 11 tysięcy srebra robionego, konie mi pobrali, czeladź pobili, jęli zaraz tabor mieszać wojsko buntować, jako pacholiki i inne lekkie ludzi mioniąc że was panowie chcą odbiegać i nas wydać zatem ułapili okazją towarzystwo z koni zbijać. Ich moście panowie hetmani widząc ten gwałt, albo nierząd, widząc że nieprzyjacieli który sie z tyłu nad nami wieszał, by i ścierał łącno to mógł by i postrzegł już; zaczęli łącno by nas pożyc mógł widząc na ostatek że też już niektorzy z starszyny od półtora godzin od kupy ku Dniestrowi poskoczyli, nie mogąc inaczej swawoli radzić, prosili aby wždy kupą komunikom uchodzić **p.60** ale ci żakownicy pobrawszy już wszystko i widząc sobie po woli i koni nas zbawić chcieli, jęli wołać z koni: nieodbiegajcie nas, niezdradzajcie nas, na koniech kto prędszy ten lepszy, a ono żeby było koni dostać, jakoż i dostali: bo ich moście pp.hetmani mając całe serca i żalując wszystkich równo i sami posiadali z koni żeby wszyscy równo konie obaczywszy zdrowo uszli: ale skoro ich moście z koni, oni na konie i tak nam powiedzieli dobrą noc. Tu już widząc zdradę oczywistą każdy szedł w swą a ponad Dniestru Wołocha nas w swych taborkach jak z sieciami czekali, którym wpadliśmy jak ryby w matnię. Jedni jednak i do Wołoch nie dochodząc tatarom wpadli w ręce, drudzy od Wołoch obłupieni pobici, trzeci poganom porozdawani, a tak w tym tumultie jeszcze o sobie nie wiemy, tylko to żeśmy się przez nieposłuszeństwo sami pogubili w jednej godzinie których w zgodzie wielkie wojsko zmódz nie mogło. Kto zginął jako już wszystkim jawno:

Regestr wojska i rotmistrzów z nieboszczykiem panem hetmanem Stanisławem Żółkiewskim w Wołoszech pobitego

Imp. Hetmana koni nr. 200

Imp. Hetm polnego 200

p. starosty Kamienieckiego 180

Xcia Koreckiego 200

P.Starosty Halickiego (Strusa) 100

P.Kamienieckiego 100

P. Wdzica Braclaw. (Potockiego) 100

P.Wdzica Podolskiego (Sienieński) 200

P.Starosty Chełmskiego koni 200

P.Tyszkiewicza 100

P. Kazanowskiego 200

P.Wrzeszcza 200

P.Strzyżowskiego 100

P.Ujazdowskiego 200

Lisowczyków 200

Farensbachowej piechoty 100

p.61 P. kanclerza (Stan. Żółkiewskiego) piechoty niemieckiej 100

Węgierskiej piechoty 300

Hetmańskiej piechoty 300

P.Hetmana polnego (S. Koniec.) 200
 P.starosty Kamienieckiego 600
 P. wojewody Ruskiego 800
 P. Tyszkiewiczowej 120
 Kusk (?)200
 P. Skorzeskiego 200
 P.Denhoffa rajtarow 200
 P.koniuszego kazaków 200
 Xcia Koreckiego 200
 Starosty Winickiego 100
 P. strażnika 100
 P. starosty Halickiego kazaków 200
 P.Lenikowskiego 200
 P.Kalinowskiego 200
 P.Krasickiego 200
 P.Dzierżckiego 200
 P.Falenckiego 200
 P.Owakowskiego 100
 Wybranców 1500
 P.Starosty kamienec. Kozaków 500
 Xcia Koreckiego tatarów 50
 P. Tyszkiewicza tatarów 350
 P.Chmieleckiego 500
 Barson 270
 Kozaków 10
 Krzecz 200
 Chmieleckiego 100
 Hospodarskich 500 – 11.860

Traducere din limba poloneză

Relatare privind înfrângerea oștii la Țuțora, împreună cu marele hatman al Coroanei, Stanisław Żółkiewski, la 7 octombrie 1620

Die 3 Septembris⁵ trecând Nistrul, în ziua de 5 [septembrie] am mers două mile pe lângă Soroca, pe lângă râul Căinari. Aici, în ziua de 7, a sosit în tabăra noastră domnul moldovean⁶ cu câteva sute de oameni; după ce ucisese niște păgâni care voiau să-l mazilească și să-l ducă la Schender-pașa, își întorsese deja drumul spre Hotin. Din acest fapt unii dintre noi am dedus îndată că ofertele și îndemnurile lui la *sacrum bellum*⁷ veneau nu din dragoste față de țara noastră

⁵ în ziua de 9 septembrie (lat.).

⁶ Gașpar Grațiani

⁷ război sfânt (lat.).

și de Rzeczpospolita, ci erau pentru salvarea pielii și sănătății lui; căci avea știri sigure că, dacă nu va fi sugrumat, va fi cel puțin învinuit – și astfel fugea de primejdie, încălcând înțelegerea făcută cu oastea moldovenească, care trebuia să ne taie calea. Și ar fi mers înainte, de nu l-ar fi dojenit Milostivirea sa, marele cancelar (Stanisław Żółkiewski) prin două scrisori, pe care ni le-a arătat chiar el, să se întoarcă la noi. Milostivirile lor hatmanii l-au primit *solemniter*⁸, l-au ospătat și i-au dat să bea.

Die 9 septembris am mers până la râul Răut.

Die 10 până la⁹.

Die 11 până la¹⁰. Aici s-a alipit armatei regimentul Lisowski, care seara s-a prezentat la inspecție.

Die 12 am mers prin Delidobina spre Țuțora.

D[ie] 17, înainte de ivirea zorilor, însuși Domnul [Moldovei] a venit la Milostivirea sa hatmanul și i-a adus veste că păgânii, despre care se spunea până atunci că sunt nepregătiți și puțini, spre care trimiseserăm un detașament de cercetare, vin spre noi. Milostivirea sa marele cancelar l-a trimis pe domnul șef al străzii, pe la amiază, să prindă o limbă; dar, abia ieșind din tabără, l-au luat prizonier; noi însă n-am reușit să capturăm pe nimeni.

Die 18. Oștile păgâne s-au așezat între Movila Împărătească de pe dealul din fața Țuțorei și Delidobina pe trei dealuri și imediat au început hărțuiri, care au durat toată ziua, cu mare înverșunare; Domnul Dumnezeu ne-a binecuvântat în timpul lor, dar noi ne-am înșelat, socotind greșit că dușmanul nu are mai mult de 30 până la 40 de mii de ostași, că nu primește întăriri de la ai săi; și a crescut în toată oastea buna nădejde a biruinței, încât toată armata dorea bătălia, însă milostivirile lor hatmanii, înțelegând primejdia, nu erau de acord. E drept că seara am prins o limbă, care spunea că sunt 100 de mii; dar așa ne-a fost soarta, ori poate chiar o rânduială dumnezeiască, care nu s-a mai putut opri, că nu ne-a fost dat să credem ceea ce ochii noștri nu văzuseră.

D. 19, văzând milostivirile lor hatmanii că armata are poftă de luptă au scos-o pe la amiază în câmp în bună rânduială: căci mai întâi le-au desemnat domnilor colonei locurile lor în formație, care lângă care, care în urma căruia să se bată, iar întreaga armată, de-a dreapta și de-a stânga, au întărit-o cu tabere de căruțe, în care se afla infanteria cu tunurile mici, lăsând de asemenea în spatele armatei, în șanțuri, o parte din infanterie cu tunuri. Aici, spre învățătură pentru mai târziu, nu voi trece sub tăcere ceea ce ne-a dăunat: căci acele tabere laterale trebuiau să înainteze în

⁸ în mod solemn (lat.).

⁹ Frază incompletă în manuscris.

¹⁰ Frază incompletă în manuscris.

același ritm cu fruntea armatei, pentru ca oastea să rămână egal proporționată și să aibă o apărare egală de ambele părți și în spate; dar tabăra din stânga n-a avut teren potrivit și a rămas prea aproape de tabăra principală, de aceea, pentru ca armata să aibă loc de luptă, steagurile care veneau din spate au împins tabăra dreaptă departe în câmp; prin urmare, flancul drept s-a descoperit prea tare, iar apărarea care trebuia să țină de tabără au lungit-o până la lagăr, astfel că între cele două linii de apărare dușmanului i s-a ivit prilejul de a ne lovi din două părți, și cu o putere mult mai mare decât o văzuserăm în ajun, nu cu cei 100 de care zicea limba, dar 70 de mii la sigur, (vorbesc de totalul de oameni, nu doar de combatanți). Domnii hatmani porunciseră ca tabăra din dreapta să se retragă, dar pentru că acțiunea nu fusese dusă până la capăt și slugile care conduceau carele s-au speriat, s-a produs o învălmășeală, și au trebuit să rămână așa, ceea ce a și condus la pierderea multor infanteriști și tunuri. Oare acolo, pe acel câmp, soldatul și armata întregă și-au făcut datoria și au fost vrednici de slavă sau nu? Nu vreau să scriu insistând asupra acestui fapt, dar am auzit că s-au găsit din cei care își dezonoarează propria stea, și nu știu în ce scop o fac, dar o să-i întreb numai asta: ne-am bătut cu dușmanul, ne-am luptat corp la corp sau nu? Ce am făcut atunci șase ceasuri întregi? Cine a ucis 3.500 de păgâni, așa cum au mărturisit păgânii înșiși? De mână cui au căzut până la 300 dintre ai noștri pe câmp, iar alți 300, mai ales pedestrași, au fost prinși vii și măcelăriți? De cine au fost împușcați și răniți atâția oameni de seamă? Desigur că nu au ajuns ei la noi și nici noi la ei prin mlaștini, de care acolo nici pomină? Mi-ar trebui aici multă hârtie ca să descriu nu vitejia tuturor, căci nu i-am putut vedea, fiind și eu prins în luptă, dar chiar și a celor de lângă mine. Sau a lipsit ceva din vitejia milostivirilor lor domnilor hatmani? Mai ales a domnului hatman de câmp (Stanisław Koniecpolski), care era prezent la aproape fiecare steag ce lupta cu dușmanul și, în final, când păgânul a tăbărât cu toate forțele împotriva steagului lui, s-a aruncat el însuși între ei și a tăiat cu mâna sa doi păgâni? Fără îndoială, cavalerimea s-a bătut bine, acesta este adevărul adevărat așa cum l-aș spune la o spovedanie. Nu e de mirare că între 50, ba chiar 60 de steaguri, s-a găsit și unul care nu și-a împlinit datoria întru totul; căci și apostolii au fost doisprezece, și doar trei au rămas lângă Domnul [Iisus Hristos]. Soarele ne-a despărțit de dușman, care nu a mai putut lua de la noi decât o mică tabără de pe flancul drept, cu vreo șase tunuri, rămase în urmă din cauza învălmășelii. Au căzut în această luptă un om vrednic și, în arta războiului, viteazul pan Krzecz; un altul, pan Goślicki; rotmistrul superior Wakowski; pan Tyzenhauz; pan Stanno și mai mulți locotenenți. Au fost împușcați, între alții, domnii: staroste de Winnica, domnul Malinski și alții.

Die 20 septembris. Văzând milostivirile lor hatmanii că oastea păgână era cu mult mai numeroasă ca de obicei, iar forțele noastre nu puteau să-i facă față,

și observând totodată și moralul scăzut al unora după nenorocita înfrângere de ieri și pierderea artileriei, au hotărât două lucruri: dacă s-ar ivi prilejul, să înceapă tratative cu dușmanul, ca să-l amăgească, urmând exemplul răposatului pan cancelar Jan Zamoyski; și să coordoneze retragerea armatei prin manevrele taberei. De îndată ce a aflat despre tratative, domnul¹¹ a înțeles greșit lucrurile și a început să se gândească la fugă, îndemnându-i și pe alții să facă același lucru, arătându-le cât de mare e armata [turcească]. Iar cei care decăzuseră deja din starea de spirit nobilă, auzind că ne vom retrage cu tabăra, au fost cuprinși de o spaimă și mai mare; printre soldați au început șușoteli și suspiciuni față de milostivirile lor, hatmanii, și frica a început să crească tot mai mult, și i-a copleșit o disperare nepotrivită, *terror panicus*¹² în care cel mai fericit se credea acela care se repezea cel dintâi spre o moarte rușinoasă și jalnică. [Doresc] să mărturisesc întregii lumi nevinovăția și virtutea nepătată a milostivirilor lor, domnii hatmani, în fața înțepăturilor rușinoase la adresa bunei lor reputații din partea celor care spun că și ei ar fi intenționat să fugă. [O asemenea afirmație] este la fel de adevărată ca a spune că oamenii merg în cap, nu cu picioarele, căci niciunui dintre ei nu i-a trecut prin minte așa ceva (voi spune adevărul, și eu însumi i-am sfătuit asta la rugămintea unor nobili), ci, dimpotrivă, chiar înainte de apus, când domnul moldovean le-a trimis vorbă rugându-i să-i îngăduie să fugă pe unde credea el de cuviință, m-au trimis ei pe mine la el ca să-l conving *rationibus et exemplis*¹³ să nu facă *omnino*¹⁴ asta, ci *meliolem experiatur fortunam*¹⁵ alături de milostivirile lor, căci nu se întâmplase încă nimic atât de groaznic, încât să ne ducă la prăbușire; iar în cele din urmă mi-au spus să-i transmit că nu-l vor lăsa să plece, fiindcă îi vor binele și îi vor păstra sănătatea mai curând ei decât moldovenii. Dânsul le-a transmis prin intermediul meu milostivirilor lor promisiunea să nu le părăsească; însă, fără să mai aștepte schimbarea gărzii, a sărit imediat pe cal împreună cu ai săi și a pornit spre Prut (iar soarele tocmai apusese). Cei care, după zvonurile despre el, erau deja pregătiți să-l însoțească, alături de alții, incitați și plini de o frică nepotrivită, au pornit după el. Atunci, toată armata a fost cuprinsă de o mare spaimă, învâlmășeală și tumult, la care au contribuit și noaptea foarte întunecată, și incendiul izbucnit în tabăra regimentului Lisowski și a altor trupe din regiunea de frontieră¹⁶. Milostivirile lor domnii hatmani au sărit pe cai ca să calmeze tu-

¹¹ Gașpar Grațiani.

¹² teroare și panică (lat.).

¹³ cu argumente și exemple (lat.).

¹⁴ nicidecum (lat.).

¹⁵ să încerce o soartă mai bună (lat.).

¹⁶ în original, *ukrainców*.

multul atât de groaznic, dar fiindcă nu au putut nicidecum, milostivirea sa panul cancelar s-a întors cu mare tristețe la cortul său deja devastat, iar milostivirea sa hatmanul de câmp (Konieczpolski) a mers la redute, unde a rămas toată noaptea, îmbărbătând și ținând în frâu soldații rămași ca să nu fie surprinși de dușman. Se spune că milostivirile lor ar fi vrut să fugă, dar că [mercenarii] germani din colțul redutei nu i-au lăsat să iasă; dar cum ar fi putut aceia să aibă asemenea *imperium*¹⁷ asupra hatmanilor înșiși? Și chiar dacă ar fi vrut să plece, n-ar fi avut oare destul spațiu – tot câmpul și toate șanțurile? Și apoi, oare aceia nu i-au lăsat să plece și pe alții, prin câmp, spre Nistru? După miezul nopții, când semnul milostivirii sale domnul cancelar a început să fie purtat prin tabără, oastea s-a mai liniștit; dar frica s-a menținut, și o *diffidentia*¹⁸ aproape nebună și prostească în loialitatea milostivirilor lor a durat până în zori.

Ziua de 21 septembris. La 21 septembrie, după ce milostivirile lor i-au numărat pe cei căzuți și pe cei rămași, văzând cât de greșite erau zvonurile despre virtuțile lor, în special despre milostivirea sa domnul cancelar¹⁹, acesta i-a chemat pe toți la sfat. Acolo ne-a arătat limpede *intentum*²⁰ și buna hotărâre pe care o luase. Cu mare mâhnire, punând degetele pe Evanghelie, a jurat solemn că nici nu se gândise să se retragă altfel decât cu tabăra, și nici acum nu are de gând, dând pentru aceasta temeieri puternice. În acel timp, păgânii au dat prilej pentru tratative de pace. Deși milostivirile lor înțelegeau bine că era zadarnic, văzând însă slăbiciunea oștii și starea de spirit căzută la pământ, hatmanul le alina prin aceste tratative și, totodată, îl ținea în loc și pe dușman, până și acela se potolea, și ne readucea pe toți la disciplină, lucru pe care abia în a noua zi l-a putut împlini, când am început să ne învoim să pornim în tabără de la Țuțora. Am mers toată noaptea, iar dușmanul, înconjurându-ne și hărțuindu-ne, mergea alături de noi. Dimineăta, odată cu răsăritul soarelui, în ziua de 30 septembrie, au năvălit puternic asupra noastră din patru părți; dar Domnul Dumnezeu ne-a ajutat și le-am ținut piept până la amiază. Ei s-au retras, iar noi am putut să ne mai tragem puțin răsuflarea.

În ziua de 1 octombrie, în prima parte a dimineții, ne-am oprit lângă un iaz, la Borledoleva; oastea turcească a început îndată să ne asalteze și să ne preseze puternic. Domnul Dumnezeu a dat ca ei să ne lase în pace, și asta cu pagubă pentru ei. Deoarece urma să le mai vină încă oaste, și le veneau întăriri în fiecare zi, Calga i-a trimis vorbă milostivirii sale domnul cancelar pentru a ne ține aici peste noapte, plângând vărsarea de sânge în zadar, care, spunea el, ar fi venit din greșita

¹⁷ autoritate (lat.).

¹⁸ neîncredere (lat.).

¹⁹ Stanisław Żółkiewski.

²⁰ ce avea de gând (lat.).

înțelegere a domnului Krysztof Drużbic: dar trimiteți-mi-l pe el și voi încheia pacea prin el. Ne dădeam seama că era o înșelătorie, dar întrucât domniile lor țineau seama de osteneala oștii, au rămas acolo peste noapte; iar a doua zi²¹.

În ziua de 2 octombrie, în loc de pace și de trimiterea domnului Drużbic, au năvălit asupra noastră cu toată puterea, cu întăriri proaspete, de dimineață până la amiază, asaltând neconținut; dar și noi i-am bătut bine, slavă Domnului, pe săturate, și s-au liniștit după ce am pierdut mai puțin de zece oameni de-ai noștri. Seara am pornit, mergând toată noaptea, iar vecinii noștri mergeau lângă noi, ne hărțuiau și aprindeau focuri peste tot împrejur.

În ziua de 3 octombrie, ne-am oprit pentru vreo trei ore într-o vale adâncă, lângă un sat incendiat. Aici au încercat de câteva ori să ne atace, dar Domnul Dumnezeu ne-a dat atât de mult curaj, încât chiar băieții noștri de tabără, năvălind afară, au urcat pe dealul acela abrupt spre întreaga oaste turcească, care ne hărțuia cu tunurile, și i-au alungat, pierzând doar pe unul dintre ai noștri. Se putea vedea limpede de unde vin victoriile și ce sunt ele: *unus persequitur mille et duodecim millia*²², căci *non in fortitudine equi neque in tibys viri dominus exercituum contesit bella*²³, lăudat fie Dumnezeu! Seara am pornit la drum și am mers toată noaptea, iar duminică până la amiază, îndreptându-ne spre râul Răut; dar nu am ajuns acolo, pentru că tabăra ar fi trebuit să se oprească prost, sub un deal. Așa că, în arșiță, oastea, vlăguită de un chin nu mic și mistuită de sete, a trebuit să îndure fără apă pe un câmp plin de lăcuste, fără iarbă, plin de fumuri cu care păgânii ne afumau de jur împrejur aprinzând focuri, cu hrana deja pe terminate; de mâncare era deja puțin, și mulți nu mai mâncaseră pâine de patru zile. Când a venit ceasul potrivit, am pornit din nou și am mers toată noaptea; păgânul, învăluindu-ne, mergea alături de noi și ne hărțuia neconținut.

Aici păgânii ne-au hărțuit puternic toată dimineața, abia dacă ne lăsau răgaz, înconjurându-ne cu toate forțele de jur împrejur, încât nu mai vedeai pământul sub picioare, și chiar soarele ni l-au acoperit cu praful ridicat de cai. Ne-au atacat mai ales din spate. A fost o seară groaznică: o mână de oameni vedeau deasupra capetelor lor o oaste pe care ochiul nu o putea cuprinde, în fața căreia omul cu greu și-ar putea închipui că ar putea nu doar să se bată, ci măcar să o înfrunte; fiindcă alături de turci veniseră aici și moldoveni, și munteni, și dobrogeni, în număr de nu mai puțin de 150 de mii. Ne-au asaltat cu atâta putere, încât le înfigeam puștile chiar în coaste și îi spintecam cu săbiile. Dumnezeu a fost cu noi

²¹ frază incompletă în original.

²² unul urmărește o mie și douăsprezece mii (lat.; cf. *Leviticul* 26:8 și *Deuteronomul* 32:30).

²³ Domnul oștirilor hotărăște bătăliile nu după puterea calului și nici după tăria bărbatului (lat.; cf. *Psalmul* 146:10).

cu puterea Lui mare și minunată, și adevăr zic, nu din alt motiv decât cel că, în acele câteva zile, ne-am așezat în frumoase stări sufletești și bune obiceiuri: mergeam în mare ascultare față de superiori, în bună înțelegere unii cu alții; când ne ridicam din poziții, în locul cârțelilor și plânsetelor de supuși nedemni nu se auzea nici urmă de blesteme înfricoșătoare. Toate steagurile, căzute în genunchi înaintea Domnului, cântând atunci *Sub tuum praesidium confugimus*²⁴ și multe alte cântări religioase, credeau că, dacă am ieși astfel, într-o formație mai mare, asupra păgânului, ne-am putea dobândi repede pacea. Tunurile mici, între altele, ne-au slujit bine aici (să dea Dumnezeu așa să fie întotdeauna) căci în niciun chip nu ne-a putut copleși dușmanul, ci a fost puternic vătămat, încât a trebuit să se retragă cu mare pagubă la apusul soarelui. Iar noi am pornit îndată la drum, în aceeași formație ca întotdeauna.

Ziua de 5 octombrie. La amiază, am ajuns la râul Cubolta, unde cei mai flămânzi s-au hrănit cu varză dintr-o grădină, deși ajungea doar pentru unul dintr-o sută; iar alții făceau foc cu ierburi uscate [ca să frigă la el] o mârțoagă. Aici ne-am tras puțin sufletul, deși întreaga dimineață ne-a fost grea. Seara am pornit din nou la drum, pentru întreaga noapte, și în acea vreme ne hărțuiau și ne necăjeau cumplit, aproape că ne-au rupt bucăți; doar Dumnezeu ne-a păzit.

Ziua de 6 octombrie. Pe la ora zece și jumătate au năvălit asupra noastră cu putere, încât a trebuit să ne oprim și să luptăm cu ei; am dat lupta și am învins, slavă Domnului Dumnezeu. Atunci, văzând păgânii că nu ne mai rămâneau decât două mile, sau două și jumătate, până la Nistru, unde vedeau că putem săpa șanțuri, și că osteneala lor ar fi fost zadarnică, Schender Pașa a luat poziție împreună cu armata lui, apoi și Calga, și au trimis pe urmele noastre doar pe moldoveni și ceva tătari. Iar noi, văzând asta, am revenit iarăși la firea noastră: am început îndată cu discuții, sfaturi și opinii, și iarăși ne-am dezbinat. Unii, adică milostivirile lor domnii hatmani²⁵, voiau să ajungem la Nistru dintr-o suflare, cât aveam doar un pas până acolo; alții voiau să formăm tabăra și să rămânem până seara ori până la miezul nopții, nu ca să recupereze obiectele pierdute la jaful de acum o săptămână, ci din suspiciune față de oamenii ușuratici care se simțeau vizați. De aceea au început îndată să se răzvrătescă, și astfel, în mijlocul unei noi tulburări și dezordini, am mers totuși înainte până s-a făcut noapte. Noaptea, acei lotri, care erau aproape tot atâtia cât și nobilii, au profitat de moment și nu numai că nu s-au sfiit să nu înapoieze prada de la primul jaf, ci s-au pornit pe loc la unul nou, în timpul căruia, între alte care boierești, mi-au jefuit și căruța mea, în care se

²⁴ Ne-am refugiat sub ocrotirea ta (lat.).

²⁵ Stanisław Żółkiewski, cancelar și hatman al Coroanei, și Stanisław Koniecpolski, hatman de câmp.

aflau aproape unsprezece mii de arginți; mi-au luat caii, mi-au snopit în bătaie slujitorii, apoi au început să zdruncine tabăra și să instige oastea la răzvrătire, ca niște slugi și oameni ușuratici, răspândind zvonul că „domniile voastre vreți să fugiți și să ne trădați”, și astfel au prins prilejul să dea jos din șa pe mulți dintre cavaleri. Milostivirile lor, domnii hatmani, văzând această silnicie și neorânduială, și văzând că dușmanul, care ne pândea din spate, ar fi putut lesne să observe totul și să năvălească, ceea ce ne-ar fi putut nimici cu ușurință, și văzând, în cele din urmă, că și unii dintre ofițeri se desprinseseră de ceată și de o oră și jumătate o luaseră spre Nistru, neputând stăvili altfel acele samavolnicii, i-au rugat pe toți să fugim măcar în masă, laolaltă. Dar acei jefuitori de tabără, după ce luaseră deja totul și văzând că ar putea acum să ne lase și fără cai, au început să strige de pe cai: „nu ne părăsiți, nu ne trădați”! „Pe cai, cine-i mai iute e mai bun”! Și, cum le trebuia doar prilejul să pună mâna pe cai, l-au și găsit. Căci milostivirile lor hatmanii, având inimă bună și grijă de toți, au descălecat ei înșiși ca fiecare să poată lua un cal și să fugă nevătămat. Dar cum domniile lor au coborât de pe cai, ei au încălecat în locul lor și astfel ne-au spus „noapte bună”. Atunci, văzând trădarea pe față, fiecare a luat-o pe drumul său; iar dincolo de Nistru moldovenii ne așteptau în taberele lor ca și cum ar fi avut niște plase, în care am căzut precum peștii în vârșă. Unii, fără să mai ajungă la moldoveni, au căzut în mâinile tătarilor; alții au fost jefuiți și bătuți de moldoveni; alții împărțiți păgânilor. Și astfel, în acel tumult, încă nu știm unii de alții decât atât: că prin neascultarea noastră ne-am pierdut noi înșine într-o singură oră, noi, cei pe care, dacă am fi rămas în înțelegere, nicio mare oaste nu ne-ar fi putut birui. Pierderile, precum știu deja toți.

Registrul soldaților și al rotmiștrilor care au pierit în Moldova
împreună cu răposatul hatman Stanisław Żółkiewski

Denumirea unității	Numărul pers. decedate
Cavaleria Hatmanului Coroanei	200
Cavaleria Hatmanului de câmp	200
[Cavaleria] starostelui de Camenița	180
[Cavaleria] principelui Korecki	200
[Cavaleria] starostelui de Halici [Strusa]	100
[Cavaleria] domnului de Camenița	100
[Cavaleria] voievodului de Braclaw [Potocki]	100
[Cavaleria] voievodului de Podolia [Sienievski]	200

Cavaleria starostelui de Chełm	200
[Cavaleria] domnului Tyszkiewicz	100
[Cavaleria] domnului Kazanowski	200
[Cavaleria] domnului Wrzeszcz	200
[Cavaleria] domnului Strzyżowski	100
[Cavaleria] domnului Ujazdowski	200
Regimentul Lisowski	200
Infanteria lui Farenbach	100
Infanteria germană a cancelarului [Stanisław Żółkiewski]	100
Infanteria ungurească	300
Infanteria hatmanului	300
[Infanteria] hatmanului de câmp [Stanisław Koniecpolski]	200
[Infanteria] starostelui de Camenița	600
[Infanteria] voievodului Rusiei	800
[Infanteria] domnului Tyszkiewicz	120
[Infanteria domnului] Kusk (?)]	200
[Infanteria] domnului Skorzeski	200
Raitarii domnului Denhoff	200
Cazacii domnului comis	200
[Cazacii] principelui Korecki	200
[Cazacii] starostelui de Winnica	100
[Cazacii] domnului șef al străzii	100
Cazacii starostelui de Halici	200
Cazacii domnului Lenikowski	200
[Cazacii] domnului Kalinowski	200
[Cazacii] domnului Krasicki	200
[Cazacii] domnului Dzierżeki	200
[Cazacii] domnului Falencki	200
[Cazacii] domnului Owakowski	100
[Cazacii] domnului Dzierżeki	200

Mobilizați	1.500
Cazacii starostelui de Camenița	500
Tătarii principelui Korecki	50
Tătarii domnului Tyszkiewicz	350
[Tătarii] domnului Chmielecki	500
[Unitatea domnului] Barson	270
Cazaci	10
[Unitatea lui] Krzecz	200
Cazacii lui Chmielecki	100
[Cazaci] domnești	500
TOTAL:	11.860 persoane

Sursa: Archiwum Główne Akt Dawnych (AGAD) (Arhiva Centrală a Actelor Vechi) din Varșovia, Zbiór Branickich ze Suchej, księga 155/181, Relacja o porażce wojska na Cecorze z hetmanem wielkim koronnym Stanisławem Żółkiewskim dnia 7 października 1620, p.51-61.

**CONSIDERAȚII PRIVIND CREAREA SFATULUI ȚĂRII
ȘI ALEGEREA DEPUTAȚILOR LA CONGRESUL
MILITARILOR MOLDOVENI
Chișinău, 20-27 octombrie 1917**

**CONSIDERATIONS REGARDING THE CREATION
OF THE SFATUL ȚĂRII AND THE ELECTION OF DEPUTIES
AT THE CONGRESS OF MOLDOVAN SOLDIERS
Chișinău, 20–27 October 1917**

Mihai Tașcă,

dr. în drept

Agenția pentru Știință și Memorie Militară

ORCID ID: 0009-0007-6142-1801

e-mail: mihaitasca@gmail.com

CZU:94(478)''1917:355(478)''1917''

<https://doi.org/10.65870/cohorta.2025.1.02>

REZUMAT

Studiul examinează crearea Sfatului Țării în cadrul Congresului Militarilor Moldoveni desfășurat la Chișinău între 20 și 27 octombrie 1917, analizând procedura de desemnare a candidaților și alegerea deputaților. Pe baza documentelor de arhivă, sunt prezentate numărul real de deputați care au făcut parte din Sfatul Țării, numărul și numele celor aleși la Congresul Militarilor Moldoveni, ale celor aleși în garnizoanele militare, precum și ale deputaților desemnați în numele moldovenilor de peste Nistru. Lucrarea demonstrează că procedura de numărare a voturilor utilizată de Comisia pentru alegerea deputaților a fost incorectă. Cercetarea aduce dovezi complet noi, arătând că un deputat, deși ales în cadrul Congresului, nu a fost niciodată validat de Sfatul Țării.

Cuvinte-cheie: Basarabia; 1917; Congresul Militarilor Moldoveni; Sfatul Țării; deputat în Sfatul Țării; Rezoluția despre constituirea Sfatului Țării; Rezoluția despre moldovenii de peste Nistru

ABSTRACT

This study examines the creation of the Council of the Country (Sfatul Țării) at the Congress of Moldovan Soldiers held in Chișinău on 20-27 October 1917, including the procedure for selecting candidates and electing deputies. Based on archival documents, it presents the correct number of deputies which were included in Sfatul Țării, the number and names of those elected at the Congress of Moldovan Soldiers, the

names of those elected in military garrisons, as well as the deputies elected on behalf of Moldovans from across the Dniester. The paper demonstrates that the vote-counting procedure used by the Commission for the election of deputies was incorrect. The research brings entirely new evidence showing that one deputy, although elected at the Congress, was never validated by the Council of the Country.

Keywords: Bessarabia, 1917, Congress of Moldovan Soldiers, Council of the Country (Sfatul Țării), deputy in the Council of the Country, Resolution on the Establishment of the Council of the Country, Resolution on Moldovans from across the Dniester.

PRELIMINARII

O serie de aspecte legate de lucrările congresului militarilor moldoveni de la Chișinău (20-27 octombrie 1917), în cadrul căruia s-a decis crearea Sfatului Țării și au fost aleși deputații militari în primul parlament al Basarabiei rămân și acum insuficient cercetate ori neelucidate până la capăt. Una dintre aceste lacune este lipsa unei analize detaliate a dezbaterilor cu privire la numărul total de deputați ce urmau să intre în componența Sfatului Țării. Majoritatea autorilor care au abordat această temă s-au limitat la reproducerea *Rezoluției privind crearea Sfatului Țării*, fără a reconstitui dinamica discuțiilor ce au condus la forma ei finală și modul în care s-a ajuns la un consens privind repartizarea mandatelor între militari, țărănime, organizațiile obștești și alte formațiuni reprezentate în primul parlament basarabean. S-a ignorat, de asemenea, faptul că propunerea privind crearea Sfatului Țării, formulată în cadrul congresului, a fost supusă la două voturi succesive. În prima versiune, numărul de mandate rezervate militarilor era considerabil mai mare decât în varianta finală adoptată. Totodată, nu a fost analizată în mod sistematic procedura efectivă de alegere a deputaților. Nu s-a remarcat că o parte dintre deputații militari nu au fost aleși în cadrul congresului propriu-zis, iar unii dintre cei aleși nu aveau de fapt statutul de militar. Nu s-au remarcat nici erorile de calcul comise la numărarea voturilor, alegerea în absență a unui deputat civil, precum și cazul unui delegat ales în cadrul congresului care nu a fost validat ulterior de Sfatul Țării.

Prima relatare despre Congresul Militarilor Moldoveni s-a făcut chiar în timpul desfășurării lucrărilor acestuia: numărul din 26 octombrie 1917 al ziarului *Soldatul Moldovan* publicase un reportaj despre lucrările congresului, semnat de ostașul Mihail Minciună. Paginile aceluiași ziar au găzduit materiale despre congres semnate de același autor și în perioada imediat următoare. E vorba de corespondențele apărute nr. 8 din 4 noiembrie, în nr. 9 din 11 noiembrie, în nr.

10 din 19 noiembrie, în nr. 11 din 24 noiembrie și în nr. 12 din 1 decembrie¹. O relatare concisă despre congresul militar publica la 27 octombrie 1917 și ziarul *Cuvânt moldovenesc*², iar la o săptămână după eveniment, o scurtă prezentare a întrunirii militarilor moldoveni de la Chișinău a apărut și în ziarul *Ardealul*³.

Un document-cheie pentru reconstituirea evenimentelor e și procesul-verbal oficial al congresului, semnat de președintele congresului, rotmistrul Vasile Ci-jevschi, și de secretarul acestuia, locotenentul Gheorghe Năstase⁴, redactat inițial în limba rusă și tradus ulterior în română. Documentul conține și semnătura lui Ștefan Holban, care fusese desemnat secretar pentru limba rusă.

Pentru cercetarea de față au fost folosite și o serie de lucrări memorialistice aparținând participanților direcți la eveniment. Printre cele mai relevante sunt studiul *Congresul ostașilor moldoveni din Chișinău*⁵, semnat de sublocotenentul Anatolie Moraru, fost președinte al Biroului de organizare a congresului; volumul *Memoriile mele în legătură cu Basarabia*, elaborat în 1964 de sublocotenentul Gherman Pânteă⁶; lucrarea *În vâltoarea revoluției din 1917-1918. Basarabia autonomă și republica*⁷, semnată de Gheorghe Tudor, în perioada respectivă funcționar. Aceste scrieri reproduc în mare parte varianta română a procesului-verbal oficial, completând-o cu observații și precizări ale autorilor.

O altă sursă importantă este stenograma în limba română a congresului, păstrată în fondul Ion Pelivan⁸ și republicată în nr. 3-4 din 1936 al revistei *Arhivele Basarabiei*⁹. Referințe esențiale privitoare la congres conține și lucrarea primului președinte al Sfatului Țării, Ion Inculeț, *O revoluție trăită*¹⁰, precum și *Moldova dintre Prut și Nistru*¹¹, semnată de Petre Cazacu.

Unii autori postbelici au abordat subiectul congresului militarilor moldoveni dintr-o perspectivă propagandistică, marcată de numeroase inexactități și falsuri. Putem menționa, în ordinea apariției, volumul colectiv semnat de D.I. Antonciuc,

¹ *Soldatul Moldovan*, nr. 7, 1917; *Idem*, nr. 8, 1917; *Idem*, nr. 9, 1917; *Idem*, nr. 10, 1917; *Idem*, nr. 11, 1917; *Idem*, nr. 12, 1917.

² *Cuvânt Moldovenesc*, nr. 94 (27 octombrie) 1917.

³ *Ardealul*, nr. 6 (5 noiembrie) 1917.

⁴ Arhiva Națională a Republicii Moldova (ANRM), F. 727, inv. 2, dos. 18, ff. 1-7.

⁵ Arhivele Naționale Istorice Centrale (ANIC), *Fond personal Pan Halippa*, dos. 93, ff. 1-11.

⁶ ANIC, *Fond personal Gherman Pânteă*, dos. 12, ff. 1-30.

⁷ I. Tudor, *În vâltoarea revoluției din 1917-1918. Basarabia autonomă și republica*, Favorit, București, 2016, pp. 162-166.

⁸ ANIC, *Fond personal Ion Pelivan*, dos. 356, ff. 2-9.

⁹ *Arhivele Basarabiei*, nr. 3-4, 1936, pp. 121-131.

¹⁰ I. Inculeț, *O revoluție trăită*, Universitas, Chișinău, 1994, pp. 99-103.

¹¹ P. Cazacu, *Moldova dintre Prut și Nistru*, Știința, Chișinău, 1992, pp. 287-294.

S.I. Afteniuc, A.S. Esaulenco și M.B. Itkis, intitulat *Rolul trădător al Sfatului Țării*¹², lucrarea lui A.S. Esaulenco, *Revoluția socialistă în Moldova și colapsul politic al naționalismului burghez*¹³, volumul *Sfatul Țării – organ antipopular*, semnat de D.I. Antoniuc, S.I. Afteniuc și A.S. Esaulenco, publicat în limba română în 1984¹⁴ și în limba rusă în 1986¹⁵.

Dintre contribuțiile mai târzii, de altă natură, se remarcă studiul *Ostașii moldoveni. Momente istorice 1917-1918*, semnat de Eugen Holban, fiul lui Șt. Holban, în care sunt prezente și referiri la desfășurarea Congresului militarilor moldoveni¹⁶.

În baza acestor surse, studiul de față își propune să răspundă unor întrebări esențiale: Câți deputați urma să aibă Sfatul Țării în momentul în care se discuta despre organizarea lui? Cum au evoluat dezbatările privind repartizarea mandatelor pe formațiuni politice și sociale? Câți deputați au fost aleși în cadrul congresului militarilor moldoveni și care a fost procedura exactă de alegere? Câte voturi a obținut fiecare candidat? Câți deputați au fost aleși ulterior în garnizoane? Câți dintre deputații aleși la congres au fost validați și au devenit efectiv membri ai Sfatului Țării?

CREAREA SFATULUI ȚĂRII

Ideea constituirii Sfatului Țării a circulat în discursul public din spațiul dintre Prut și Nistru pe tot parcursul primăverii și verii anului 1917, fiind asumată de participanții la Congresul Militarilor Moldoveni încă înainte de începerea lucrărilor acestuia. Agenda congresului, publicată în numărul din 18 octombrie 1917 al ziarului *Свободная Бессарабия*, includea explicit, la punctul 6 al ordinii de zi, crearea organului legislativ suprem al Basarabiei¹⁷

Streinii porăiesc și se fac stăpâni în gospodăria noastră moldovenească numai de aceea că nu-i stăpânul casei, care să ia un țepoi și să la arate poarta. Acest stăpân, după ce vom hotărî autonomia, poate să fie numai Sfatul Țării¹⁸.

¹² Д.И. АНТОНЮК, С.И. АФТЕНЮК, А.С. ЕСАУЛЕНКО, Б.И. ИТКИС, *Предательская роль „Сфатул Цэрий”*, Cartea Moldovenească, Chișinău, 1969, pp. 63-95.

¹³ A.S. Esaulenco, *Revoluția socialistă în Moldova și colapsul politic al naționalismului burghez*, Știința, Chișinău, 1977, pp. 81-92.

¹⁴ D.I. Antoniuc, S.I. Afteniuc și A.S. Esaulenco, *Sfatul Țării – organ antipopular*, Cartea Moldovenească, Chișinău, 1984, pp. 49-84.

¹⁵ Д.И. АНТОНЮК, С.И. АФТЕНЮК, А.С. ЕСАУЛЕНКО, *Сфатул Цэрий - антинародный орган*, Cartea Moldovenească, Chișinău, 1986, pp. 42-55.

¹⁶ E. Șt. Holban, *Ostașii moldoveni. Momente istorice 1917-1918*, Căpriană, Paris, 1992.

¹⁷ *Свободная Бессарабия*, nr. 141 (18 octombrie), 1917.

¹⁸ *Soldatul Moldovan*, nr. 9 (11 noiembrie), 1917.

Dezbaterile cu privire la instituirea Sfatului Țării au început în a treia zi a lucrărilor, la ședința din prima parte a zilei de 23 octombrie 1917. Începând cu ora 10.00, subiectul a fost abordat de mai mulți delegați, care au formulat propuneri concrete privitoare la numărul total de deputați ce urmau a fi incluși în Sfatul Țării și la distribuirea mandatelor pe formațiuni politice și sociale.

Raportorul desemnat pentru acest subiect, voluntarul Ion Buzdugan, și-a început intervenția cu o incursiune în istoria Basarabiei, amintind, printre altele că, imediat după anexarea din 1812, provincia a avut o scurtă perioadă de autonomie. Apoi, I. Buzdugan a propus ca Sfatul Țării să fie constituit din 100 de deputați: congresul militarilor urma să aleagă 30 dintre aceștia, alți 30 de deputați urmau să reprezinte țărănimea, 30 de mandate să revină organizațiilor obștești și minorităților naționale, iar 10 mandate să fie rezervate partidelor și organizațiilor moldovenești¹⁹. Praporgicul Vasile Țanțu a sugerat ca viitorul parlament să fie compus din 120 de deputați, 40 de locuri urmând să revină militarilor²⁰. Teofil Ioncu, președintele Partidului Național Moldovenesc, a susținut alocarea a 30 de locuri pentru reprezentanții țărănimii.

Deși unii delegați insistau să se treacă imediat la alegerea propriu-zisă a deputaților, președintele ședinței, sublocotenentul Gh. Pântea, a insistat ca, mai întâi, să se aprobe principiul de constituire a viitorului parlament, alegerea propriu-zisă a deputaților urmând să fie amânată pentru altă ședință. A fost adoptată unanim următoarea propunere:

Să se creeze Sfatul Țării pentru ocârmuirea Basarabiei în număr de 120 de deputați. Din partea moldovenilor să fie aleși 84, dintre care 50 din partea Congresului Militarilor Moldoveni. Candidaturile să fie înaintate de fronturi și județe²¹.

Ideea de a atribui 50 de mandate reprezentanților militarilor e consemnată și în reportajul lui M. Minciună²², și în memoriile lui Gh. Pântea²³ și Anatolie Moraru²⁴, și în procesul-verbal din fondul I. Pelivan²⁵ și în procesul-verbal publicat în revista *Arhivele Basarabiei*²⁶. În relatarea sa despre lucrările congresului, M. Minciună menționa că propunerea privind crearea Sfatului Țării fusese aprobată

¹⁹ ANRM, F. 727, inv. 2, dos. 18, ff. 3v.-4.

²⁰ ANRM, F. 727, inv. 2, dos. 18, f. 4.

²¹ ANRM, F. 727, inv. 2, dos. 18, f. 4.

²² *Soldatul Moldovan*, nr. 11 (24 noiembrie), 1917.

²³ ANIC, *Fond personal Gherman Pântea*, dos. 12, f. 10.

²⁴ ANIC, *Fond personal Pan Halippa*, dos. 356, f. 4.

²⁵ ANIC, *Fond personal Ion Pelivan*, dos. 356.

²⁶ *Arhivele Basarabiei*, nr. 3-4, 1936, pp. 121-131.

la ora 12.40²⁷, procesul-verbal oficial fixând însă ora 13.10, când s-a anunțat o întrerupere a lucrărilor până la ora 16.00. La ședința de după-amiază s-a discutat chestiunea agrară, fără a se aborda problema creării viitorului parlament.

Discuțiile cu privire la crearea Sfatului Țării au fost reluate în cadrul ședinței din prima jumătate a zilei de 24 octombrie. Președintele ședinței, rotmistrul V. Cijeovski, a dat citire mai multor proiecte de rezoluții, inclusiv celor cu referire la chestiunea funciară, colonizare, situația din Basarabia, momentul politic actual, la Adunarea constituantă (numită „întemeietoare”), la constituirea Sfatului Țării. Dat fiind că în ședința precedentă se votase doar o propunere de principiu cu privire la Sfatul Țării, prezidiul congresului a redactat un proiect de rezoluție unificator, bazat pe intervențiile și propunerile formulate anterior.

În cadrul dezbaterilor referitoare la elaborarea rezoluției privind constituirea Sfatului Țării, T. Ioncu, președintele Partidului Național Moldovenesc, a cerut ca formațiunii sale să i se atribuie cinci locuri în viitorul parlament. Au intervenit în discuție și alți delegați, între care V. Țanțu, Alexei Terenti, (?) Cojocari, Constantin Osoianu, Petru Dascăl, Gheorghe Tudor, (?) Codrean, (?) Silitra, Gh. Năstase, Ștefan Bulat, Nicolae Grosu, Nicolae Cernei, Anton Rugină, Anton Crihan și Dumitru Lungu. Unii au propus ca Sfatul Țării să ofere mandate de deputat și reprezentanților altor organizații: cooperativelor, preoților, învățătorilor, agronomilor, lucrătorilor de la căile ferate, medicilor, lucrătorilor poștali, avocaților. S-a decis ca acestor organizații să li se acorde zece locuri, patru urmând să fie redistribuite din contul celor repartizate anterior reprezentanților țăranilor, iar șase – din contul reprezentanților militarilor. Rezoluția privind constituirea Sfatului Țării, ajustată pentru a ține cont de aceste propuneri, a fost votată în unanimitate²⁸. Reprezentanților militarilor le-au revenit astfel 44 de mandate, în loc de cele 50 prevăzute anterior.

Sunt cunoscute mai multe versiuni ale rezoluției privind constituirea Sfatului Țării, care diferă între ele doar sub aspect stilistic. Redăm mai jos varianta publicată de Ștefan Ciobanu.

REZOLUȚIA CONGRESULUI MILITARILOR MOLDOVENI „DESPRE CONSTITUIREA SFATULUI ȚĂRII”

Primul congres al militarilor moldoveni a hotărât: pentru ocârmuirea Basarabiei în cel mai scurt timp să se alcătuiască Sfatul Țării. În el vor intra 120 de deputați în felul următor: moldovenii vor avea 84 de locuri (70%) și celelalte neamuri din Basarabia 36 de locuri (30%), 44 deputați moldoveni se vor alege din Congresul de față; 30 deputați de la țărani și 10 de la organizațiile și partidele moldovenești. Să li se deie în

²⁷ *Soldatul Moldovan*, nr. 11 (24 noiembrie), 1917.

²⁸ ANRM, F. 727, inv. 2, dos. 18, ff. 4v.-5.

Sfatul Țării 10 locuri (pe deasupra celor 120) moldovenilor de peste Nistru, dacă dâșii vor voi să le prindă. Unirea cu capitaliștii nu-i dorită. Sfatul Țării va fi vremelnic și va ființa numai până la alcătuirea Adunării Întemeietoare basarabene. Toate așezămintele administrative din Basarabia se supun pe deplin Sfatului Țării. Îndată ce se va înființa Sfatul Țării, toate comitetele din Basarabia capătă un caracter curat profesional și n-au dreptul de a se amesteca în treburile politice.

23 octombrie 1917, or. Chișinău²⁹.

Această variantă include un detaliu relevant: mențiunea a 10 locuri oferite moldovenilor de peste Nistru. Prevederea a fost discutată și aprobată în cadrul ședinței din 24 octombrie, în timpul dezbaterii și votării altei rezoluții, intitulată *Despre moldovenii de peste Nistru*.

ALEGEREA DEPUTAȚILOR

Publicațiile și documentele de epocă includ variante timpurii ale listelor deputaților aleși în Sfatul Țării. Prima dintre ele (conținând și numele deputaților aleși la Congresul Militarilor Moldoveni) a apărut în nr. 9 din 26 noiembrie 1917 al ziarului *Ardealul*. O listă ce-i include doar pe deputații militari aleși în Sfatul Țării se conține și în procesul-verbal al congresului³⁰.

Procedura alegerii deputaților e menționată sumar și în reportajul lui M. Minciună, care informa că „La 25, 26 și 27 octombrie s-au ales deputații în Sfatul Țării dintre ostașii adunați. Alegerile s-au făcut după ținuturi și s-au ales 44 de deputați”³¹. I. Inculeț consemna și el: „Congresul a ales primii 44 de deputați”³². Succint este prezentată alegerea deputaților și de Gh. Pântea³³, A. Moraru³⁴, Gh. Tudor³⁵, care publică și lista celor aleși. Lista deputaților militari este prezentă și în varianta română a procesului-verbal, publicată mai târziu de I. Pelivan³⁶ în revista *Unirea Basarabiei cu România și recunoașterea ei internațională*³⁷, apărută în anul 2018: „congresul a ales primii 44 de deputați în Sfatul Țării (32 de deputați militari din partea județelor și 12 din partea unităților militare)”, inadvertență repetată în lucrarea cu aceeași denumire apărută în anul 2019³⁸.

²⁹ Șt. Ciobanu, *Unirea Basarabiei*, Universitas, Chișinău, 1993, p. 148.

³⁰ ANRM, F. 727, inv. 2, dos. 18, ff. 2-7.

³¹ *Soldatul Moldovan*, nr. 12 (1 decembrie), 1917.

³² I. Inculeț, *op. cit.*, p. 102.

³³ ANIC, *Fond personal Gherman Pântea*, dos. 12, pp. 12-14.

³⁴ ANIC, *Fond personal Pan Halippa*, dos. 93, pp. 4-6.

³⁵ I. Tudor, *op. cit.*, pp. 164-166.

³⁶ ANIC, *Fond personal Ion Pelivan*, dos. 356, pp. 7-9.

³⁷ V. Burlacu, *Unirea Basarabiei cu România și recunoașterea ei internațională*, Chișinău, 2018, p. 129.

³⁸ V. Burlacu, *Unirea Basarabiei cu România și recunoașterea ei internațională*, Editura Academiei Române, Editura Istros a Muzeului Brăilei „Carol I”, București-Brăila, 2019, p. 171.

Sursele documentare permit, totuși, o reconstituire mai precisă a evenimentelor. Chestiunea alegerii propriu-zise a deputaților a fost discutată în cadrul ședinței din prima jumătate a zilei de 25 octombrie, când președintele ședinței, rotmistrul V. Cijevski, propusese ca претендентii să fie repartizați pe județe (la acea vreme Basarabia era împărțită administrativ în opt județe: jud. Hotin, jud. Soroca, jud. Bălți, jud. Orhei, jud. Chișinău, jud. Bender, jud. Ismail și jud. Ackerman). Pentru fiecare județ urmau să fie înscrși maximum 10 candidați, dintre care să fie aleși câte 4 deputați, totalizând 32 de locuri. Cele 12 locuri rămase urmau să fie distribuite organizațiilor militare. În timpul pauzei de prânz, delegații s-au întrunit în ședințe, pe județe, și au întocmit listele de candidați, pe care le-au prezentat prezidiului congresului. O analiză atentă a acestora arată că majoritatea candidaților s-au înscris pe listele județelor lor de origine. S-au păstrat două tabele redactate de prezidiul congresului (sau de comisia pentru alegerea deputaților). În primul, candidații sunt enumerați în ordinea în care au fost propuși; în al doilea, aceștia apar în ordinea numărului de voturi primite³⁹. Cel de-al doilea tabel are caracterul unei totalizări a voturilor, dar nu include toți candidații, motiv pentru care am completat informațiile lipsă utilizând datele din primul tabel. Structura ambelor tabele este similară și cuprinde, în general, următoarele coloane: (1) numele candidatului, (2) numărul de voturi *pentru* acumulate de fiecare candidat, (3) voturile date *împotriva*, (4) *abținerile* și (5) numărul de voturi cu care a fost ales deputatul. Totuși, modalitatea de calcul aplicată de organizatori era eronată. Din numărul total de voturi „pentru”, aceștia au scăzut voturile „împotriva”, prezentând rezultatul drept număr de voturi cu care ar fi fost ales candidatul. Această procedură este incorectă: voturile „pentru” exprimă opțiunea pozitivă a unui număr determinat de delegați, ce nu poate fi diminuat sau anulat din motiv că alții s-au pronunțat „împotriva”. Un exemplu poate clarifica natura acestei erori. Candidatul Leonid Țurcanu, înscris pe listele jud. Soroca, a primit 251 de voturi „pentru” și 66 „împotriva”. Organizatorii au scăzut cele 66 de voturi „împotriva” din totalul de 251 și au prezentat rezultatul (185) drept numărul de voturi obținute. Mai mult, în tabelul comisiei apare în mod greșit cifra de 145. Corect ar fi fost să se considere cele 251 de voturi „pentru”, fără nicio scădere, întrucât un delegat nu putea vota simultan și pentru, și împotriva. Un alt exemplu: Dumitru Dragomir, candidat în jud. Ackerman (Cetatea-Albă), a obținut 168 de voturi „pentru” și 137 „împotriva”. Comisia a scăzut cele 137 de voturi „împotriva” din cele 168 „pentru” și a concluzionat că a fost ales cu 31 de voturi, ceea ce prezintă o interpretare greșită a procesului electoral. În realitate, acesta a fost susținut de 168 de persoane care au votat „pentru”.

³⁹ ANRM, F. 727, inv. 2, dos. 43, ff. 50-51v., 61-62v.

Respectiv, am adăugat la tabelele redactate de comisie o coloană suplimentară (6), care indică numărul real de voturi „pentru” obținute de fiecare candidat – cifra integrală, așa cum apare în prima coloană. Publicăm în original tabelele pentru fiecare județ, redactate de prezidiul congresului /comisia pentru alegerea deputaților.

Județul Soroca

În ziua de 25 octombrie au fost aleși reprezentanții jud. Soroca. În lista de candidați au fost incluse opt persoane: sublocotenentul Leonid Țurcan (originar din s. Trifăuți), delegat la congres de Regimentul 92 Peciora; funcționarul pe timp de război Boris Epure (originar din or. Chișinău⁴⁰), delegat de Administrația Districtului de Artilerie Odesa pentru Teatrul de Acțiuni Militare; funcționarul pe timp de război Ștefan Bolocan, delegat de Detașamentul Flotei de Transport Dunărene; marinarul Ion Ignatiuc (originar din s. Prepelița, jud. Bălți), delegat de Comitetul Executiv Central Moldovenesc al Sfaturilor de Deputați ai Soldaților și Ofițerilor; praporgicul (?) Boldescu (originar din s. Cubolta), delegat de Comitetul Executiv Moldovenesc al Sfaturilor de Deputați ai Soldaților, Ofițerilor și Marinarilor din garnizoana or. Odesa; soldatul (?) Muntean⁴¹; praporgicul (?) Zagaev-schi, delegat de Regimentul 58 Infanterie Praga, și praporgicul Grigore Cazacliu (originar din s. Cotuijenii-de-Sus), delegat de Comitetul Executiv al Sfaturilor de Deputați ai Soldaților și Ofițerilor Moldoveni-Basarabeni de pe Frontul Român.

În urma scrutinului, candidații au obținut următoarele rezultate:

Numele, prenumele candidatului	Voturi „pentru”	Voturi „împotrivă”	Abțineri	Numărul de voturi incluse în tabelul elaborat de comisie	Numărul real de voturi obținute de candi- dat
1	2	3	4	5	6
Leonid Țurcan	251	66	-	185	251
Boris Epure	189	118	-	71	189
Ștefan Bolocan	184	112	-	72	184

⁴⁰ Aici și în continuare vom indica județul de origine al candidatului doar în cazul în care acesta nu este născut în județul în care a candidat.

⁴¹ La congres au participat șapte militari cu numele Muntean(u), așa încât e imposibil de stabilit care dintre ei a candidat.

Ion Ignatiuc	183	114	-	69	183
(?) Boldescu	183	122	-	61	187
(?) Muntean	182	125	-	57	182
(?) Zagaevschi	163	156	-	7	163
Grigore Cazacliu	167	143	-	24	167

În urma votului, au fost aleși deputați Leonid Țurcan, Boris Epure, Ștefan Bolocan și Ion Ignatiuc.

Județul Ismail

La 26 octombrie, în ședința din prima parte a zilei, s-a procedat la alegerea deputaților din jud. Ismail. Au candidat sublocotenentul Vitalie Zubac (originar din s. Caragaciul-Nou), delegat la congres de Batalionul Morții din Divizia 4 Pușcași; praporgicul Nicolae Cernei (originar din s. Toceni), delegat de Detașamentele de Miliție de Intervenție Rapidă din Basarabia; ostașul Procopie Motoman⁴², delegat

⁴² Cu privire la deputatul Procopie Motoman (ortografiat și Mataman) trebuie să facem câteva precizări. În procesul-verbal al congresului, numele celui de-al treilea deputat ales din partea jud. Ismail este ilizibil. Cineva a scris deasupra cu cerneală Grigore Turcuman. În memoriile lor, Anatolie Moraru, Gherman Pântea și Tudor Gheorghe trecuseră numele celui de-al treilea deputat drept Vataman, iar în stenograma publicată de Ion Pelivan e trecut Motoman. În fine, în tabelele redactate de comisia pentru alegerea deputaților, al treilea nume ales pentru jud. Ismail e indicat drept Motoman. Avem trei nume: Grigore Turcuman, (?) Vataman și (?) Motoman. Grigore Turcuman a fost delegat la Congres de Comitetul Executiv Moldovenesc al Sfatului Deputaților Soldați și Ofițeri din or. Sevastopol, fiind ales în comisia pentru alegerea deputaților. Am arătat mai sus cine l-a delegat pe Procopie Motoman la congres. Bombardierul (?) Vataman a participat și el la congres, fiind delegat de Brigada 34 Artilerie. Așadar, care este numele deputatului? Susținem că e vorba de Procopie Motoman din următoarele considerente. Mai întâi, în nr. 9 din 26 noiembrie 1917, ziarul *Ardealul* a publicat lista deputaților care constituie Sfatul Țării. Printre cei aleși la Congresul Militarilor Moldoveni figurează un deputat cu numele Moldovan Procopie. Credem că este o inadvertență a ziarului, întrucât niciun alt deputat ales la congresul militarilor nu avea prenumele Procopie. Lista publicată în acest ziar conține și alte greșeli. Apoi, Procopie Motoman e trecut pe o listă nedatată, intitulată *Lista deputaților Sfatului Țării*, fiind inclus în ea sub nr. 30, cu precizarea că a fost ales la Congresul Militarilor Moldoveni (ANRM, F. 727, inv. 2, dos. 75, f. 5v.). Un deputat cu numele Vataman nu figurează nici printre cei aleși la Congresul Militarilor Moldoveni și nici în lista generală. Este adevărat că la nr. 33 este trecut plutonier-major de marină Grigore Turcuman, însă se precizează că a fost ales deputat de Comitetul Executiv Moldovenesc al Sfatului Deputaților Soldați și Ofițeri din or. Sevastopol, cum vom vedea mai jos. Procopie Motoman e trecut pe o listă ca deputat în Sfatului Țării pentru perioada 21-30 noiembrie 1917, lista întocmită de comisia de lichidare a Sfatului Țării. În nicio listă nu figurează vreun deputat cu numele Vataman (ANRM, F. 727, inv. 2, dos. 77, f. 16). Un argument în plus că anume Procopie

de Compania 22, Detașamentul 466 Pedestru Herson; praporgicul Chiril Sbarea (originar din s. Colibaș), delegat de Regimentul 23 Pușcași al Morții; subofițerul inferior Pavel Colesnic (trecut în mandat drept Kolesnikov), delegat de Regimentul 411 Infanterie Sumî; soldatul Ion Voloc (trecut în mandat drept Volociuc), delegat de Regimentul 411 Infanterie Sumî; subofițerul inferior Ștefan Cârlan, delegat de Regimentul 40 Infanterie Rezervă; (?) Cojocari⁴³; soldatul (?) Băncilă, (trecut în mandat drept Bancilov), delegat de Regimentul 458 Infanterie Suja și praporgicul Vasile Matveev, delegat de Regimentul 40 Infanterie Rezervă.

În urma scrutinului, candidații au obținut următoarele voturi:

Numele, prenumele candidatului	Voturi „pentru”	Voturi „împotriva”	Abțineri	Numărul de voturi incluse în tabelul elaborat de comisie	Numărul real de voturi obținute de candidat
1	2	3	4	5	6
Vitalie Zubac	299	79	-	220	299
Nicolae Cernei	230	126	-	104	230
Procopie Motoman	226	161	-	65	226
Chiril Sbarea	195	126	-	69	195
Pavel Colesnic	213	156	-	[57]	213
Ion Voloc	193	191	-	[2]	193
Ștefan Cârlan	173	201	-	[28]	173

Motoman a fost ales deputat la congres e că la 30 octombrie 1917 el a fost cooptat ca membru al Biroului de organizare a Sfatului Țării (organ creat de Congresul Militarilor Moldoveni în ultima zi de lucru, 27 octombrie), unde a activat în calitate de conțopist în cancelaria biroului. În fine, la cea de-a treia ședință a Biroului de organizare din 1 noiembrie 1917, Procopie Motoman a fost ales în Comitetul salvării revoluției (Valeriu Popovschi, *Biroul de organizare a Sfatului Țării (27 octombrie - 21 noiembrie 1917. Studiu și documente*, Pontos, Chișinău, 2013, p. 68). Cu toate acestea, numele lui Procopie Motoman nu apare în lista deputaților aleși la Congresul Militarilor Moldoveni, validată de Sfatul Țării la 4 decembrie 1917. Din partea jud. Ismail sunt validate mandatele a trei deputați: Vitalie Zubac, Nicolae Cernei și Chiril Sbarea (ANRM, F. 727, inv. 2, dos. 21, f. 87).

⁴³ La congres au participat trei militari cu numele Cojocari: soldatul Ștefan Cojocari, delegat de Regimentul 40 Infanterie Rezervă și alți doi delegați cu același nume, soldatul Ion Cojocari, delegat de Compania 2 din Detașamentul 476 Pedestru Herson și Ion Cojocari, delegat de Spitalul 822 de Câmp.

(?) Cojocari	226	161	-	[65]	226
(?) Băncilă	147	230		[73]	147
Vasile Matveev	-	-	-	-	-

Au fost aleși deputați Vitalie Zubac, Nicolae Cernei, Procopie Motoman și Chiril Sberea.

La încheierea acestui scrutin, prezidiul congresului a propus constituirea unei comisii pentru a continua alegerile. În urma dezbatelor, în comisia pentru alegerea deputaților au fost incluși praporgicul Vasile Țanțu, plutonierul-major de marină Grigore Turcuman, voluntarul Ion Buzdugan, (?) Muntean, praporgicul Nicolae Suruceanu și (?) Vatava.

În ultima zi a congresului, la 27 octombrie 1917, au fost aleși deputații din celelalte șase județe.

Județul Bălți

Au candidat sublocotenentul Ghermn Pântea (originar din s. Zăicani), delegat la congres de Comitetul Executiv Central Moldovenesc al Sfaturilor de Deputați ai Soldaților și Ofițerilor; praporgicul Anton Crihan (originar din s. Sângerei), delegat de Detașamentele de Milizie de Intervenție Rapidă din Basarabia; voluntarul Ion Buzdugan (originar din s. Brânzanii-Vechi), delegat de Comitetul Executiv Central Moldovenesc al Sfaturilor de Deputați ai Soldaților și Ofițerilor; praporgicul Vasile Țanțu (originar din s. Horodiște, jud. Lăpușna), delegat de Comitetul Executiv al Sfaturilor de Deputați ai Soldaților și Ofițerilor Moldoveni-Basarabeni de pe Frontul Român; (?) Tudos⁴⁴; genistul superior Vasile Gafencu (originar din s. Sângerei), delegat de Comitetul Executiv Moldovenesc al Sfaturilor de Deputați ai Soldaților, Ofițerilor și Marinarilor din garnizoana or. Odesa; traducătorul de limba română Dumitru Lungu, delegat de Cartierul General al Armatei VI; (?) Aretemii⁴⁵, (?) Chicerman⁴⁶.

În urma scrutinului, candidații au obținut următoarele voturi:

⁴⁴ La congres au participat doi militari cu numele Tudos(e): subofițerul superior Ilie Tudos, delegat de Spitalul Militar din or. Tiraspol și felcerul Ion Tudos, delegat de Brutăria Mobilă 86 de Campanie. Felcerul Ion Tudose a fost ales deputat pe listele jud. Cetatea-Albă.

⁴⁵ Nu s-a păstrat niciun mandat eliberat vreunui delegat cu numele Artemii.

⁴⁶ La congres au participat doi militari cu numele Chicerman: ostașul Dumitru Chicerman, delegat de statul-major al Diviziei 10 Pușcași Siberiană și felcerul Petru Chicerman, delegat de Punctul 127 de Evacuare din spatele frontului. Petru Piciormare (ortografiat și Chicerman) a fost ales deputat la 28 ianuarie 1918 de către Comitetul Executiv Central Moldovenesc al Sfaturilor de Deputați ai Soldaților și Ofițerilor.

Numele, prenumele candidatului	Voturi „pentru”	Voturi „împotrivă”	Abțineri	Numărul de voturi incluse în tabelul elaborat de comisie	Numărul real de voturi obținute de candi- dat
1	2	3	4	5	6
Gherman Pânteia	378	0	1	378	378
Anton Crihan	348	0	30	348	348
Ion Buzdugan	334	8	36	326	334
Vasile Țanțu	334	9	35	325	334
(?) Tudos	289	34	47	255	289
Vasile Gafencu	280	28	70	252	280
Dumitru Lungu	149	74	155	149	149
(?) Artemii	93	44	241	93	93
(?) Chicerman	75	-	241	75	75

Au fost aleși deputați Gherman Pânteia, Anton Crihan, Ion Buzdugan și Vasile Țanțu.

Județul Orhei

Au candidat furierul Dumitru Plătică, delegat la congres de Comitetul Executiv al Sfaturilor de Deputați ai Soldaților și Ofițerilor din or. Sevastopol; artileristul Elefterie Sinicliu (originar din s. Echimăuți), delegat de Comitetul Executiv Moldovenesc al Sfaturilor de Deputați ai Soldaților, Ofițerilor și Marinarilor din garnizoana or. Odesa; praporgicul Ilarion Buiuc (originar din s. Chiperceni), delegat de Regimentul 134 Feodosia; praporgicul Grigore Roșca, delegat de Regimentul 40 Infanterie Rezervă și Comitetul Executiv Moldovenesc al Sfaturilor de Deputați ai Soldaților, Ofițerilor și Marinarilor din garnizoana or. Odesa; (?) Plămădeală⁴⁷; (?) Savinschi⁴⁸, pistolarul Petru Dască, delegat de plutonul 2, com-

⁴⁷ La congres au fost prezenți trei delegați cu numele de Plămădeală: soldatul Terentie Plămădeală, delegat de Regimentul de Gardă Rezervă Petrograd; praporgicul (?) Plămădeală, delegat de Regimentul 33 Infanterie Elețk și ostașul Teodor Plămădeală, delegat de Convoiul Divizionar din Divizia 16 Infanterie.

⁴⁸ Nu s-a păstrat niciun mandat eliberat vreunui delegat cu numele Savinschi.

pania 6 de pază din Regimentul 75 Infanterie Rezervă; (?) Bulgacov⁴⁹, sublocotenentul (?) Parfeniev, delegat de Regimentul 54 Infanterie Minsk; (?) Popovici⁵⁰.

În urma scrutinului, candidații au obținut următoarele voturi:

Numele, prenumele candidatului	Voturi „pentru”	Voturi „împotrivă”	Abțineri	Numărul de voturi incluse în tabelul elaborat de comisie	Numărul real de voturi obținute de candidat
1	2	3	4	5	6
Dumitru Plătica	234	91	-	143	234
Elefterie Sinicliu	227	134	-	97	227
Ilarion Buiuc	205	123	-	82	205
Grigore Roșca	204	123	-	81	204
(?) Plămădeală	199	183	-	81	199
(?) Savinschi	170	153	-	[17]	170
(?) Dascăl	199	133	-	[88]	199
(?) Bulgacov	187	135	-	[52]	187
(?) Parfeniev	174	135	-	[39]	174
(?) Popovici	163	156	-	[7]	163

Au fost aleși deputați Dumitru Plătica, Elefterie Sinicliu, Ilarion Buiuc și Grigore Roșca.

Județul Chișinău

Au candidat avocatul Ion Pelivan (originar din s. Rezeni), care nu a fost prezent la congres; voluntarul Ștefan Holban (originar din s. Cărpineni), delegat la congres de Comitetul Executiv Moldovenesc al Sfaturilor de Deputați ai Soldaților și Ofițerilor din garnizoana or. Odesa; funcționarul pe timp de război Gheorghe Tudor (originar din s. Stâncăuți, jud. Bălți), delegat de cohorțele

⁴⁹ Nu s-a păstrat niciun mandat eliberat vreunui delegat cu numele Bulgacov.

⁵⁰ La congres au participat doi militari cu numele Popovici: praporgicii Vasile Popa-Popovici, delegat de Regimentul 134 Infanterie Feodosia, și Vasile Popovici, delegat de Regimentul 60 Infanterie Zamoisk.

moldovenesci; Nicolae Grosu (originar din s. Bardar), delegat de detașamentele miliție de intervenție rapidă din Basarabia; Nicolae Suruceanu (originar din s. Suruceni), delegat de Comitetul Executiv Central Moldovenesc al Sfaturilor de Deputați ai Soldaților și Ofițerilor; tunarul Vasile Movileanu, delegat de Brigada 2 Artilerie și colonelul Nicolae Furtună.

În urma scrutinului, candidații au obținut următoarele voturi:

Numele, prenumele candidatului	Voturi „pentru”	Voturi „împotrivă”	Abțineri	Numărul de voturi incluse în tabelul elaborat de comisie	Numărul real de voturi obținute de candi- dat
1	2	3	4	5	6
Ion Pelivan	351	0	21	351	351
Ștefan Holban	352	3	23	349	352
Gheorghe Tudor	349	2	27	347	349
Nicolae Grosu	355	3	30	352	355
Nicolae Suruceanu	156	76	146	156	156
Nicolae Telembici	78	67	233	78	78
Vasile Movileanu	67	84	227	67	67
Nicolae Furtună	4	288	90	4	4

Au fost aleși deputați Ion Pelivan, Ștefan Holban, Gheorghe Tudor și Nicolae Grosu.

Observăm că un deputat ales nu a fost prezent la congres. Este vorba de I. Pelivan, care nu a obținut niciun vot împotrivă. Militarii au recompensat în acest mod activitatea lui I. Pelivan pentru redeșteptarea conștiinței naționale.

Județul Bender

Au candidat: sublocotenentul Ion Creangă (originar din s. Corjova), delegat la congres de Regimentul 10 Grenadieri al Morții Malorosia; praporgicul Luca Știrbeț (originar din s. Cărpineni, jud. Chișinău), delegat de Detașamentul 9 Miliție de Intervenție Rapidă din Basarabia; sublocotenentul Timofei Silistraru (originar din s. Taraclia), delegat de statul-major al Armatei IV, Unitatea convoaie de transport; furierul superior Afanasie Chiriac (originar din s. Corjova), delegat de Regimen-

ul 2 Pușcași Caucaz; (?) Budei⁵¹, (?) Ghincul⁵²; pușcașul Pantelei Duca, delegat de Regimentul 15 Pușcași; (?) Macovei⁵³; Vasile Căpățână, delegat de Comitetul Executiv Moldovenesc al Deputaților Soldați și Ofițeri din or. Bender, Regimentul 300 Rezervă și ostașul Demian Pâslari, delegat de Regimentul 16 Pușcași.

În urma scrutinului, candidații au obținut următoarele voturi:

Numele, prenumele candidatului	Voturi „pentru”	Voturi „împotrivă”	Abțineri	Numărul de voturi incluse în tabelul elaborat de comisie	Numărul real de voturi obținute de candidat
1	2	3	4	5	6
Ion Creangă	332	18	228	314	332
Luca Știrbeț	219	70	89	149	219
Afanasie Chiriac	276	50	28	226	276
Timofei Silistraru	236	87	-	149	236
(?) Budei	204	77	97	127	204
(?) Ghincul	201	111	66	145	201
Pantelei Duca	26	288	64	[26]	[26]
(?) Macovei	49	301	48	[49]	[49]
Vasile Căpățână	80	120	178	[80]	[80]
(?) Pâslari	58	159	161	[58]	[58]

Au fost aleși deputați Ion Creangă, Luca Știrbeț, Afanasie Chiriac și Timofei Silistraru.

Județul Ackerman / Cetatea-Albă

Au candidat locotenentul Valentin Prahnițchi, delegat la congres de Comitetul Executiv Moldovenesc al Marinarilor, Soldaților și Ofițerilor din or. Sevasto-

⁵¹ Nu s-a păstrat niciun mandat eliberat vreunui delegat cu numele Budei.

⁵² La congres au participați trei militari cu numele Ghincul(ov): caporalul Feodor Ghincul, delegat de Regimentul 10 Geniu Siberian, ostașul Condrat Ghincul, delegat de Compania 1 din Detașamentul 476 Pedestru Herson și voluntarul Valentin Ghinculov, delegat de Regimentul 40 Infanterie Rezervă.

⁵³ Nu s-a păstrat niciun mandat eliberat vreunui delegat cu numele Macovei.

pol; Grigore Ceban⁵⁴; praporgicul Dumitru Dragomir (originar din s. Volintiri), delegat de Rezerva de Artilerie din Spatele Frontului Român; felcerul Ion Tudose (originar din s. Hâjdieni, jud. Bălți), delegat de Brutăria Mobilă 86 de Campanie; ostașul Vladimir Donțu, delegat de Detașamentul 479 Pedestru Herson; (?) Rusnac⁵⁵ și (?) Popovici⁵⁶.

În urma scrutinului, candidații au obținut următoarele voturi:

Numele, prenumele candidatului	Voturi „pentru”	Voturi „împotrivă”	Abțineri	Numărul de voturi incluse în tabelul elaborat de comisie	Numărul real de voturi obținute de candidat
1	2	3	4	5	6
Valentin Prahnițchi	258	64	-	194	258
Grigore Ceban	178	128	-	50	178
Dumitru Dragomir	168	137	-	31	168
Ion Tudose	289	34	-	255	289
Vladimir Donțu	146	159	-	[13]	146
(?) Rusnac	168	165	-	[7]	168
Nume indescifrabil	-	-	-	-	-
(?) Popovici	-	-	-	-	-

Au fost aleși deputați Valentin Prahnițchi, Grigore Ceban, Dumitru Dragomir și Ion Tudose.

⁵⁴ La congres au participat trei militari cu numele Grigore Ceban (ortografiat și Ciobanu); tizi, toți pușcași, toți delegați de Regimentul 21 Pușcași.

⁵⁵ La congres au participat doi militari cu numele Rusnac: subofițerul inferior Petru Rusnac, delegat de Campanie 15 din Regimentul 45 Infanterie Rezervă și Leonte (?) Rusnac, delegat de Comitetul Executiv Moldovenesc al Deputaților Soldați și Ofițeri din or. Bender, Regimentul 300 Rezervă.

⁵⁶ La congres au participat doi militari cu numele Popovici: praporgicii Vasile Popa-Popovici, delegat de Regimentul 134 Infanterie Feodosia și Vasile Popovici, delegat de Regimentul 60 Infanterie Zamoisk.

Județul Hotin

Au candidat sublocotenentul Anatolie Moraru (originar din s. Cerlina-Mare) (?); Nicolae Cernăuțan (originar din s. Bălăsinești) (?); praporgicul Dumitru Mârza (originar din s. Bădragii-Vechi), delegat la congres de Regimentul 55 Infanterie Podolsk; ostașul Alexandru Moraru (originar din s. Corestăuți), delegat de Regimentul 409 Infanterie Novohopiorsk; (?) Caciula; (?) Caciula⁵⁷ și (?) Buga⁵⁸.

În urma scrutinului, candidații au obținut următoarele voturi:

Numele, prenumele candidatului	Voturi „pentru”	Voturi „împotrivă”	Abțineri	Numărul de voturi incluse în tabelul elaborat de comisie	Numărul real de voturi obținute de candidat
1	2	3	4	5	6
Anatolie Moraru	351	0	27	351	351
Nicolae Cernăuțan	305	5	68	300	305
Dumitru Mârza	284	13	81	271	284
Alexandru Moraru	279	33	66	246	279
(?) Caciula	114	76	186	[72]	[114]
(?) Buga	144	70	164	[74]	[144]

Au fost aleși deputați Anatolie Moraru, Nicolae Cernăuțan, Dumitru Mârza și Alexandru Moraru.

Tot în cadrul Congresului Militarilor Moldoveni au fost aleși trei deputați pentru locurile oferite moldovenilor de peste Nistru: Toma Jalbă, Șt. Bulat și Leon Mojeico⁵⁹.

Cele douăsprezece mandate de deputat rezervate organizațiilor militare nu au fost distribuite în cadrul congresului, ci ulterior, de către Biroul de organizare a Sfatului Țării, în ședința din 2 noiembrie 1917. Potrivit procesului-verbal nr. 4

⁵⁷ Nu s-a păstrat niciun mandat eliberat vreunui delegat cu numele Caciula.

⁵⁸ La congres au participat trei militari cu numele Buga: ajutorul de supraveghetor Vasile Buga, delegat de Infirmeria locală a or. Bender; furierul Vasile Buga, delegat de Comitetul Executiv al Sfaturilor de Deputați ai Soldaților și Ofițerilor Moldoveni-Basarabeni de pe Frontul Român și ostașul Dumitru Buga, delegat de Secția 9, Rezerva de Cavalerie a Grupului din Elisavetgrad. Ostașul Vasile Buga a fost ales secretar al Congresului Militarilor Moldoveni pentru limba rusă.

⁵⁹ ANRM, F. 727, inv. 2, dos. 18, f. 6v.

din acea zi, repartizarea mandatelor a fost următoarea: patru locuri de deputat au fost repartizate pentru organizația militarilor din Odesa; trei locuri de deputat pentru organizația militarilor de pe Frontul Român; trei locuri de deputat pentru Comitetul Executiv Central Moldovenesc al Sfaturilor de Deputați ai Soldaților și Ofițerilor și câte un mandat de deputat pentru organizațiile militarilor moldoveni din Sevastopol și, respectiv, Novoghiorghevsk⁶⁰. Procesul de alegere a deputaților desemnați de organizațiile militare a continuat după încheierea Congresului Militarilor Moldoveni, pornind de la această repartizare.

La 28 octombrie 1917, în baza cererii reprezentanților Comitetului Militarilor Moldoveni din or. Sevastopol, plutonierul-major de marină Grigore Turcuman (originar din s. Tătărauca-Nouă, jud. Soroca) a fost ales deputat de către Comitetul Executiv Moldovenesc al Sfatului Deputaților Soldați și Ofițeri din or. Sevastopol⁶¹.

La 2 noiembrie 1917, praporgicul Ion Păscăluță (originar din s. Fălești, jud. Bălți); genistul superior Vasile Gafencu (originar din s. Sângerei, jud. Bălți); praporgicul Nicolae Secară (originar din s. Rudi, jud. Soroca) și praporgicul Constantin Osoianu (originar din s. Gorești, jud. Bălți) au fost aleși deputați de către Comitetul Executiv Moldovenesc al Sfaturilor de Deputați ai Soldaților, Ofițerilor și Marinarilor din garnizoana or. Odesa.

La 6 noiembrie 1917, cavaleristul Efim Palii (originar din s. Iarova, jud. Soroca) a fost ales deputat de către Comitetul Executiv Moldovenesc al Sfaturilor de Deputați ai Soldaților, Ofițerilor și Marinarilor din garnizoana Novogheorghievsk.

La 20 noiembrie 1917, rotmistrul Vasile Cijevschi (originar din s. Zaim, jud. Tighina); sublocotenentul Anton Rugină (originar din s. Văratice, jud. Bălți) și voluntarul Nicolae Suruceanu (originar din s. Suruceni, jud. Chișinău) au fost aleși deputați de Comitetul Executiv Central Moldovenesc al Sfaturilor de Deputați ai Soldaților și Ofițerilor.

Tot la 20 noiembrie 1917, subofițerul inferior Andrei Scobioală (originar din s. Moșeni, jud. Bălți); praporgicul Grigore Cazacliu (originar din s. Slobozia-Cușelăuca, jud. Soroca) și praporgicul Gheorghe Mare (originar din s. Slobozia-Mare, jud. Ismail) au fost aleși deputați de către Comitetul Executiv al Sfaturilor de Deputați ai Soldaților și Ofițerilor Moldoveni-Basarabeni de pe Frontul Român.

⁶⁰ V. Popovschi, *op. cit.*, pp. 69-70.

⁶¹ V. Popovschi, *op. cit.*, pp. 61-62.

CONCLUZII

Congresul Militarilor Moldoveni din 20-27 octombrie 1917 a reprezentat un moment decisiv în procesul de instituire a unei structuri reprezentative pentru Basarabia, în contextul de instabilitate politică și socială generat de prăbușirea regimului țarist. În ciuda condițiilor precare și a urgenței situației, lucrările congresului s-au desfășurat într-un cadru deliberativ relativ deschis, cu participarea unor delegați proveniți din întreaga regiune și din diverse structuri militare.

Rezoluția despre constituirea Sfatului Țării, votată în două variante succesive și ajustată în urma dezbaterilor, a reflectat efortul de echilibrare a reprezentării politice, sociale și etnice. Repartizarea mandatelor între diverse categorii (militari, țăărănime, organizații civice și minorități) a urmărit crearea unui organism legislativ provizoriu care să funcționeze până la convocarea unei adunări constituante. Numărul de deputați oferit formațiunilor politice și obștești a acoperit tot spectrul politic, social și etnic al Basarabiei de la acea vreme, iar modalitatea de alegere a deputaților a fost una democratică. Dincolo de aspectele procedurale, rezoluția cu privire la constituirea Sfatului Țării a avut o semnificație simbolică profundă, marcând o primă afirmare instituțională a dreptului la autodeterminare al basarabenilor, articulat atât prin revendicările naționale, mai ales după căderea țarismului în Rusia, cât și prin nevoia de stabilitate administrativă într-o perioadă de criză generalizată.

RECRUTAREA PRIZONIERILOR DE RĂZBOI DE ORIGINE CEHĂ ȘI SLOVACĂ DIN ROMÂNIA ÎN TIMPUL PRIMULUI RĂZBOI MONDIAL

THE RECRUITMENT OF CZECH AND SLOVAK PRISONERS OF WAR FROM ROMANIA DURING THE FIRST WORLD WAR

Stepan Gilar,

Ambasada Republicii Cehe în Chișinău

ORCID ID: 0009-0005-9131-6397

e-mail: stepan_gilar@mzv.cz

CZU:94(498)''1914/1918'':355.257(437)''1914/1918''

<https://doi.org/10.65870/cohorta.2025.1.03>

REZUMAT

În toamna și iarna anului 1916, în condițiile dificile ale Primului Război Mondial, Milan Rastislav Štefánik, ofițer slovac în armata franceză, a desfășurat în România o amplă campanie de recrutare în rândul prizonierilor de război cehi, slovaci și alsacieni-loreni. Sprijinit de Misiunea Militară Franceză condusă de generalul Henri Berthelot, M.R. Štefánik a obținut permisiunea autorităților române și a intervenit direct în lagăre, îmbinând tactul diplomatic cu măsuri concrete de sprijin material și moral. Deși numeroși prizonieri au ezitat, sute au răspuns apelului său și au fost pregătiți să se alăture unităților cehoslovace din Franța și Rusia, contribuind astfel la cauza independenței Cehoslovaciei.

Cuvinte-cheie: Milan Rastislav Štefánik; prizonieri de război; recrutare; Misiunea Militară Franceză; Cehoslovacia

ABSTRACT

In the autumn and winter of 1916, under the difficult conditions of World War I, Milan Rastislav Štefánik, a Slovak officer in the French army, carried out an extensive recruitment campaign in Romania among Czech, Slovak, and Alsace-Lorraine prisoners of war. Supported by the French Military Mission led by General Henri Berthelot, Štefánik obtained permission from the Romanian authorities and intervened directly in the camps, combining diplomatic tact with concrete measures of material and moral

support. Although many prisoners hesitated, hundreds responded to his call and were prepared to join the Czechoslovak units in France and Russia, contributing to Czechoslovakia's independence cause.

Keywords: Milan Rastislav Štefánik, prisoners of war, recruitment, French Military Mission, Czechoslovakia

După cum am arătat într-un studiu precedent¹, drumul spre independența Cehoslovaciei a inclus constituirea unei armate naționale, un episod important al căreia s-a desfășurat pe teritoriul României și al Basarabiei.

În noiembrie 1915, Tomáš Masaryk și Edvard Beneš publicaseră o declarație-program, în care propuneau explicit crearea unui stat ceh independent și ideea luptei împotriva Austro-Ungariei și Germaniei. În februarie 1916, a fost înființat, la Paris, Consiliul Național Cehoslovac (CNC), organul central al rezistenței cehoslovace din exil, din care, pe lângă T. Masaryk și E. Beneš, făceau parte și Milan Štefánik și Josef Dürich. În același timp, T. Masaryk fiind primit în audiență de prim-ministrul francez (totodată ministru de externe) Aristide Briand. Comunicatul emis în urma acestei întrevederi a reprezentat o primă expresie oficială a sprijinului francez pentru rezistența cehoslovacă, acest gest atrăgând atenția diplomației ruse.

În vara anului 1916, CNC a decis să-l trimită în Rusia pe J. Dürich, care urma să negocieze recrutarea voluntari cehi și slovaci din lagărele de prizonieri. Inițiativa fusese acceptată fără obiecții de partea franceză, fiind percepută ca o soluție practică: în locul soldaților ruși, pe front urmau să fie trimiși, pentru a ajuta Franța, foști prizonieri cehi și slovaci. Francezii priveau cu indiferență orientarea politică a misiunii: pentru ei era important ca prizonierii din Rusia să poată fi transformați în forță combatantă alături de Aliați. Tocmai această atitudine îl alarmase pe M. Štefánik, care a intervenit energic pentru a atrage atenție asupra aspectului politic al problemei, argumentând că, din punct de vedere al politicii externe, o astfel de misiune ar fi dus la o extindere a influenței rusești în Europa postbelică – și asta chiar cu sprijinul Franței.

După plecarea misiunii lui J. Dürich, M. Štefánik reuși să obțină, cu sprijinul prim-ministrului Aristide Briand, o corecție prudentă a poziției franceze anterioare. La 4 iulie 1916, A. Briand cerea Ministerului de Război să urgenteze plecarea lui M. Štefánik în Rusia. Obiectivul misiunii lui era descris în mod diplomatic ca fiind „intensificarea acțiunii deputatului J. Dürich”. Dar, spre deosebire de mandatul lui J. Dürich, mandatul său fusese extins în mod esențial: putea acționa și în

¹ St. Ghilar, *Monumentul legionarilor cehoslovaci din Chișinău*, în *Cohorta*, nr. 2, 2023, pp. 67-84.

afara teritoriului rus, misiunea lui vizând „utilizarea elementelor cehe din străinătate, în special din Rusia”. Această lărgire a atribuțiilor corespundea planurilor CNC de a recruta voluntari și în America sau Italia și avea să joace un rol important în episodul cehoslovac de la Chișinău. Ministrul de război semnase ordinul cu două săptămâni mai târziu. Elementul decisiv rămânea acordul marelui cartier general al armatei franceze, care luase deja în calcul planul lui J. Dürich. M. Štefánik a reușit să-l convingă pe șeful statului-major, generalul Maurice Pellé², să limiteze formularea misiunii sale la două variante, ambele condiționate politic de acordul guvernului rus. Planul inițial prevedea ca voluntarii cehoslovaci să fie transportați în Franța și încorporați în unități rusești trimise pe Frontul de Vest. Sub influența lui M. Štefánik, acest scenariu a fost completat cu o a doua variantă: formarea unor unități cehoslovace independente de cele rusești. În perioada următoare, M. Štefánik a încercat să obțină sprijinul direct al comandantului suprem al armatei franceze, generalul Joseph Joffre, folosind ca argument viziunea lui T. Masaryk privitor la constituirea unei noi arhitecturi politice europene prin crearea de state independente, inclusiv Cehoslovacia („Regatul Boemiei”), care să formeze un bastion antigerman în Europa Centrală. Or, independența (inclusiv față de Rusia) a noului stat cehoslovac ar fi putut fi garantată doar în prezența unei armate proprii, formate din 50.000-100.000 de soldați, care ar fi putut fi creată pe frontul francez. Deși generalul J. Joffre nu a respins ideea, a evitat, totuși, să-și asume un angajament clar³.

Statutul formal al lui M. Štefánik în timpul deplasării în Rusia era cel de ofițer francez, detașat la Misiunea Militară Franceză condusă de generalul Maurice Janin și nu – și acest lucru trebuie subliniat – ca reprezentant al CNC. Această formulare diplomatică ascundea însă o tensiune reală: existența simultană a două misiuni de recrutare – cea a lui J. Dürich, sprijinită de Rusia, și cea a lui M. Štefánik, susținută de Franța – risca să provoace o ruptură în mișcarea cehoslovacă din exil. Schimbarea conducerii Uniunii Asociațiilor Cehoslovace a accentuat disensiunile, iar conflictul dintre diversele centre de influență a agravat instabilitatea politică. Rivalitatea dintre centrul de la Petrograd și cel de la Kiev, unul dintre episoadele destul de triste ale acestei serii de evenimente, a putut fi oprită doar de sosirea lui T. Masaryk în Rusia în mai 1917. Însă nici el nu reușise să evite senzația

² Maurice César Joseph Pellé (1863-1924) a făcut parte din statul-major al comandantului-șef, generalul Joseph Jacques Césaire Joffre, în calitate de șef de stat-major al Comandamentului general pentru câmpurile de luptă din afara Franței și pentru cooperarea cu aliații. După 1918, a fost trimis ca șef al Misiunii Militare Franceze în Cehoslovacia, iar în 1919-1921, în calitate de șef al statului-major al Forțelor Armate cehoslovace, a participat la organizarea armatei cehoslovace.

³ R. Rajchl, *Vznik samostatné čs. armády...*, p. 56.

unora dintre participanții la proiectul de unificare a forțelor cehoslovace în Rusia revoluționară că li s-ar fi făcut o nedreptate.

Această rivalitate internă, amplificată de lipsa unui consens asupra formării armatei cehoslovace, a atins un punct critic în toamna anului 1916. Când autoritățile ruse i-au declarat că formarea unor unități militare cehe era o „chestiune internă a Rusiei”, M. Ștefănik a decis să revină la cadrul misiunii sale inițiale. Între timp, se schimbase și contextul internațional: odată cu intrarea României în război de partea Aliatilor, mii de soldați cehi și slovaci din armata austro-ungară au căzut prizonieri în România. Atenția lui M. Ștefănik s-a mutat rapid spre această nouă posibilitate de recrutare. Sosirea, în octombrie 1916, a Misiunii Militare Franceze la București i-a oferit un avantaj neașteptat.

În primii doi ani de război, Regatul României rămăsese neutru, în așteptarea momentului oportun pentru realizarea obiectivelor naționale și teritoriale⁴, venit în vara anului 1916, când, în urma încheierii unui acord cu Antanta, România a declarat război Austro-Ungariei. A doua zi, armata română traversase Carpații și a pătruns în Transilvania. Până la 29 august, Brașovul fusese ocupat, iar trupele române înaintau spre Sibiu și Timișoara, fiind întâmpinate cu entuziasm de populația românească locală.

Campania nu a continuat însă în direcția unei victorii rapide. Efectul surpriză s-a risipit curând, iar avantajul numeric și strategic inițial al trupelor române a fost anulat de replierea Puterilor Centrale. După epuizarea ofensivei Brusilov, care blocase temporar mobilitatea armatei austro-ungare pe Frontul de Est, Germania și Austro-Ungaria au reluat inițiativa. Contraofensiva declanșată în toamna aceluiași an a pus România într-o poziție defensivă dificilă.

Situația României s-a înrăutățit semnificativ după intrarea în război a Bulgariei (la 3 septembrie 1916), când a fost deschis un nou front la sud. La mijlocul lunii octombrie, trupele inamice au traversat Dunărea și au declanșat ofensiva asupra Bucureștiului. Sub presiunea forțelor combinate ale Puterilor Centrale, armata română a trebuit să se retragă spre nord, suferind pierderi considerabile. Regele Ferdinand I și guvernul s-au retras la Iași, devenit la acea vreme noua capitală a României.

La sfârșitul anului 1916, România se afla într-o situație critică: capitala era ocupată, aproape trei sferturi din teritoriu se aflau sub control inamic, iar armata pierduse peste 250.000 de oameni. Regiunile ocupate au fost supuse unui regim

⁴ Războaiele balcanice (1912-1913), conflicte militare desfășurate cu participarea unor state precum Bulgaria, Serbia, Muntenegru, România și Grecia și care au avut drept scop obținerea de teritorii în detrimentul Imperiului Otoman. Războiul a pregătit terenul pentru criza balcanică din 1914, marcând preludiul Primului Război Mondial.

economic de exploatare sistematică. În instrucțiunile administrației germane din 21 august 1917, intențiile erau exprimate fără echivoc: „Într-o țară trădătoare și pedepsită, nu trebuie să rămână decât pământul gol!”.

Profitând de formularea flexibilă a ordinului său de serviciu, care permitea recrutarea prizonierilor austro-ungari „în străinătate, în special în Rusia”, M. Ștefănik a reușit să obțină aprobarea generalului M. Janin de a fi transferat la Misiunea Militară Franceză din România, condusă de generalul Henri Mathias Berthelot. A călătorit spre București trecând prin Chișinău și Iași și s-a prezentat generalului H. Berthelot la 30 octombrie.

În acea perioadă, condițiile din lagărele de prizonieri, inclusiv cele în care se aflau prizonieri cehi și slovaci, erau precare. Situația din lagăre varia de la caz la caz, în funcție de modul de administrare a acestora. Dintre toate lagărele din România, cea mai complicată era situația lagărului de la Șipote, cunoscut pentru condițiile deosebit de dure și pentru rata ridicată a mortalității. În amintirile supraviețuitorilor, Șipote este descris ca un „iad” veritabil. Unul dintre martori, Rudolf Steinler, mărturisește că doar 1.800 din cei aproximativ 23.000 de prizonieri internați la Șipote au supraviețuit. Cea mai mare parte a victimelor au murit din cauza epidemiilor, în special tifos, iar în unele perioade rata zilnică a mortalității atinge 300 de persoane⁵.

În contextul războiului, condițiile din lagărele românești nu erau o excepție. Nici prizonierii din Rusia țaristă – unde ajunseseră mulți cehi și slovaci după ce luptaseră în armata austro-ungară – nu erau tratați mai bine. Viața în lagăre era grea, munca istovitoare, iar clima aspră și lipsa igienei favorizau răspândirea epidemiilor. Totuși, amintirile unor prizonieri cehi și slovaci din România consemnează o ostilitate deosebită din partea populației locale. František Zbroj, capturat la sfârșitul lunii septembrie, își descrie experiența în următorii termeni:

Aici ne duc noaptea prin oraș și ne arată pe fiecare stradă în parte ca într-o menajerie, oamenii ne scuipă, aruncă cu pietre în noi, ne stropesc cu apă și ne înjură. A fost un duș rece după primele câteva zile⁶.

Mărturiile despre brutalitatea tratamentului aplicat prizonierilor sunt susținute și de alte relatări. Gaston Peter, un alsacian care luptase în armata germană și ajunsese în captivitate alături de cehoslovacii de la Chișinău, descrie cu precizie ritualul de umilire la care a fost supus în spatele liniilor de luptă la sfârșitul lunii septembrie:

⁵ J. Merunka, *Za ostnatým drátem: v zajateckém táboře v Rumunsku*, Editura revistei Kamarádství, Praha, 1934, p. 20.

⁶ F. Zbroj, *V pekle zákopové války: vzpomínky francouzského legionáře Františka Zbroje na léta válečná*, 1. vydání, Československá obec legionářská, [Praha], 2016, p. 18.

...spre seară ne-au dus într-un loc în fața clădirii școlii. La intrare se aflau șase soldați, câte trei de fiecare parte, aliniați, printre care trebuia să trecem. Primii doi ne-au bătut cu curelele, ceilalți ne-au izbit cu picioarele, iar ultimul ne-a lovit în coaste și ne-a învințit fețele cu pumnii. Aceasta a fost primirea noastră⁷.

Ajuns la Iași, M. Ștefănik i-a făcut o impresie favorabilă generalului H. Berthelot⁸, care l-a apreciat nu doar pentru seriozitatea și energia sa, ci și pentru ajutorul practic oferit: utilizându-și echipamentele pe care le-a adus: M. Ștefănik contribuise la înființarea unei stații meteorologice de care misiunea avea mare nevoie. Cu sprijinul autorităților militare și diplomatice franceze, în special al generalului H. Berthelot și al ambasadurului Charles de Beaupoil, conte de Saint-Aulaire, M. Ștefănik a reușit, până la sfârșitul lunii noiembrie 1916, să organizeze procesul de recrutare a prizonierilor de război de origine cehă și alsaciană-lorenă. Zelul său i-a impresionat pe aliați, care nu doar i-au susținut misiunea în corespondența oficială cu Parisul, ci i-au oferit și recomandări tactice. Printre acestea se număra și sugestia lui H. Berthelot de a include în recrutare și alsacienii și lorenii:

Românilor le-ar fi foarte greu să înțeleagă de ce suntem atât de preocupați de cehi și nu arătăm niciun interes pentru conaționalii noștri anexați...⁹.

La mai puțin de trei săptămâni de la sosirea lui M. Ștefănik, la 19 noiembrie, ambasadurului Franței la București informa ministerul de externe francez, printr-o telegramă oficială, că în lagărele de prizonieri din România se aflau aproximativ 2.000 de cehi, slovaci și alsacieni-loreni dispuși să se înroleze într-una din armatele aliate. Totodată, se preciza că regele Ferdinand refuzase încorporarea acestora în armata română, motiv pentru care se propunea transferul lor în Franța, unde ar fi putut fi integrați în Legiunea Străină¹⁰.

Cu toate acestea, aprobarea formală a recrutării în lagăre întârzia. Abia la sfârșitul lunii noiembrie, ministerul apărării român a primit, din partea șefului statului-major general, Ioan Popovici, instrucțiunea de a emite un permis de recrutare pentru M. Ștefănik. În acest context, raportul generalului H. Berthelot către statul-major suprem francez din 30 noiembrie, în care se anunța pregătirea unui contingent de aproximativ 1.500 de prizonieri ce urmau a fi trimiși în Franța

⁷ P. Gaston, *Zeuge Meines Jahrhunderts – Témoin De Mon Siècle*. Hunawilr-Ribeauvillé 1983, p. 44.

⁸ H. Berthelot, *Výpisky z mého válečného deníku*, în A. Bareš (ed.), *Štefánikův memoriál: sborník vzpomínek a dokumentů, vydaný k desátému výročí smrti generála dr. M.R. Štefánika*, Památník odboje, Praha, 1929, p. 191.

⁹ J.-N. Grandhomme, *Le général Berthelot et l'action de la France en Roumanie et en Russie méridionale, 1916-1918: genèse, aspects diplomatiques, militaires et culturels avec leurs incidences, prolongements et perspectives*, France, Service historique de l'armée de terre, 1999, p. 752.

¹⁰ VHA, ČsNR, kart. 6, inv. č. 798.

– parțial pentru activități industriale, parțial pentru înrolare militară – părea ușor exagerat. Se avansa chiar și ipoteza unei evacuări prin Vladivostok sau prin Egipt¹¹. Zelul lui M. Ștefănik depășea ritmul lent al realității administrative românești. La începutul lunii decembrie, generalul H. Berthelot a insistat ca autoritățile române să-i acorde lui M. Ștefănik o împuternicire oficială, care să-i permită accesul în lagăre și organizarea transferului voluntarilor. Căderea Bucureștiului, pe 6 decembrie, a făcut ca această solicitare să capete un caracter urgent, întrucât exista riscul din ce în ce mai mare al unei capitulări a României.

La 7 decembrie 1916, generalul H. Berthelot i-a transmis regelui Ferdinand o notă oficială, solicitând o decizie urgentă privitor la evacuarea prizonierilor de război de naționalitate cehă și de origine alsaciană-lorenă în Franța:

Sucesiunea rapidă a evenimentelor actuale impune luarea fără întârziere a unei decizii de evacuare în Franța a prizonierilor de naționalitate cehă, precum și a prizonierilor de origine alsaciană-lorenă... Până când Guvernul Republicii Franceze va anunța rezultatul negocierilor pe care le poartă cu România în acest scop, generalul responsabil de Misiunea Franceză cere ca sortarea prizonierilor cehi și alsacieni-loreni să se efectueze imediat... Prizonierii astfel sortați vor fi izolați și duși într-un loc pe care locotenentul M. Ștefănik îl va localiza și îl va propune statului-major general. Dacă Majestatea Voastră va aproba aceste propuneri, ar fi oportun să-i furnizați imediat locotenentului M. Ștefănik un ordin de serviciu care să îl autorizeze să îndeplinească această misiune¹².

La 11 decembrie 1916, M. Ștefănik primise deja o misiune oficială în acest sens. Comandanților de lagăr li s-au trimis telegrame prin care li se solicita să-i permită ofițerului cehoslovac-francez să lucreze nestingherit și să-i ofere tot sprijinul posibil pentru executarea misiunii sale¹³. În timpul procesului de recrutare, M. Ștefănik l-a avut drept asistent pe locotenentul aviator Foulques de Lareinty-Tholozan, vizitând împreună, cu automobilul, toate lagărele de prizonieri¹⁴. Recrutarea s-a desfășurat treptat, într-un proces atent documentat în numeroase memorii ale vremii.

¹¹ *Ibidem*.

¹² P. Kopecký, *Vojenská misia generála M. R. Štefánika v Rumunsku vo svetle rumunských vojenských archívnych dokumentov*, în M. Čaplovič, B. Ferencuhová, M. Stanová [ed.]: *M. R. Štefánik v zrkadle prameňov a najnovších poznatkov historiografie*. VHÚ Bratislava 2010, p. 164; P. Kopecký, *Misiunea militară a generalului Milan Rastislav Štefánik în România în lumina documentelor din arhivele militare române* (Istorie și studii culturale), în *Transilvania (Sibiu)*, Roč. 45, č. 1 (2016), pp. 4-13.

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ L. Tholozan, *Vzpomínka*, în: A. Bareš (ed.): *Štefánikův memoriál: [sborník vzpomínek a dokumentů, vydaný k desátému výročí smrti generála dr. M. R. Štefánika, Památník odboje]*, Praha: 1929, p. 192. Numele complet al asociatului și prietenului lui M. Ștefănik, un aviator francez, era Foulques Louis Marc Ernest de Baillardel de Lareinty Tholozan.

Karel Hejzlar, un prizonier de război din Bârlad, a descris astfel întâlnirea sa cu M. Ștefănik în timpul transportului pe jos din lagăr:

Într-o noapte rece de noiembrie 1916, în lagărul de prizonieri din Bârlad, am fost treziți din somn de vuietul puternic al „santinelelor” zdrențăroase, gărzile noastre. Înjurăturile și răcnetele „baganilor”, așa cum le spuneam în general, răsunau în tot lagărul. Cu un baston, un șut, o lovitură cu patul puștii, „austriecii” adormiți erau treziți la o viață nouă și necunoscută. Nimeni nu putea să înțeleagă sau să știe ce urma să se întâmple. În toate limbile imperiului austriac se auzeau înjurături fără Dumnezeu ca „Baszd meg a zanyára”, „Jebem ti”, „Psia krew cholera” prin noaptea rece de noiembrie a lagărului de prizonieri... Nu a fost nevoie să ne îmbrăcăm, fiecare avea la el strictul necesar. Afară era teribil de frig, era noroi de doamne ferește. După o trezire atât de blândă, „floarea militarismului austriac” și-a părăsit frumosul pat în grajd, unde a trebuit să-și petreacă viața ca prizonier de război timp de câteva luni. Au fost zile de groază și suferință, dar de ce să ne amintim astăzi de ele, căci oricum nimeni nu a crezut. Cu strigătele constante ale soldaților români, am fost conduși ca vitele la pășune, în curtea mare care fusese folosită anterior pentru antrenamentul cavaleriei românești. Soldații au înconjurat întreaga tabără, așteptând alte ordine. Era sigur că ne vom muta. Am așteptat așa până în zori. Vorbeam între noi. Unul spunea: „Hai să mergem să săpăm tranșee”, altul: „Românii se retrag”, un al treilea chiar auzise tunetul tunurilor în noapte, fiecare avea o idee și niciunul nu știa nimic. Erau printre noi tați bătrâni, de cincizeci de ani, dar și băieți aproape ieșiți din școală... Noi, cehii, eram împreună, uniți de limba noastră maternă, legați de aceeași suferință. Pentru drum am primit o pâine la patru omeni, dar a dispărut în adâncul stomacurilor noastre flămânde. În așteptarea stânjenitoare, mă gândeam de ce, ca boem, eram un „austriac” detestat, de ce sufeream, poate nu pentru faptul că, în calitate de rebel, dezertor din Regimentul 36, mi-am aruncat armele și am fugit la ei, le-aș fi spus că nu eram ceea ce mă considerau. Nimeni nu ne înțelegea, nimeni nu voia să ne înțeleagă. Era deja ziuă când comandantul responsabil de prizonierii de război și de lagăr a intrat pe un armăsar focos și, într-o dimineață rece de noiembrie, lagărul de austrieci flămânzi a pornit spre necunoscut... După o zi de răstăcire, înghesuiți și flămânzi, am făcut tabăra în aer liber. Nu am dormit toată noaptea. Din cauza frigului, foamei și păduchilor. Tabăra era înconjurată de un lanț de paznici, iar a te apropia de ei însemna moarte sigură... Abia așteptam să vină dimineața, căci speram că o bucată de pâine ne va fi sortită în următoarea noastră călătorie spre necunoscut, dar speranța a rămas doar o consolare. Tot în întuneric, în timp ce blestemau „santinelele”, am pornit într-un alt pelerinaj, din păcate fără „fasunk”. După un marș de aproximativ trei ore, prin pustietățile noroioase ale României, o mașină, condusă de ofițeri francezi și români, ne-a ajuns din urmă. La ordinul comandantului lagărului, un flux de câteva mii de oameni, care se contorsionează ca un șarpe înfometat, este lăsat în picioare. Mașina se oprește, ofițerii coboară din mașină, maiorul face raportul obligatoriu. „Băieți, o să se întâmple ceva” zice bătrânul Viktora¹⁵, un sticlar de prin nord. Observ un tânăr ofițer francez vorbind animat cu maiorul român și dându-i niște hârtii pe care să le examineze. După o scurtă conversație cu el, misteriosul căpitan francez,

¹⁵ Josef Viktora, sticlar, născut la 24. 1. 1872, Ostrov u Ledče nad Sázavou, cu reședința la Kamenický Šenov, unde a decedat la 22. 12. 1936.

de statură mică, ras, se prezintă în fața mulțimii de soldați austrieci și vorbește într-o frumoasă cehă: „Dacă sunteți cehi, slovaci, sârbi, polonezi, sloveni, croați și vreți să vă eliberați națiunea de sub tirania austriacă, dați-vă la o parte!”. A fost un moment care nu se uită niciodată. Cine este necunoscutul, de ce ne caută pe noi, austriecii, aproape morți, pe taigaua pustie a României? Și ceh? Și slovac? Oare nu-i un vis? Poate că este Mesia, mântuitorul suferințelor noastre? A fost un moment în care fiecare a avut câteva secunde pentru a-și face un examen de conștiință și pentru a-și spune veto Austriei pe care-o ura. Primul care a luat cuvântul a fost un jandarm în vârstă de cincizeci de ani (a căzut după ce s-a întors în țara sa natală ca locotenent în Legiunea franceză la Těšín). Necunoscutul l-a chemat la el. A vorbit cu el pentru scurt timp. Atunci Poloprudský¹⁶, bătrânul „Zupak”, poreclit astfel, a venit în fața rândurilor noastre și ne-a explicat în următoarele cuvinte conversația cu necunoscutul: „Băieți, acest ofițer francez este un slovac, un astronom, și se numește Milan Rastislav Štefánik, care luptă în rândurile Armatei Franceze din 1914, și care vine la noi din partea regelui României, pe care l-a convins să lase prizonierii slavi din România să meargă în Franța, pentru a întări rândurile de voluntari conaționali ai noștri din Franța, și vă cheamă pe voi, care vă simțiți cehi sau slovaci, să îl urmați pentru eliberarea națiunilor slave”. Aceste cuvinte au fost urmate de o grupare a celor două lumi. Cei care purtau Patria în inimă și cei care nu puteau uita Austria, cei din urmă erau doar câțiva. Acest spectacol a fost urmărit de o mulțime de câteva mii de maghiari, turci, germani și bulgari. Cântând *Kde domov můj* (*Unde este casa mea*), *Hej, Slované* (*Hei, slavilor*), cele două lumi s-au despărțit – ruinele Austriei, în urletele „santinelelor”, au fost târate spre necunoscut, iar șapte sute de cehoslovaci entuziaști, radiind de bucurie și cu zâmbetul pe buze, au luat-o spre o viață nouă, pentru eliberarea națiunii lor. Milan Rastislav Štefánik ne-a mai ținut un scurt discurs, apoi s-a urcat în mașină și a tunat: „Bună ziua!”, și „La revedere!”, a dispărut la orizont pentru a ne reîntâlni ca un tată grijuliu în orașul Bârlad, unde am ajuns târziu în acea zi. Ne aștepta deja în afara orașului cu un întreg corp de ofițeri francezi. Am fost cazați în barăci, unde fiecare avea pregătit un pat, o pătură calduroasă, o cană și o lingură. În jumătate de oră, soldații români distribuiau deja gulaș îmbietor și ne-au împărțit fiecăruia câte o pâine albă întreagă. Am vorbit mult după miezul nopții, până când oboseala ne-a împins la somn, pentru ca a doua zi să ne ridicăm la o nouă viață, dar ca luptători ai națiunii noastre¹⁷.

Tomáš Posel, care a fost repartizat la lucrări forestiere din lagărul Șipote, și-a descris eliberarea în felul următor:

Într-o zi a venit un ordin, care ne-a fost tălmăcit de un ungur, conform căruia toți cehii, slovaci și alsacienii – dar din aceștia nu erau printre noi – trebuiau să fie la Iași (un oraș din apropierea graniței rusești) a doua zi. Am fost foarte surprinși de această veste, pentru că nu aveam nicio idee despre ce se întâmpla, dar într-o clipă treizeci dintre noi au fost gata de plecare. Era spre seară, când trebuia să ne primim

¹⁶ František Poloprudský, născut la 14. 1. 1876, Klášter Hradiště nad Jizerou, a căzut în luptă la Těšinsko între Albrechtice și Stonava 26. 1. 1919, îngropat la Orlová.

¹⁷ K. Hejzlar, *Jak jsme vstupovali do legie (Vzpomínka z Rumunska)*, în *Družina československých legionářů: nepolitický týdeník, Družina československých legionářů*, Praha, 1925, p. 6.

prânzul după eforturile de peste zi, dar a trebuit să li-l lăsăm celorlalți la plecare. Am fost conduși de doi jandarmi până într-un sat unde erau cazați artileriștii. Populația civilă îl abandonase complet. Din cealaltă parte au venit și vreo treizeci de cehi și slovaci, așa că am stat de vorbă și chiar ne-au spus că un ofițer francez vrea să vorbească cu noi la Iași. Era ciudat pentru noi toți, ce vrea să le spună cehilor și slovacilor chiar acum? Șaizeci dintre noi a trebuit să ne grupăm într-un mic altar, unde am așteptat până dimineața. Eram înghesuși acolo. Au închis ușa și gardianul a stat lângă noi. Niciunul din noi nu putea să aștească, nu era loc, stăteam în picioare unul lângă altul, înghesuși ca într-un butoi. Cei care erau lipiți de perete s-au așezat, alții s-au așezat peste ei, dar nimeni nu a rezistat mult timp. Era o căldură cumplită, au început gemetele și în cele din urmă înjurăturile reciproce, iar dacă ar fi fost ceva mai mult loc, cu siguranță ar fi izbucnit o bătaie. A fost chemată santinela, iar cei care se aflau la ușă au bătut pentru ca măcar ușa să fie deschisă. Dar paznicul parcă era surd. Așa că a trebuit să rămânem în acel infern până dimineață. Când s-a luminat puțin, au deschis ușa și am ieșit la aer curat, care a avut un efect atât de puternic asupra noastră, încât toată lumea a trebuit să se așeze și aproape tuturor ni s-a făcut rău de la stomac. La o jumătate de oră după aceea eram în drum spre Iași. Vremea era urâtă, ninge și ploua, era 22 decembrie. Cei care nu aveau încălțăminte trebuiau să meargă desculți, toți aveau picioarele învinețite. Pe măsură ce ne apropiam de sate, fiecare din noi căuta bucăți de cârpe, care atârnav de garduri în multe locuri, ca să ne putem înveli măcar puțin picioarele. Dar am fost bătuți de jandarmi pentru că am luat cârpele. După un marș atât de vesel am ajuns la Iași pe la ora unu după-amiază. Aici am fost conduși sub un fel de clădire agricolă și până la ora trei am așteptat nerăbdători să vedem ce vor face efectiv cu noi. În sfârșit a intrat în curte un ofițer francez necunoscut. L-am înconjurat cu curiozitate. Ne-a privit trist pentru o clipă, aparent speriat de felul în care arătam. Apoi a spus: „Bună ziua! Fraților cehi!” Este imposibil de descris cum ne-a impresionat această adresare, când, într-un asemenea mediu în care ne aflam până în acel moment, am auzit deodată dulcea noastră limbă maternă. El s-a prezentat ca fiind dr. Milan Rastislav Štefánik, trimis de Consiliul Național Ceh de la Paris și ne-a spus de ce venea la noi. Ascultam cu respirația tăiată. După acest discurs, care ne-a impresionat profund, toți ne-am oferit imediat voluntari în Legiunea Franceză. Pentru prima dată ne-am lămurit ce înseamnă războiul mondial. L-am cunoscut pentru prima dată pe Milan Rastislav Štefánik și aveam încredere că are un caracter curat, că spune adevărul, deschis, dar și strict. Nu ne-a întrebat cum ne simțim, probabil că a văzut clar. Cu toate acestea, ne-am plâns lui și după ce ne-a ascultat plângerile ne-a dus ca voluntari la cazarma unde se aflau soldații români. Ni s-a dat de mâncare, pâine, brânză, cașcaval și cafea. A fost un adevărat ospăț pentru noi atunci. Am dormit la căldură, pe paie curate, și a fost foarte plăcut după greutățile pe care le îndurasem. Eram foarte fericiți că în ajunul Crăciunului am devenit soldați cehoslovaci.

Alois Štichal a cunoscut pe M. Štefánik în timp ce muncea la săparea tranșelor în apropierea orașului Cernavodă. Fostul prizonier a scris în jurnalul său:

17 decembrie 1916. Astăzi au fost în vizită doi ofițeri francezi, dintre care unul vorbea corect limba cehă. Cât de mult ne-a emoționat salutul său simplu și totuși atât de amabil și sincer „Nazdar, bratia” (Salut, fraților!). Este posibil ca acest ofițer francez

(un maior, spune el) să nu se rușineze de noi și să ne numească frați? La urma urmei, până acum toată lumea nu a făcut decât să ne lovească cu brutalitate. Și totuși, totul este adevărat! Aflăm cu stupeoare de la el că este slovac și că se numește Milan Rastislav Štefánik. Ne-a chemat laolaltă și ne-a promis că vom fi eliberați din captivitatea românească cât mai curând posibil. Ne-a vorbit și despre situația luptei pentru națiunea cehă și slovacă și, în final, ne-a întrebat dacă am fi dispuși să ne sacrificăm viețile, dacă ar fi necesar, pentru eliberarea națiunii cehoslovace. Cât de sincere și amabile au fost cuvintele sale față de noi se poate vedea din faptul că aproape toți cehii și slovacii au promis că ne vor ajuta la eliberarea patriei lor și aproape toți s-au oferit voluntari fie pe front, fie în fabricile de melasă din Franța. După promisiunea noastră, acest bun ofițer francez și-a luat rămas bun de la noi și a plecat cu promisiunea de a ne revedea curând. Da, ne promisese neuitatul Milan Rastislav Štefánik că ne vom revedea curând, dar în condiții de viață mai bune și mai suportabile. O, de-ar reuși! Ne-a asigurat că guvernul român și-a dat deja acordul în această privință, dar cine știe dacă dificultăți neprevăzute nu-i vor întârzia promisiunea”¹⁸.

Josef Merunka descrie sosirea lui M. Štefánik chiar în lagărul de la Șipote:

Este abia decembrie și niciunul dintre noi nu crede că vom supraviețui cruzimii iernii în aceste găuri subterane. Astăzi, 10 decembrie 1916, avem supă și carne de oaie la prânz! Da, pe 10 decembrie, în zilele de foamete! Ce s-a întâmplat? Căpitanul francez Milan Rastislav Štefánik a vizitat lagărul Șipote! Noi, slavii-ostatici, stăm la rând în fața lui și el ne vorbește în slovacă despre patrie, ne amintește de necesitatea absolută a luptei pentru libertate și ne îndeamnă să ne înscriem în noua armată! Vorbește atât de încet, boala îi sculpează expresia ciudată a feței sale energice, ochii îi sunt roșii de la insomnie, este palid și slăbit fizic. Dar flacăra pasională a credinței se aprinde în el, se înfierbântă și vorbește din nou, aproape jalnic, despre mizeria noastră. El spune că a venit să ne scoată din ea înainte de a pieri cu toții! Este prea bine informat despre starea noastră; poate că nu ne-a putut ajuta înainte, pe noi, prizonierii unor state ostile, deși s-a străduit să-i convingă pe toți de calitatea națiunilor slave. El ne asigură că o nouă armată se formează deja în Rusia pentru a lupta alături de Pact. Cei care se înrolează vor primi haine noi, hrană decentă și salariu; vor fi tratați ca egali. Unități militare speciale, formate din prizonieri de război, vor fi trimise pentru a ajuta Franța. De asemenea, el îi încurajează pe toți slavii de sud să se înroleze, deoarece o divizie sârbă a fost deja construită în Rusia. El infirmă toate îndoielile! Alianța celor Patru Națiuni nu va permite ca acest război să devină un eșec! Consiliul nostru Național al Cehoslovaciei din Rusia are condițiile sale pentru reconstrucția statului deja aprobate de aproape toate guvernele! Acesta le cere celor care se oferă voluntari să iasă din rând. Este vorba de aproape toți! Ne înrolează. Dar oboseala îl împiedică. De aceea, îi cheamă pe cei care scriu mai repede să-l ajute. Mă prezint cu încă trei tovarăși. Cehii și slovacii sunt 120, sârbii (care servesc în batalioanele bosniaco-herțegovenești) sunt 250. Soldații de naționalitate iugoslavă, dar de credință mahomedană, se opuneau cu multă înverșunare foștilor lor camarazi de arme și nu voiau să audă de alte trupe. După ce s-a terminat înscrierea, i-am cerut căpitanului Milan Rastislav Štefánik să ne îmbrace cât

¹⁸ A. Šticha, *Rumunské zajetí...*, p. 101.

mai repede și să aibă grijă să fim tratați mai decent până la plecare. Încă o dată, Milan Rastislav Štefánik s-a uitat la noi și a dat din cap dezgustat, când a văzut în ce zdrențe imposibile eram îmbrăcați. Mulți dintre noi, din cauza slăbiciunii și a bolii, abia se puteau ține pe picioare. „Fraților, vă promit că voi face tot ce-mi stă în putință pentru ca în curând să fiți într-o stare mai bună decât cea în care vă văd aici, dar vă avertizez și că nu pot stabili cu exactitate momentul plecării voastre din cauza acestor obstacole neașteptate. Aceia dintre voi, fraților, care sunt în stare să meargă pe jos între douăzeci și douăzeci și cinci de mile, să vină cu mine imediat”. Din păcate, puțini puteau face o astfel de călătorie în această iarnă aspră. I-am cerut din nou să trimită căruțe cu haine pentru noi; cu greu am putea face călătoria pe jos. Apoi Milan Rastislav Štefánik a vorbit mult timp cu comandantul lagărului. Vedem că vorbește cu indignare și observăm că acesta ridică din umeri și dă din mână pentru a arăta că este neputincios. Milan Rastislav Štefánik se întoarce la noi și ne promite că în câteva zile ne va procura părți din uniforme românești și, dacă este posibil, câteva căruțe. În același timp, ne asigură că a intervenit pe lângă comandantul român pentru a se asigura că vom fi tratați decent. Că nu vom mai fi obligați să facem munci grele până la momentul plecării noastre. Suntem cu toții la fel de emoționați ca și el, chiar dacă tremurăm de frig. Ne uităm la zăpezile pustii din jurul nostru, pe acel pământ de o sută de ori mai străin! Am fost foarte bucuroși să plecăm cu căpitanul Milan Štefánik, care, cu o strângere de mână prietenoasă, și-a luat rămas bun de la fiecare dintre noi¹⁹.

Jaroslav Kaderka a petrecut foarte puțin timp în captivitatea românească, iar misiunea lui M. Štefánik l-a surprins în drum spre lagărul de prizonieri de la Bârlad:

O mână de prizonieri austrieci – cehi – zdrențăroși, înfometați și sărăciți trec prin orașul Bârlad. Tristul lor pelerinaj se termină în afara orașului, în cazarma de cavalerie, o parte din aceasta fiind transformată în lagăr de prizonieri. Neimplicați și cu capetele plecate, ei stau în fața camerei în care sunt înrolați, fără să observe sosirea unei mașini din care coboară doi ofițeri străini. Unul dintre ei, de constituție slabă, purtând o șapcă albastră ca cerul, cu trăsăturile trase spre o paloare bolnăvicioasă, ascultă cu interes expresiile sporadice de nemulțumire. Abia după ce se anunță în birou se apropie de rândurile noastre și se prezintă ca fiind maiorul Milan Rastislav Štefánik, membru al Misiunii Militare Franceze. Ne indică pe scurt misiunea pentru care a venit în România. Deși sunetul frumoasei limbi slovacă este plăcut urechilor noastre, nu putem să nu ne simțim rușinați. Cele câteva zile în care am părăsit rândurile urâte ale trupelor austriece au fost prea scurte și umiliința captivității prea vie pentru ca să ne hotărâm imediat asupra chestiunii despre care a început să ne vorbească. L-am privit cu suspiciunea unui străin pe care nu-l cunoștea nimeni și cu ostilitatea șerbilor. Nu ne convinsese, nu s-a referit la istorie, a vorbit direct ca de la soldat la soldat. „Noi suntem cehi, locul vostru este în armata noastră din exil, pe care o construim atât în Rusia, cât și în Franța. În Rusia ne fac probleme. Noi îi vom învinge. În acest moment istoric pentru națiunea noastră, este necesar să luați imediat o decizie. Avem nevoie de oameni de încredere nu numai pe front, ci și de o bază unde cei care nu au curajul să meargă încă o dată pe front să lucreze în diferite fabrici. Vă reamintesc că națiunea noastră are ne-

¹⁹ J. Merunka, *Za ostnatým drátem...*, pp. 21-23.

voie de mulți luptători și nu de mulți soldați. Asta faceți de mult timp în Austria. Este de datoria mea, indiferent ce veți decide, să vă iau pe toți de aici, pentru că aici există o confuzie care v-ar distruge. Grijă mea va fi să vă asigur îmbrăcăminte și încălțăminte. Dacă condițiile vor permite, vă voi oferi și hrană mai bună. Cum voi face acest lucru, nu știu încă. Vă cer răbdare până veți ajunge în Rusia”. În următoarele două vizite, nu a promis nimic în care să nu creadă. Cauza națională era sacră pentru el și nu putea suporta să se târguiască. Era un soldat cu o educație diferită. În ciuda faptului că, din motive tactice, ar fi fost mai bine să nu spună tot adevărul pentru ca munca sa să aibă mai mult succes, nu a făcut acest lucru. Îi vedea pe soldații din fața lui și le vorbea ca unor soldați, fără să ascundă nici măcar eșecurile. A crezut în caracterul puternic al fiecărui membru al națiunii cehoslovace...²⁰.

Un alt prizonier (al cărui nume nu-l cunoaștem) a fost și el surprins de M. Štefánik în drum spre lagărul din Șipote:

Pe 21 decembrie 1916... mergeam pe drumul înzăpezit de la Bârlad la Șipote. Ne târam vreo câteva mii de prizonieri, majoritatea zdrențăroși – dezbrăcați, vineți de frig și flămânzi. Eu purtam doar zdrențe legate cu sfoară – pantalonii mei erau subțiri, peticiți, iar haina nu era cu mult mai bună. Am crezut că am să mor de frig. Pantofii și hainele bune mi le-au luat soldații români. Aveam o rană mare pe frunte, bandajată cu o cârpă. Un român m-a lovit cu pușca în cap când m-am opus să-i dau vesta mea – puțin mai bună. Din când în când, câte unul din prizonieri vomita în șanț din cauza slăbiciunii sau a bolii. Ne simțeam groaznic... Când treceam prin nămeți la Bârlad, se aude un apel: „Oprîți-vă!”. Un ofițer slab, palid, cu ochii albaștri, a sosit într-o mașină, și încă unul cu el. Primul era Milan Rastislav Štefánik. Le-a ordonat slavilor să se oprească și să iasă din rând, spunând că o să le zică ceva... „Am venit să vă salvez de la moartea sigură care s-ar fi abătut asupra voastră aici, în România – așa cum s-a întâmplat cu mulți dintre camarazii voștri din captivitatea sârbă. Boala și foamea i-au distrus, iar pe voi vă așteaptă aceeași soartă. Regele României mi-a permis să îi duc pe toți slavii din această captivitate în Franța. Cine vrea să se ofere voluntar să vină cu mine – înrolează-te acum!”. Apoi am fost conduși înapoi la cazarma din Bârlad. Mulți dintre ei au căzut pe drum de oboseală și de frig. Chiar și eu eram înghețat până la os. Aveam picioarele amorțite și mă durea tot corpul! Când am ajuns acolo, Milan Rastislav Štefánik ne aștepta. Care a fost uimirea noastră când, după aceea, am primit haine bune, cizme și o manta potrivită pentru a ne acoperi zdrențele... În Ajunul Crăciunului am primit fiecare tutun, pâine albă, magiun și vin fiert. Cei mai mulți dintre noi sufereau de dizenterie, iar vinul i-a salvat pe mulți. Îngropau până la treizeci în fiecare noapte. Nu existau medicamente, nu existau doctori. De Crăciun până la Bobotează, Milan Rastislav Štefánik a fost încă printre noi. A venit printre noi și ne-a spus ce se întâmplă în lume. Ne-a spus că cehii și slovacii vor fi împreună... Pe 7 ianuarie 1917 am plecat de la Bârlad la Iași. Timp de patru zile am stat în tren, uneori stăteam o zi pe câmp, murind de foame. Milan Rastislav Štefánik a mers înainte, credea că vom ajunge într-o zi. Dar în acel moment, totul era cu susul în jos în România. Abia în dimineața

²⁰ J. Kaderka, *M. R. Štefánik v Rumunsku (Vzpomínka k 16. výročí jeho smrti)*, în *Naše vojsko*, Praha, 1935, p. 235.

zilei de 11 ianuarie am ajuns în Iași. Milan Rastislav Štefánik ne aștepta deja... Pe 12 ianuarie și-a luat rămas bun de la noi. A plecat la Sankt-Petersburg. Din acel moment, nu l-am mai văzut niciodată²¹.

Prizonierii eliberați au fost mai întâi adunați la Bârlad și apoi transportați în orașul Iași, situat pe linia de cale ferată ce făcea legătura cu Rusia. În afară de alsacieni, cehi și slovaci, aproape jumătate din numărul celor eliberați erau iugoslavi, în principal sârbi. Cu toate acestea, nu toți cehii și slovaci au decis să facă pasul îndrăzneț spre necunoscut. Este de înțeles că germanii cehi, cum ar fi germanul Anton Steinler din Liberec, menționat mai sus, nu au răspuns propunerii lui Milan Štefánik. František Zbroj adaugă și el un detaliu interesant:

Cei care nu s-au înscris ne-au convins să renunțăm, ne-au trădat, alții ne-au amenințat că ne vor denunța, în special germanii și maghiarii noștri, în timp ce germanii din Reich au fost de acord²².

În lagărele cu condiții de supraviețuire mai suportabile existau și ezitări, justificate de o anumită reticență a prizonierilor de a se întoarce la efortul de război, așa cum își amintește unul dintre voluntarii din Bârlad despre rezultatul recrutării lui M. Štefánik:

Dar am fost destul de mulți. Marea majoritate au rămas în lagăre și, pentru a nu fi nevoiți să plece, s-au înregistrat ca germani și maghiari, în ciuda faptului că Milan Rastislav Štefánik nu a cerut nicio intrare directă în armată²³.

Același martor anonim și-a amintit și discursul de recrutare al lui M. Štefánik:

„Sunteți cehi sau slovaci. Știți care este datoria noastră de astăzi, așa că să nu lipsească niciunul dintre voi din rândurile trupelor noastre din exil. Amintiți-vă de anii noștri lungi de sclavie și amintiți-vă de toate nedreptățile pe care a trebuit să le îndurăm. În acest moment al istoriei, avem nevoie de oameni de încredere pentru națiunea noastră, nu numai pe front, ci și în locurile importante din spatele lui oamenii noștri își pot lăsa amprenta, și de aceea, cine nu are suficient curaj să se ridice cu arma în mână va lucra în fabricile de producție a materialelor de război. Aș vrea să subliniez, totuși, că avem nevoie de mulți luptători și nu de mulți soldați. Pe aceștia îi facem de multă vreme în Austria.” Aceste cuvinte au făcut o impresie puternică asupra celor care nu se înrolaseră încă. Din nefericire, însă, au rămas mulți cărora li s-a părut ciudat că există un individ care și-a asumat o sarcină atât de importantă și au cerut niște garanții că nu vor lupta din nou și poate chiar își vor da viața²⁴.

²¹ R. Eliáš, *Bohatýr Štefánik*. II. vyd., Moravská Ostrava, editare proprie, [1922], pp. 69-72.

²² F. Zbroj, *V pekle zákopové války: vzpomínky francouzského legionáře Františka Zbroje na léta válečná*. 1. vydání, Československá obec legionářská, [Praha], 2016, p. 18.

²³ Anonym: *Štefánik v Rumunsku, Československý legionář, Kancelář čsl. legií*, Praha, nr. 11, 1929, p. 4.

²⁴ *Ibidem*.

Exista și un aspect generațional în hotărârea deținuților de a fi voluntari. Jan Reš, care abia împlinise 20 de ani, își amintește că

recrutarea a primit un răspuns entuziast în special din partea tinerilor intelectuali cehi și slovaci. În rândul deținuților mai în vârstă, majoritatea bărbați din Garda Națională și tați de familie, exista o neîncredere și o teamă de înțeles față de un viitor incert. Aici a convins, a implorat și a amenințat, reușind astfel să adune grupuri mari de cehoslovaci și slavi sudici care erau dispuși să lupte și să se sacrifice alături de Pact pentru eliberarea lor²⁵.

Alois Šticha a consemnat și el în jurnalul său ezitățile, mâinate de teama pentru viața lor, în ciuda condițiilor de captivitate:

Mulți, însă, se tem că vom fi luați în legiunile străine. Există și indivizi care încă se tem pentru viața lor mizerabilă. Și totuși, chiar dacă temerile lor se adeveresc, este mai bine să pierim în luptă pentru binele națiunii noastre decât să pierim aici într-un mod atât de mizerabil²⁶.

Rudolf Vidimský își confirmă și el părerea într-o scrisoare către un prieten:

Nu pot să nu-ți menționez că și mulți „cehi” au preferat să privească cu calm spre sfârșitul lor, și toți au pierit, mai curând decât să-și sacrifice viața pentru bunul nostru cel mai drag – patria. Am avut gura plină de platitudini înainte de război, dar faptele?²⁷.

Istoricul slovac Peter Kopecký atribuie ezitarea de a părăsi captivitatea faptului că M. Štefánik a reușit să îmbunătățească condițiile de trai pentru cehoslovaci în mai multe lagăre. El a documentat faptul că unii slovaci au fost chiar repartizați în spitale din afara lagărelor ca lucrători de ambulanță²⁸.

Misiunea lui M. Štefánik în România în toamna și iarna anului 1916 a fost una dintre cele mai dificile și mai importante etape ale efortului cehoslovac din Primul Război Mondial. Într-un context militar și politic nefavorabil, el a reușit, cu sprijinul Misiunii Militare Franceze, să obțină permisiunea de recrutare a prizonierilor cehi, slovaci și alsacieni-loreni. Acțiunea sa a combinat tactul diplomatic cu intervenția directă în lagăre, unde a trebuit să convingă oameni epuizați, marcați de captivitate și de neîncredere, să se angajeze din nou în efortul de răz-

²⁵ J. Reš, *Rumunská pomoc v našem odboji*. In. *Důstojnické listy: čtrnáctidenník Svazu československého důstojnictva*. Praha: Ústřední výbor Svazu československého důstojnictva, 28. 10. 1936, 16(44), 3, p. 3.

²⁶ A. Šticha, *Rumunské zajetí...*, p. 101.

²⁷ *Denní hlasatel: The leading Bohemian (Czechoslovak) daily* : časopis věnovaný zájmům československého lidu v Americe. Chicago: Denní Hlasatel Printing and Publishing, 21. 4. 1918, 27(355), p. 10.

²⁸ P. Kopecký, *Misiunea militară...*, p. 52.

boi. Deși nu toți au răspuns chemării, sute de voluntari au fost adunați și pregătiți pentru a se alătura unităților cehoslovace din Franța și Rusia. În același timp, prin măsuri imediate de sprijin material și moral, M. Ștefănik a îmbunătățit considerabil situația multor prizonieri, întărind imaginea mișcării cehoslovace în ochii celor pe care dorea să-i mobilizeze. Acest episod a demonstrat atât tenacitatea liderilor exilului, cât și complexitatea stărilor de spirit ale celor care au decis să răspundă apelului lor.

LUPTELE PENTRU TIGHINA (ianuarie 1918)

THE BATTLE FOR TIGHINA (January 1918)

Vitalie Ciobanu,

dr. în istorie

Agenția pentru Știință și Memorie Militară

ORCID ID: 0009-0000-7820-9689

e-mail: istorie_militara@yahoo.com

CZU:94(478-21)''1918''

<https://doi.org/10.65870/cohorta.2025.1.04>

REZUMAT

În ianuarie 1918, trupele române, aflate în Basarabia la solicitarea autorităților Republicii Democratice Moldovenești, au desfășurat o serie de operațiuni pentru restabilirea ordinii și securizarea comunicațiilor între Chișinău și Nistru. După eliberarea capitalei, atenția s-a îndreptat spre Tighina, unde grupări bolșevice retrase din oraș se reorganizaseră în jurul gării și al podului de peste Nistru. Divizia 11 Infanterie a preluat conducerea acțiunilor, care au implicat lupte de stradă, retrageri temporare și contraatacuri coordonate, soldate la 21 ianuarie cu recucerirea orașului. În zilele următoare, trupele române au respins atacurile dinspre Parcani și Tiraspol și au consolidat apărarea malului drept al Nistrului. Operațiunile din zona Tighinei au avut un rol decisiv în stabilizarea centrului Basarabiei și în asigurarea controlului militar asupra principalelor linii de comunicație.

Cuvinte-cheie: Tighina; 1918; Divizia 11 Infanterie; Primul Război Mondial; Basarabia

ABSTRACT

In January 1918, Romanian troops, deployed in Bessarabia at the request of the authorities of the Moldavian Democratic Republic, carried out a series of operations aimed at restoring public order and securing communications between Chișinău and the Dniester River. After the liberation of the capital, attention turned to Tighina (Bender), where Bolshevik groups retreating from the city had regrouped around the railway station and the bridge over the river. The 11th Infantry Division took command of the

operations, which involved street fighting, temporary withdrawals, and coordinated counterattacks that led to the recapture of the city on 21 January. In the following days, Romanian forces repelled new attacks from Parcani and Tiraspol and strengthened the defense of the right bank of the Dniester. The operations in the Tighina area played a decisive role in stabilizing central Bessarabia and securing military control over the main lines of communication.

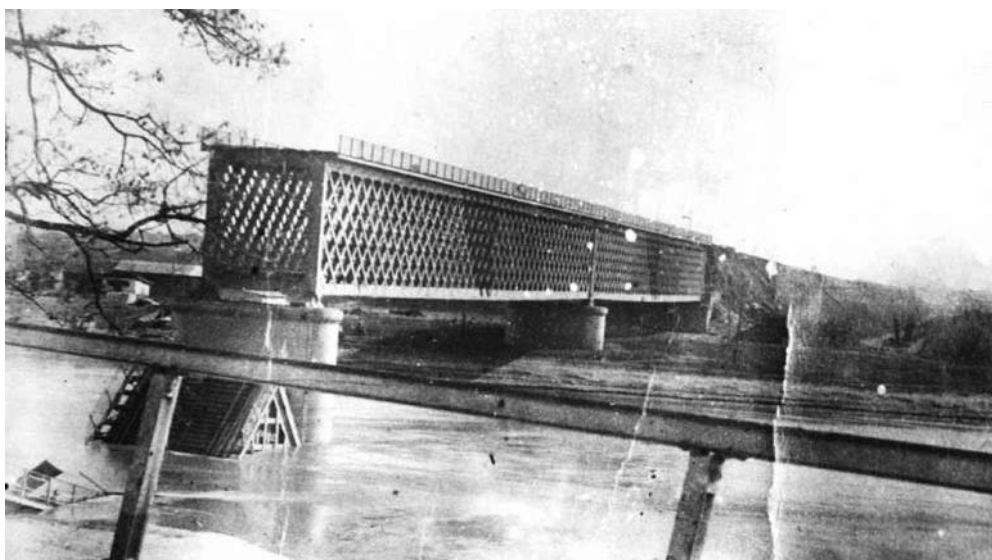
Keywords: Tighina; 1918; 11th Infantry Division; First World War; Bessarabia

În ianuarie 1918, trupele române, aflate în Basarabia la solicitarea autorităților Republicii Democratice Moldovenești, au extins operațiunile de restabilire a ordinii dincolo de Chișinău, spre Tighina. Orașul, important punct feroviar și de trecere peste Nistru, devenise refugiu pentru formațiunile bolșevice în retragere. Divizia 11 Infanterie a primit misiunea să aducă localitatea sub control românesc, să asigure podul și să neutralizeze grupările ostile care acționau între Chișinău și malul stâng al râului.

Deși încă din 10 ianuarie comandamentul Frontului Român încredințase unui regiment ucrainean sarcina de a păzi podul și gara din Tighina, prezența acestuia în zonă s-a dovedit insuficientă, întrucât circulația pe linia Tighina - Chișinău era frecvent întreruptă. În aceste condiții, comandamentul Diviziei 11 a decis să aducă Tighina sub controlul său. Prin ordinul de operații nr. 95 din 15 ianuarie, a fost creat Detașamentul Macovescu (compus dintr-un batalion, un escadron și o baterie), căruia i s-a încredințat misiunea de a prelua controlul asupra Tighinei. Ajunși la 16 ianuarie pe înălțimile din jurul Tighinei, membrii detașamentului au reușit să respingă până la est de calea ferată grupările bolșevice și atacurile cu focuri venite dinspre oraș și din satele din apropiere.

Pentru a evita expunerea trupelor la lupte de stradă pe timpul nopții, în jurul orei 17.30, s-a ordonat retragerea efectivului către pădurea situată la nord-vest de Tighina. Retragerea nu a oferit însă siguranța dorită. Bandele de bolșevici călări au continuat să atace, forțând detașamentul să se retragă la Bulboaca. În aceeași seară, la ora 21.25, comandamentul diviziei a emis un ordin prin care s-a decis să se trimită în ajutorul Detașamentului Macovescu un detașament suplimentar (format din 2 batalioane și o baterie), comandat de colonelul Gheorghe Meleca, care să consolideze eforturile de preluare a controlului asupra Tighinei.

În contextul intensificării atacurilor bolșevice, maiorul Ion Adam a primit din partea Marelui Cartier General un ordin secret, semnat de generalul Constantin Prezan, prin care se solicita ca detașamentul de la Tighina să „se asigure că trupele bolșevice nu vor arunca în aer podul spre oraș”, utilizând, la nevoie, un

Podul Tiraspol-Tighina, 1918

baraj de artilerie pentru a bloca temporar trecerea podului¹. Pornit la 16 ianuarie, ora 24.00, Detașamentul Meleca a ajuns în satul Bulboaca pe 17 ianuarie, ora 14.00, unde Detașamentul Macovescu cucerise deja panta de sud-est a localității. În aceeași seară, cantonat la Bulboaca, Detașamentul Meleca a înregistrat pierderi semnificative: un ofițer și 4 soldați au fost uciși, 14 soldați au fost răniți, iar 13 persoane au dispărut fără urmă. Situația s-a complicat în ziua următoare, când, în ciuda măsurilor luate pentru menținerea comunicațiilor, comandamentul diviziei nu a primit niciun raport din partea detașamentului². Ulterior, s-a aflat că bande bolșevice active în spatele liniilor au atacat detașamentul în zona Bulboaca.

Conform unui raport al Brigăzii 22 Mixte, pe 18 ianuarie, imediat după ieșirea din Bulboaca, Detașamentul Meleca a fost supus unui atac intens din toate direcțiile. Grupări bolșevice trăgeau asupra coloanei, iar din direcțiile Calfa și Hârbovăț intervenea artileria inamică. După mai bine de două ore de foc susținut, detașamentul a reușit să captureze și să scoată din funcție două tunuri bolșevice de la Calfa și să nimicească forțele inamice printr-un atac la baionetă. Toate satele din

¹ AMNR-DCAP, F. 36, *Acțiunile Diviziei XI-a în Basarabia de la 16-18 ianuarie 1918*, dos. nr. crt. 4, vol. 2, f. 40; C. Kirițescu, *Istoria războiului, pentru întregirea României. 1916-1918*, vol. II, București, 1922, p. 246.

² M.C. Stănescu, *Armata română și unirea Basarabiei cu România. 1917-1919*, Constanța, 1999, pp. 102-103; AMNR-DCAP, F. 36, *Acțiunile Diviziei XI-a în Basarabia de la 16-18 ianuarie 1918*, dos. nr. crt. 4, vol. 2, ff. 129-129v.

împrejurimi – Calfa, Hârbovăț, Bulboaca, Roșcani – au fost supuse perchezițiilor. O parte din armele și munițiile descoperite au fost distruse pe loc, iar altele au fost preluate de trupele române, care au arestat persoanele pe care primarii le considerau bolșevice, precum și pe străinii aflați în localități.

Pentru a consolida poziția română și a prelua controlul podului de peste Nistru, restul trupelor Brigăzii 22 Mixte și alte unități disponibile au fost trimise cu trenul spre Tighina. Raportul menționa că în oraș se adunaseră bolșevici retrași din Chișinău și din alte localități, iar bandele bolșevice acționau și în spatele brigăzii, între Chișinău și Tighina, izolând Detașamentul Meleca de restul diviziei. Comunicarea era complet întreruptă, toți cei 3 curieri călare trimiși la 17 ianuarie să ia legătura cu locotenent-colonelul Dumitru Macovescu fiind asasinați, iar cadavrele mutilate ale acestora, găsite în pădure. Pentru a preveni încercuirea trupelor, în satele dintre Chișinău și Tighina urmau să fie instalate posturi pentru paza drumurilor, impunându-se detașarea în zonă a unor plutoane și companii românești, fiecare cu o rază de acțiune de cel puțin 10 km. În localitățile în care se găseau aceste unități nu exista apă potabilă suficientă, trupa și caii suferind de sete³.

Pentru menținerea legăturilor și protejarea infrastructurii, Batalionul Bărbulescu, care operase anterior în sectorul Pârlița - Călărași⁴ și fusese recent înlocuit de Regimentul 10 Vânători, a fost trimis în regiune. Transportat cu trenul în timpul nopții, batalionul a ajuns la Bulboaca pe 19 ianuarie, la ora 4.00⁵. La ora 10.00, colonelul Gh. Meleca a reușit să ocupe cu un batalion satul Lipcani; un alt batalion operând în localitățile Borisovca și Varnița. Două baterii au fost dispuse la vest de linia satelor Borisovca și Varnița, iar pentru a gestiona situația dificilă, colonelul Gh. Meleca a solicitat trimiterea suplimentară a două batalioane și a unei baterii. Batalionul de infanterie de la Ghidighici a fost transportat cu trenul, iar bateria și batalionul de la Bulboaca au pornit pe jos spre regiunea vizată.

La 19 ianuarie 1918, ora 3.00 dimineața, batalionul 1 al Detașamentului Bender a primit sarcina de a elibera satul Lipcani și împrejurimile acestuia de prezența bolșevicilor. Operațiunea s-a desfășurat fără a întâmpina rezistență, iar după finalizarea sa, batalionul a rămas în poziții de avanpost în jurul satului⁶.

³ AMNR-DCAP, F. 36, *Acțiunile Diviziei XI-a în Basarabia de la 16-18 ianuarie 1918*, dos. nr. crt. 4, vol. 2, ff. 129-129v; I. Giurcă, *Generalul Ernest Broșteanu, Eliberator al Basarabiei*, București, 2020, pp. 165-167; C. Kirițescu, *op. cit.*, p. 246.

⁴ AMNR-DCAP, F. 164, *Acțiunile Diviziei XI-a în Basarabia cu începere de la 7 ianuarie la 2 martie 1918*, dos. nr. crt. 6, ff. 13-14.

⁵ I. Giurcă, *op. cit.*, pp. 165-170; AMNR-DCAP, F. 164, *Acțiunile Diviziei XI-a în Basarabia cu începere de la 7 ianuarie la 2 martie 1918*, dos. nr. crt. 6, ff. 13-14.

⁶ AMNR-DCAP, F. RIJO-1, *Regimentul 15 Infanterie*, dos. nr. crt. 3538, ff. 27-28.

Tot în 19 ianuarie, comandamentul român a emis un ordin prin care dispunea preluarea controlului asupra orașului Tighina. Conform ordinului de operații, după luarea sub control a orașului, trupele române, cu sprijinul populației civile, urmau să consolideze malul drept al Nistrului. Termenul stabilit pentru finalizarea acestei operațiuni era 25 ianuarie 1918. Ordinul de operații nr. 98 al comandamentului detalia modul în care urma să se desfășoare această acțiune.

În aceeași zi, batalionul 1 al Regimentului 41/71 a atacat prin surprindere satele Lipcanii-Noi, Varnița și Borisovca, desfășurând pe tot parcursul zilei un bombardament intens de artilerie asupra unor ținte precise din Tighina. La 20 ianuarie, același batalion a incendiat magaziile de pulbere și muniții, depozitele și casele din apropierea gării, precum și fortăreața și cazarma adiacentă, unde era concentrat un număr mare de bolșevici. Deși ordinul comandamentului armatei prevedea atacul pentru ora 16.00, cele cinci batalioane, trei baterii și un escadron din componența Detașamentului Bender au declanșat un atac prin surprindere în ziua de 21 ianuarie, la ora 5.00⁷. În urma acestuia, orașul, cetatea și podul au fost preluate sub controlul detașamentului condus de colonelul Gh. Meleca.

În dimineața de 21 ianuarie, compania cu 2 mitraliere din cadrul batalionului 1 al Regimentului 57/58, intrată în fortăreață, a găsit și pus în funcțiune 2 mitraliere Maxim cu muniția aferentă. Celelalte două companii și efectivul rămas al companiei de mitraliere au ocupat malul drept al Nistrului, asigurând controlul asupra intrării pe pod. În magaziile orașului, în cetate și în curtea gării au fost descoperite materiale de război, armament, echipament și provizii, care au început să fie inventariate imediat. Conform ordinelor, materialul rulant din gara Tighina trebuia reținut, împiedicându-se trecerea lui peste Nistru. În oraș s-au instituit patrulare care traversau străzile de la vest la est, până la Nistru, pentru a asigura ordinea. La ora 10.00, Tighina a fost luată definitiv sub control de unitățile armatei române.

Orașul a fost împărțit în patru sectoare, fiecare atribuit unui batalion. Batalionul 3 al Regimentului 57/58 a preluat controlul asupra părții de vest a orașului, incluzând gara și depozitele adiacente; batalionul 1 al Regimentului 41/71 a fost responsabil pentru partea de nord-vest a orașului, având o companie pe malul Nistrului și restul unităților în sud-vestul localității; o companie și două mitraliere din batalionul 2 al Regimentului 42/66 Infanterie au asigurat platoul din nordul satului Varnița, iar o altă companie și patru mitraliere au controlat zona dintre Lipcani și Borisovca. O altă companie, împreună cu două mitraliere, asigura protecția spatelui și a flancului trupelor de la Tighina, prevenind atacuri prin sur-

⁷ M.C. Stănescu, *op. cit.*, pp. 104-105; H. Berthelot, *Memorii și corespondență*, 1916-1919, București, 2018, p. 313; AMNR-DCAP, *F. 164, Acțiunile Diviziei XI-a în Basarabia cu începere de la 7 ianuarie la 2 martie 1918*, dos. nr. crt. 6, f. 20.

prindere și menținând legătura cu batalionul 1 al Regimentului 41/71. Bateriile de artilerie au fost poziționate între Borisovca și Lipcani, acționând împotriva podului de peste Nistru, a satului Parcani și a malului stâng al râului.

În ziua de 21 ianuarie, Regimentul 41/71 și-a menținut batalioanele 2 și 3 în vechiul dispozitiv, în timp ce batalionul 1 a intrat în Tighina, având misiunea de a apăra malul drept al Nistrului cu o companie, cu restul efectivelor urmând să asigure paza intrărilor în oraș. Comandantul Regimentului 41/71, locotenent-colonelul Scarlat Constantinov, raporta că, până la acea dată, unitățile sale nu au recurs la represalii. Dimpotrivă, în satele în care au cantonat, militarii au interacționat pașnic cu populația, iar în unele cazuri, muzica regimentului a cântat, iar locuitorii au dansat alături de soldați. Companiile disponibile au fost implicate în operațiuni de percheziționare a locuințelor și de colectare a armelor, mitralierelor și munițiilor. Pe lângă armele deținute de particulari, au fost identificate și depozite semnificative de armament în oraș. În cetate s-au găsit aproximativ 800 de tunuri de diverse calibre, precum și alte echipamente și muniții. Din cauza dimensiunilor orașului și a numărului redus de personal disponibil pentru aceste operațiuni, procesul de percheziționare și inventariere a fost estimat ca unul de durată⁸.

Totodată, prezența în oraș a diverselor grupări bolșevice care manipulau opinia publică a impus adoptarea unor măsuri de consolidare a apărării malului drept al Nistrului. În acest scop, s-a decis să fie săpate tranșee pe o porțiune situată între cotul râului din partea de sud a satului Lipcani și o zonă aflată la 2 km distanță de partea de sud a podului.

La 21 ianuarie, ora 16.30, bolșevicii au folosit un tun montat pe un vagon-platformă pentru a lansa un atac asupra Tighinei, trăgând patru proiectile de 75 mm din direcția podului de peste Nistru, după care s-au retras. Pentru a preveni repetarea unor astfel de atacuri, comandamentul român a dispus distrugerea unui segment al căii ferate, situat la est de pod, iar artileria română a executat trageri de represalii asupra satului Parcani. Două zile mai târziu, inamicul a lansat un bombardament de artilerie puternic cu tunuri de calibru 105 mm, care a continuat până la ora 8.00 dimineața. La scurt timp, la ora 8.30, infanteria bolșevică a declanșat un atac de peste Nistru, atât din direcția sudică, cât și din direcția nordică a Tighinei. În interiorul orașului, grupuri de locuitori ostili, înarmați, au tras asupra trupelor române din ascunzișuri, inclusiv din poduri și case. În paralel, unitățile disponibile ale Detașamentului Bender au continuat operațiunile de percheziționare a locuințelor și de supraveghere a lucrărilor de întărire a malului drept al Nistrului, la care participau și aproximativ 800 de civili din oraș⁹.

⁸ V.N. Ciobanu, *Armata română și Basarabia: ianuarie-martie 1918*, Chișinău, 2025, pp. 121-137.

⁹ I. Giurcă, *op. cit.*, pp. 170-174.

După-amiază, ofițeri români care reușiseră să evadeze de la Tiraspol, alături de locuitori din Chițcani, au anunțat că soldații ruși evacuați cu un tren sanitar peste Nistru în noaptea de 21-22 ianuarie, au fost opriți de bolșevici la Tiraspol, unde au fost înarmați și organizați. Foștii prizonieri mai afirmău că în Tiraspol se află un număr mare de marinari veniți din Odesa, care dispun de tunuri de 105 mm și de vehicule blindate. La Mănăstirea Chițcani s-au adunat numeroși bolșevici, iar între Lipcani și Gura-Bâcului au fost identificate vase cu aburi pregătite pentru a facilita trecerea bandelor de pe malul stâng pe malul drept al Nistrului¹⁰.

Pentru a preveni atacurile, în noaptea de 21-22 ianuarie, trupele române au ridicat șinele de cale ferată de pe tronsonul dintre pod și viaduct, distrugând balastul pe trei secțiuni de câte 80 de metri fiecare. Intrarea pe pod, dinspre malul stâng al Nistrului, a fost blocată cu rețele din sârmă și traverse. Deși comandantul detașamentului a solicitat permisiunea de a distruge complet podul, Marele Cartier General român a respins această propunere.

În seara de 22 ianuarie, a fost format un detașament alcătuit dintr-o companie și o semicompanie cu două mitraliere, o secție de artilerie și un pluton de cavalerie, care urma să se deplaseze la Chițcani. Acesta urma să elimine bandele bolșevice din zonă și să ridice un important depozit de material sanitar. Detașamentul a fost transportat cu ajutorul căruțelor. Generalul Ernest Broșteanu a solicitat Marelui Cartier General să dispună împingerea detașamentelor bolșevice până la Nistru, pentru a asigura o supraveghere eficientă a zonei, restabilirea liniștii și repararea arterelor de comunicații ce legau Basarabia de localitățile de peste Nistru, grav afectate de devastările și dezordinile comise de bandele bolșevice aflate în retragere¹¹.

Profitând de numărul redus de trupe rămase în Tighina, în noaptea de 23-24 ianuarie, artileria bolșevică a lansat un atac asupra orașului. Focurile de artilerie, trase din direcția Tiraspolului și de pe înălțimile de la est de satul Parcani, au fost executate cu tunuri de calibrul 105 mm și au durat de la ora 3.00 până la ora 8.00 dimineața. În încercarea de a consolida apărarea orașului, comandantul detașamentului a trimis patrulă pentru a solicita detașamentului de la Chițcani să revină la Tighina, dacă nu era deja angajat în lupte. Patrulele nu au reușit să ajungă la destinație, iar comandantul detașamentului trimis la Chițcani, nefiind la curent cu situația de la Tighina, a continuat să îndeplinească sarcinile stabilite anterior¹².

¹⁰ AMNR-DCAP, F. 164, *Acțiunile Diviziei XI-a în Basarabia cu începere de la 7 ianuarie la 2 martie 1918*, dos. nr. crt. 6, ff. 39-40; C. Kirițescu, *op. cit.*, p. 246.

¹¹ AMNR-DCAP, F. 1635, *Corpul 6 Armată*, dos. nr. crt. 68, f. 76; M.C. Stănescu, *op. cit.*, pp. 105-106.

¹² I. Giurcă, *op. cit.*, pp. 175-177.

În condiții extrem de dificile, cauzate de tăierea tuturor firelor telefonice și telegrafice dintre unități și între comandamentul Detașamentului Bender și divizie, trupele române s-au confruntat cu un atac coordonat. Pe malul stâng al Nistrului, bande înarmate cu mitraliere înaintau, trăgând asupra celor care apărau podul și cetatea. Simultan, pe malul drept, între calea ferată și râu, coloane bolșevice au început să se apropie de oraș atât dinspre nord, cât și dinspre sud. Batalionul 3 al Regimentului 57/58, staționat la vest de oraș, a primit ordin să avanseze până la primele case de la marginea de est a Tighinei și, de acolo, să sprijine trupele ce apărau podul, împiedicând intrarea bolșevicilor în localitate.

La ora 9.45, în timpul înaintării batalionului, un automobil blindat apărut dinspre pod a deschis focul cu mitraliere și un tun de 53 mm. În același timp, agenții bolșevici din oraș, ascunși în case și pe acoperișuri, au început să tragă asupra trupelor române. Sub presiunea atacului, batalionul care apăra podul a fost forțat să se retragă prin oraș, pe străzile largi care ofereau condiții favorabile pentru trageri de anfiladă. Focurile veneau din toate direcțiile, antrenând în mișcarea de retragere și alte unități din oraș, cu excepția detașamentului din fortăreață, care, fiind izolat, a continuat rezistența pe pozițiile sale.

Trupele retrase spre gară au fost atacate din spate de muncitorii din atelierele gării, comandantul Detașamentului Bender ordonând retragerea¹³ întâi spre marginea de sud-vest a orașului, apoi în direcția Borisovca. Până la ora 11.30, lupta fusese ruptă; unitățile s-au regrupat și, în seara de 23 ianuarie, la ora 17.00, s-au concentrat în jurul satului Bulboaca, unde au staționat pe parcursul nopții.

La ora 11.30, lupta era deja ruptă. Unitățile s-au reconstituit și, în seara de 23 ianuarie, la ora 17.00, erau deja grupate în jurul satului Bulboaca. În cursul nopții de 23-24 ianuarie, detașamentul a staționat la Bulboaca. La ora 19.30, a fost confirmat locul de staționare al regimentelor 6 și 7 roșiori: Regimentul 7 Roșiori se afla la Gâsca, iar Regimentul 6 Roșiori era dislocat la Zaim și Chițcanii-Noi.

În noaptea de 23-24 ianuarie, detașamentul colonelului Gh. Meleca a operat cu două batalioane la Șerpeni (situat la 3 km est de Bulboaca), supraveghind cele două direcții principale de înaintare posibilă: Tighina - Roșcani - Bulboaca și Tighina - Bulboaca. Celelalte trei batalioane ale detașamentului, împreună cu grupul format din 2 baterii, 2 tunuri și un escadron, au fost cantonate la Bulboaca. Între timp, Detașamentul Dinculescu, compus dintr-o semicompanie, două secții de mitraliere și două tunuri, și-a continuat acțiunile în zona localității Chițcani.

¹³ N. Iorga, *Memorii, Însemnări zilnice (mai 1917-martie 1920), război național. Lupta pentru o nouă viață politică*, vol. I, p. 190; C.I. Stan, *Regele Ferdinand I „Întregitorul” (1914-1927)*, București, 2003, p. 257.

Până la acel moment, comandantul trupelor române din Tighina nu reuși să restabilească legătura nici cu detașamentul de la Chițcani, nici cu grupul rămas izolat în fortăreață. După luptele din Tighina, două plutoane și o mitralieră, sub comanda maiorului Anghel Ciuciu, rămăseseră blocate între clădirile orașului, rezistând atacurilor bolșevicilor până la recucerirea completă a localității¹⁴. Legătura cu Detașamentul Chițcani a fost restabilită în dimineața de 24 ianuarie, iar contactul cu trupele din fortăreață a fost reluat pe 25 ianuarie, după eliberarea totală a Tighinei. În urma apelului general, efectuat după lupte, s-a constatat că pierderile suferite de Detașamentul Bender erau minime, în ciuda condițiilor dificile de luptă de stradă împotriva bandelor bolșevice.

Pentru a stabili situația, comandamentul diviziei a hotărât să întărească Detașamentul Meleca cu încă două batalioane. În același timp, Marele Cartier General a dispus intervenția Diviziei 2 Cavalerie în sprijinul Detașamentului Bender și a pus la dispoziția Diviziei 11 regimentele 3 și 10 vânători, alături de divizionul 3 al Regimentului 21 Artilerie. Transportarea acestor trupe a început la 24 ianuarie 1918¹⁵. În dimineața de 24 ianuarie, Detașamentului Bender i s-a alăturat detașamentul condus de căpitanul Dinculescu, care, operând la Chițcani, pierduse anterior legătura cu celelalte grupuri. După ce a avansat până la marginea de sud a Tighinei, a constatat că orașul nu mai era sub controlul trupelor române și a fost nevoit să se retragă spre Borisovca, unde s-a alăturat unității principale. Contactul cu inamicul a fost reluat în aceeași dimineață, la 24 ianuarie.

**Stat nominal¹⁶ de ofițeri și oameni de trupă
morți, răniți sau dispăruți în lupta de la Bender în perioada
23-25 ianuarie 1918**

Unitatea sau serviciul	Numele, prenumele	Gradul	Observații
Regimentul 57/58 Infanterie	D. Macovescu	lt.-colonel	Rănit, în convalescență
Regimentul 57/58 Infanterie	A. Motoceanu	sublocotenent	Rănit, în convalescență
Regimentul 57/58 Infanterie	Șerban Bratu	sublocotenent	Mort

¹⁴ I. Giurcă, *op. cit.*, pp. 177-179; AMNR-DCAP, F. 3831, *Marele Cartier General*, dos. nr. crt. 1073, f. 8.

¹⁵ AMNR-DCAP, F. 1635, *Corpul 6 Armată*, dos. nr. crt. 68, f. 76; C. Kirițescu, *op. cit.*, p. 249.

¹⁶ AMNR-DCAP, F. 164, *Acțiunile Diviziei XI-a în Basarabia cu începere de la 7 ianuarie la 2 martie 1918*, dos. nr. crt. 6, f. 41.

**Situație numerică ¹⁷ de pierderile încercate în lupta de la Bender
în perioada 23-25 ianuarie 1918**

Unitatea sau serviciul	Morți			Răniți			Dispăreți			Total			Material, guri de foc, trăsuri pierdute etc.
	Ofițeri	Trupă	Cai	Ofițeri	Trupă	Cai	Ofițeri	Trupă	Cai	Ofițeri	Trupă	Cai	
Reg. 57/58 Infanterie; batal. 1	1	9	-	2	17	-	-	35	-	3	61	-	
Reg. 57/58 Infanterie; batal. 3	-	7	-	-	29	-	-	14	-	-	50	-	
Reg. 41/71 Infanterie; batal. 1	-	5	-	-	6	-	-	11	-	-	22	-	
Reg. 21 Artilerie; diviz. 1	-	2	2	-	2	1	-	11	-	-	5	5	
TOTAL	1	23	2	2	54	1	-	61	-	3	138	3	

La 24 ianuarie Divizia 11 pregătea o nouă etapă a operațiunii contra bolșevicilor din Tighina. La dispoziția sa au fost puse șase aparate de recunoaștere și bombardament, aflate în hangarele de la vest de Chișinău. Avioanele urmau să efectueze misiuni de recunoaștere în zonă, dar condițiile meteorologice nefavorabile au împiedicat zborurile.

Pe parcursul zilei de 24 ianuarie, s-au realizat grupările de trupe necesare pentru desfășurarea acțiunilor planificate pentru dimineața de 25 ianuarie, conform ordinului de operații transmis prin hughes. Detașamentul condus de colonelul Gh. Meleca, la care se alăturaseră două batalioane din Regimentul 41/71 Infanterie, a pornit în marș spre Tighina organizat în trei coloane: o coloană, formată dintr-un batalion și o baterie, a avansat pe direcția Bulboaca - Roșcani - Tighina; coloana centrală, cuprinzând 5 batalioane și 2 baterii, s-a deplasat pe direcția Bulboaca - Tighina; iar coloana din dreapta, formată dintr-un batalion, a urmat traseul Bulboaca - Hârbovăț - Tighina, având misiunea de a stabili legătura cu Brigada 4 Roșiori.

¹⁷ I. Giurcă, *op. cit.*, p. 179; AMNR-DCAP, F. 164, *Acțiunile Diviziei XI-a în Basarabia cu începere de la 7 ianuarie la 2 martie 1918*, dos. nr. crt. 6, f. 42.

Detașamentul colonelului Alexandru Anastasiu, rămas la Chișinău, și Regimentul 10 Vânători aveau sarcina de a asigura flancul și spatele trupelor angajate în operațiunile de la Tighina¹⁸. Locotenent-colonelul Lazăr Rădulescu raporta sistematic, prin hughes, despre repartitia trupelor și planurile pentru ziua de 25 ianuarie. Cu toate acestea, ordinele nu ajungeau la timp la diviziile 1 și 2 cavalerie: prima nu stabilise încă legătura prin telegrafia fără fir, iar reprezentanții Diviziei 2 Cavalerie nu răspundeau la apeluri încă de la ora 9.00 dimineata.

Conform instrucțiunilor, acțiunile de la Tighina urmau să fie desfășurate în conformitate cu instrucțiunile disciplinare: se recomanda ca efectivul să fie utilizat fără implicarea imediată a Regimentului 3 Vânători, care urma să sosească în cursul nopții. Marele Cartier General și comandamentul etapelor au dispus ca, la transportul tunurilor, echipamentelor, explozibililor și materialelor de război aflate în depozitele de la Tighina să fie utilizat personal necesar, iar Biroului transporturilor i s-a solicitat să evacueze vagoanele și locomotivele din gara Tighina, pentru a restabili circulația feroviară¹⁹.

În fiecare sector urma să fie dislocat un număr suficient de forțe de rezervă. Pentru a întreprinde acțiuni coordonate împotriva trupelor bolșevice din Tighina, generalul E. Broșteanu a dispus următoarele grupări de trupe: Brigada 22 Mixtă, sub comanda colonelului Gh. Meleca, formată din 7 batalioane de infanterie și 3 baterii de artilerie, urma să înainteze din Bulboaca și să ocupe marginea de est a pădurilor de la vest de satele Varnița și Borisovca; Regimentul 3 Vânători și divizionul 3 al Regimentului 21 Artilerie trebuiau să debarce în gara Bulboaca sau în apropiere și să cucerească platoul de la nord de satul Varnița, situat între pădure și râul Nistru; escadronul 4 al Regimentului 2 Roșiori urma să se asocieze Regimentului 3 Vânători; un escadron al Brigăzii 4 Roșiori urma să rămână în seara de 24 ianuarie la Gâsca, la conacul Hârtoș; Regimentul 7 Roșiori urma să trimită un divizion la Bulboaca, la postul de comandă al diviziei, iar în a doua parte a zilei de 24 ianuarie și în cursul zilei de 25 ianuarie, alt escadron al acestui regiment urma să spargă malul drept al Nistrului, de la Gura-Bâcului până la Speia; din data de 24 ianuarie (ora 22.00), generalul E. Broșteanu urma să preia personal comanda întregului efectiv, postul său de comandă fiind stabilit la gara Bulboaca²⁰. Ordinul de operații urma să se transmită prin hughes. Pentru a putea face față trupelor inamice și a asigura conducerea eficientă a operațiunii, rezerva generală a întregului dispozitiv a fost

¹⁸ AMNR-DCAP, F. 1635, *Corpul 6 Armată*, dos. nr. crt. 68, ff. 51-53; AMNR-DCAP, F. RI-JO-1, *Regimentul 15 Infanterie*, dos. nr. crt. 3538, ff. 27-28v.

¹⁹ AMNR-DCAP, F. 1635, *Corpul 6 Armată*, dos. nr. crt. 68, f. 185v.

²⁰ I. Giurcă, *op. cit.*, pp. 174-176; AMNR-DCAP, F. 1635, *Corpul 6 Armată*, dos. nr. crt. 68, ff. 82-83v.

dislocată la Bulboaca. În seara de 24 ianuarie, capetele de coloană nu trebuiau să depășească marginea de est a pădurii de la sud-vest de Tighina, doar elementelor de cercetare permițându-li-se să se apropie de marginea de vest a localității.

În aceeași zi, generalul E. Broșteanu a rectificat planul de luptă printr-un nou ordin, adaptând acțiunile în așa mod încât să poată răspunde mai bine situației tactice. Conform noilor directive, brigada colonelului Gh. Meleca trebuia să înainteze, acoperit, din Bulboaca, ocupând marginea de est a pădurilor situate la vest de satele Varnița și Borisovca. Regimentul 3 Vânători și divizionul 3 al Regimentului 21 Artilerie urmau să debarce în gara Bulboaca, unde să rămână pe timpul nopții de 24-25 ianuarie, în rezerva generală. Escadronul 4 al Regimentului 2 Roșiori urma să fie inclus în rezerva generală, cantonată la Bulboaca. Brigada 4 Roșiori, aflată în seara de 24 ianuarie la Gâsca și Fârlădeni, trebuia să trimită un escadron la conacul Hârtop și altul la Bulboaca, ambele alăturându-se rezervei generale. Pentru a preveni infiltrările bolșevicilor, un escadron al Regimentului 2 Roșiori trebuia să continue supravegherea râului Nistru în regiunea Bulboaca - Telița - Speia, asigurând protecția spatelui Detașamentului Bender, urmând să distrugă orice mijloace de trecere peste Nistru (bărcile sau podurile). În paralel, cavaleria trebuia să patruleze întreaga zonă și să stabilească legătura cu detașamentul colonelului Al. Anastasiu, cantonat la gara Mereni. Un pluton de infanterie din rezerva Regimentului 43/59 urma să acționeze ca post fix la Cobusca-Nouă, urmând să ia legătura cu patrulele de cavalerie de pe Nistru și cu cele aflate în trecere spre Mereni, de unde urmau să fie trimise două patrule a câte o grupă la calea ferată: una pe direcția Telița și cealaltă la Țânțăreni.

Pe parcursul atacului infanteriei, Brigada 4 Cavalerie (exceptând escadroanele aflate în misiuni speciale), urma să intervină la prima solicitare, adaptându-se la evoluția situației din teren și să mențină legătura cu infanteria, contribuind la succesul acesteia prin șarje împotriva trupelor bolșevice, desfășurând simultan recunoașteri în zona pârâului Botna până la confluența lui cu râul Nistru. Brigada trebuia să protejeze, spre sud, spatele trupelor române împotriva încercărilor bolșevicilor de a traversa râul Nistru în vapoare sau bărci dinspre regiunea Tighina - Tiraspol. Recunoașterile specifice urmau să fie efectuate de escadronul cantonat la Hârtop, care trebuia să acționeze în coordonare cu escadronul Regimentului 2 Roșiori.

Simultan cu preluarea controlului asupra orașului Tighina²¹ trupele române au luat sub control și podul ce lega orașul de Tiraspol. Bandele bolșevice, sprijinite de o parte din populația locală, s-au retras înspre Tiraspol, Tighina și satul

²¹ N. Iorga, *op. cit.*, p. 190; C.I. Stan, *op. cit.*, pp. 252, 260.

Parcani fiind grav afectate de incendiile provocate de bombardamentele intense²². Recunoașterile aeriene au confirmat că doar o mică parte din cei care au fugit au ajuns efectiv la Tiraspol, cei mai mulți refugiindu-se în localitățile situate la nord și sud de oraș, cealaltă parte fugind spre Odesa²³.

După preluarea controlului asupra Tighinei, două batalioane din Regimentul 41/71 Infanterie, aflate sub comanda locotenent-colonelului S. Constantinov, urmau să traverseze Nistrul pentru a supraveghea trupele inamice din zona Tiraspolului. Un regiment al Brigăzii 4 Roșiori urma, la rândul său, să traverseze Nistrul, pentru a urmări și ataca constant trupele inamice în retragere, din spate, din flancul stâng și dinspre est. Urmărirea trebuia oprită la periferia de sud a Tiraspolului, pentru a induce panică și demoralizare în rândurile soldaților inamici. La sud de Tiraspol, regimentul de roșiori trebuia să organizeze o defensivă imediată, ce să permită represaliile împotriva populației ostile din oraș și să asigure o supraveghere continuă pe malul stâng al Nistrului, în zona Dubăsari - Tiraspol. La Tighina, colonelul Gh. Meleca trebuia să organizeze pe malul stâng al Nistrului un cap de pod de dimensiuni reduse, sub protecția Detașamentului Constantinov. Pentru menținerea comunicațiilor, locotenentul Ioan Pitulescu trebuia să asigure legătura telefonică între punctul de comandă de la Bulboaca și punctele de comandă ale detașamentelor implicate, conform ordinului de operații.

Răniții și bolnavii urmau să fie evacuați la Chișinău pe calea ferată²⁴. La 25 ianuarie, ora 6.00 dimineața, un tren sanitar cu 10-15 vagoane, amenajat corespunzător, trebuia instalat la gara Mereni, sub coordonarea căpitanului Nicolae Tîpărescu. Medicul locotenent-colonel Ioan Falcan urma să rămână în tren pentru a supraveghea procesul de triere și evacuare în timp util a răniților. Aprovizionarea trupelor revenea intendenței diviziei și trebuia să fie realizată pe calea ferată până la Bulboaca, de unde alimentele urmau să fie preluate de unități. Munițiile erau gestionate de locotenent-colonelul Gheorghe Dimache, care, împreună cu Serviciul de artilerie al diviziei, asigura paza munițiilor transportate cu trenul până la gara Bulboaca²⁵.

Acțiunile de luptă au început în dimineața de 25 ianuarie, la ora 6.00, când cele trei baterii ale Detașamentului Bender, împreună cu bateria călăreață a Brigăzii 4 Roșiori, au deschis un bombardament intens asupra trupelor bolșevice de la margi-

²² AMNR-DCAP, F. 3831, *Marele Cartier General*, dos. nr. crt. 1073, f. 7.

²³ I. Giurcă, *op. cit.*, pp. 166-189; AMNR-DCAP, F. 3831, *Marele Cartier General*, dos. nr. crt. 1073, f. 10.

²⁴ AMNR-DCAP, F. 1635, *Corpul 6 Armată*, dos. nr. crt. 68, ff. 82-89.

²⁵ M.C. Stănescu, *op. cit.*, pp. 105-106; AMNR-DCAP, F. 1635, *Corpul 6 Armată*, dos. nr. crt. 68, ff. 84-89.

nea de vest a Tighinei²⁶. La ora 6.15, artileria română a extins bombardamentul către marginea de est a oraşului, continuând până la ora 7.30. La ora 6.10, infanteria a declanşat un atac prin surprindere, înaintarea prin oraş fiind îngreuiată de rezistenţa inamică: focuri de arme şi mitraliere proveneau din oraş, iar artileria bolşevică trăgea dinspre malul stâng al Nistrului, din zona Parcani. După lupte intense, Tighina a fost preluată sub controlul armatei române între orele 11.00 şi 12.00.

Un regiment de roşiori, două batalioane ale Regimentului 41/71 Infanterie şi patru baterii de artilerie au urmărit inamicul în retragere până la marginea de est a satului Parcani²⁷, bolşevicii retrăgându-se în grabă spre Tiraspol şi Razdelnaia, pe malul stâng al Nistrului²⁸. Imediat după încheierea operaţiunilor, divizia şi unităţile subordonate au restabilit ordinea de bătaie. Sectoarele din Tighina şi Dubăsari au fost plasate sub paza detaşamentelor mixte, iar restul trupelor au fost angajate în curăţarea regiunii dintre Prut şi linia Mândreşti - Țuțora - Logăneşti.

În seara de 25 ianuarie, după alungarea trupelor bolşevice din Tighina şi efectuarea unei percheziţii minuţioase a caselor, Detaşamentul Bender s-a reorganizat în felul următor: Regimentul 41/71 Infanterie şi o baterie au asigurat paza pe malul drept al Nistrului, în zona Tighinei, inclusiv a podului, şoselei şi căii ferate; echipele de recunoaştere ale detaşamentului au avansat până în satul Parcani. Un batalion din Regimentul 57/58 Infanterie a rămas să constituie garnizoana oraşului Tighina. Batalioane din regimentele 42/66, 43/59 şi 57/58 infanterie, alături de două baterii şi două escadroane, au fost plasate în rezerva Detaşamentului Bender, în zona Borisovca - Bulboaca.

Celelalte forţe disponibile erau organizate astfel: Brigada 4 Roşiori – cantonată la Gâsca; Regimentul 3 Vânători – în rezerva generală la Borisovca, având destinaţia Tighina; Regimentul 10 Vânători – cantonat la Chetrosu; divizionul 3 din Regimentul 21 Artilerie – la Buiucani²⁹.

Luptele, atât cele de la Tighina, cât şi cele de la Parcani, au cauzat incendii, unele fiind provocate de bombardamente, iar altele – provocate intenţionat de trupele bolşevice în retragere. Au fost distruse mai multe mori şi depozite de cereale. Populaţia oraşului, înfricoşată de bombardamente şi de teroarea instaurată de bolşevici, a devenit extrem de docilă. După preluarea controlului asupra Tighinei, comandantul Corpului VI Armată, generalul Ioan Istrate, a dispus formarea unei

²⁶ I. Levit, *An de răspântie: de la proclamarea Republicii Moldoveneşti*, Chişinău, 2003, pp. 204-205.

²⁷ AMNR-DCAP, F. 1635, *Corpul 6 Armată*, dos. nr. crt. 68, ff. 138-140v.

²⁸ AMNR-DCAP, F. 1635, *Corpul 6 Armată*, dos. nr. crt. 68, ff. 160-161.

²⁹ AMNR-DCAP, F. 164, *Acţiunile Diviziei XI-a în Basarabia cu începere de la 7 ianuarie la 2 martie 1918*, dos. nr. crt. 6, ff. 23-24v.

gărzi de poliție, care urma să percheziționeze casă cu casă, să dezarmeze populația și să pedepsească rebelii. Generalul a cerut să fie verificate și împrejurimile orașului și satelor din jur pe o rază extinsă, pentru a curăța regiunea de bande și a dezarma populația ostilă. În cazuri necesare, se permitea luarea provizorie de ostatici din rândul persoanelor ostile, pentru obținerea de informații privind mișcările bandelor.

La 25 ianuarie, conducerea Diviziei 11 Infanterie raporta cucerirea Tighinei, evacuarea trupelor ruse spre Tiraspol și Razdelnaia, alungarea bandelor bolșevice și urmărirea inamicului pe malul stâng al Nistrului. Raportul menționa, de asemenea, nouă militari români grav răniți în urma confruntărilor³⁰. Comandantul Detașamentului Bender nu dispunea încă de o imagine completă asupra situației reale a unităților sale, deoarece legătura cu acestea fusese întreruptă pentru o perioadă semnificativă de timp.

Maiorul I. Adam, șeful Biroului operații, a raportat despre distribuirea trupelor Diviziei 11 în regiunea Chișinăului. Regimentul 10 Vânători a ajuns la gara Chișinău în cursul nopții de 25 ianuarie, iar după debarcare s-a pus în marș spre satele Chetrosu și Zăgăicani, unde urma să cantoneze. În dimineața și pe parcursul zilei de 25 ianuarie, detașamente de recunoaștere urmau să fie trimise spre Nistru și spre nord, până în regiunea Cotelnic - Hârtopul-Mare - Izbiște - Ohrincea - Criuleni, cu scopul de a curăța zona de grupările bolșevice. Un eșalon al Regimentului 3 Vânători, sosit cu întârziere la Chișinău și a pornit imediat spre localitatea Bulboaca; celelalte eșaloane ale regimentului și divizionul de artilerie, ajunse la timp, și-au continuat drumul pe calea ferată. La Bulboaca se aflau deja două escadroane de cavalerie și batalionul condus de maiorul D. Bărbulescu, care, înainte de sosirea Regimentului 3 Vânători, se constituiseră ca rezervă a detașamentului colonelului Gh. Meleca³¹. O parte din efectivul regimentelor 3 și 10 vânători a fost lăsată la Chișinău pentru a asigura paza capitalei și pentru a ajuta la curățarea regiunii din jurul orașului, pe o rază extinsă, de elemente ostile, constituind totodată rezerva generală a întregului dispozitiv³². La Chișinău a rămas și detașamentul condus de colonelul Alexandru Anastasiu, comandant al trupelor din zona Chișinăului, care urma să execute ordinele de operații stabilite pentru zilele de 24 și 25 ianuarie. Regimentul 10 Vânători, rămas sub ordinele comandantului diviziei, avea sarcina de a asigura flancul și spatele trupelor ce operau la Tighina, oprind acțiunile forțelor bolșevice din direcția Dubăsari și împiedicând trecerea Nistrului de către acestea. În acest scop, trupelor române li

³⁰ AMNR-DCAP, F. 1635, *Corpul 6 Armată*, dos. nr. crt. 68, ff. 160-161; AMNR-DCAP, F. RIJO-1, *Regimentul 15 Infanterie*, dos. nr. crt. 3538, ff. 27-29.

³¹ AMNR-DCAP, F. 1635, *Corpul 6 Armată*, dos. nr. crt. 68, f. 155.

³² AMNR-DCAP, F. 1635, *Corpul 6 Armată*, dos. nr. crt. 68, ff. 169-171v.

s-a permis să distrugă orice mijloace de trecere, inclusiv poduri, bărci sau plute, utilizate de bolșevici pentru traversarea Nistrului.

Trupele din rezerva generală au fost cantonate în locații sigure, pentru a fi ferite de atacuri prin surprindere. Paza interioară a fost asigurată de detașamente de poliție și coloane volante, care patrulau în mod sistematic orașul și localitățile învecinate. Trupelor li s-a permis să întreprindă măsuri împotriva populației răzvrătite sau a bandelor armate, însă cu restricția de a evita excesele³³.

Pe parcursul zilei de 26 ianuarie, în zona luată sub control de trupele Diviziei 11, inclusiv în aria de acțiune a Detașamentului Bender, s-a menținut starea de liniște. Generalul I. Istrate raporta, însă, mișcări masive ale trupelor bolșevice în apropierea localității Dubăsari, semnalând un potențial risc pentru securitatea regiunii³⁴. Pentru a preveni eventuale atacuri și a consolida apărarea, generalul E. Broșteanu a emis un ordin prin care brigăzile 21 și 22 infanterie, împreună cu Brigada 4 Roșiori, urmau să-și păstreze pozițiile și misiunile anterioare, menținând astfel stabilitatea pe fronturile desemnate. Regimentele 3 și 10 vânători, împreună cu escadronul 4 al Regimentului 2 Roșiori și două baterii din divizionul 3 al Regimentului 21 Artilerie, urmau să ocupe zona Holercani - Ustia - Coșernița, asigurând paza podului de la Dubăsari: li s-a ordonat să distrugă toate podurile și ambarcațiunile utilizate de bolșevici pe Nistru, precum și în sectorul adiacent. Patrurile de cavalerie trebuiau să supravegheze malul drept al Nistrului, unul dintre plutoane acționând spre nord, între Holercani și Vâșcăuți, iar celălalt spre sud, între Coșernița și Corjova, în timp ce alte două plutoane rămâneau la Izbiște, la dispoziția comandantului detașamentului³⁵.

În ziua de 27 ianuarie, Regimentul 10 Vânători urma să preia controlul asupra localităților Holercani, Crudani, Slobozia-Dușca, Onițcani și Coșernița, instalând posturi fixe în aceste localități. Posturile de la Ustia și Jevreni urmau să fie asigurate de câte o companie, în timp ce grosul regimentului rămânea cantonat la Ohrincea. În același timp, Regimentul 3 Vânători trebuia să percheziționeze și să elibereze de grupările bolșevice satele din regiune, inclusiv Brănești, Butuceni, Morovaia și Holercani în partea de nord, precum și Făurești, Hrușova, Boșcana și Coșernița în partea de sud. Un punct fix trebuia organizat la Hrușova, stabilind comunicația prin telefon cu punctul instalat de Brigada 21 Infanterie la Goian. În cursul nopții de 27 spre 28 ianuarie, Regimentul 3 Vânători urma să pornească

³³ AMNR-DCAP, F. 1635, *Corpul 6 Armată*, dos. nr. crt. 68, ff. 96-96 v., 138-140v.

³⁴ AMNR-DCAP, F. 1635, *Corpul 6 Armată*, dos. nr. crt. 68, f. 183v; V. N. Ciobanu, *Armata română și Basarabia...*, pp. 136-143.

³⁵ AMNR-DCAP, F. 164, *Acțiunile Diviziei XI-a în Basarabia cu începere de la 7 ianuarie la 2 martie 1918*, dos. nr. crt. 6, ff. 31-35.

în marș pe ruta Varnița - Calfa - Chișlița - Tohatinul-Mic - Vadul-lui-Vodă, unde să rămână peste noapte. La 28 ianuarie, regimentul trebuia să-și continue marșul spre Izbiște (prin Coșnița), unde urma să rămână la dispoziția colonelului Constantin Oprescu până la sosirea comandantului brigăzii.

În dimineața de 27 ianuarie, artileria, formată din două baterii ale divizionului 3 și Regimentul 21 Artilerie, trebuia să pornească din Buiucani (prin Chișinău și Budești) spre Vadul-lui-Vodă, unde să rămână peste noapte. În dimineața următoare, trupele de artilerie urmau să se deplaseze împreună cu Regimentul 3 Vânători spre Ohrincea, ajungând la destinație în seara de 28 ianuarie.

La 27 ianuarie, Divizia 11 a primit ordin să pregătească un posibil atac împotriva Tiraspolului, operațiune ce urma să fie inițiată doar după aprobarea cererii Corpului VI Armată de către Marele Cartier General. Brigada 4 Roșiori rămânea sub comanda diviziei până la finalizarea completă a operațiunii asupra Tighinei. În același timp, Regimentul 3 Vânători trebuia să apere sectorul Dubăsari, fără să fie implicat în acțiunile de la Tiraspol³⁶.

În vederea restabilirii ordinii normale de bătaie a unităților³⁷, batalionul 13 din Regimentul 43/59 Infanterie și batalionul 3 din Regimentul 42/66 Infanterie, ambele parte a Detașamentului Bender, au fost retrimise în zona Chișinăului, revenind sub comanda regimentelor lor. De asemenea, batalionul 1 din Regimentul 57/58 Infanterie a fost transferat de la Chișinău sub ordinele Brigăzii 22 Infanterie³⁸. O semibaterie de 53 mm a fost trimisă sub ordinele Brigăzii 22 Infanterie, cealaltă – lăsată la Chișinău.

Pentru supravegherea zonei Nistrului în sectorul Dubăsari, au fost trimise Regimentul 3 Vânători, Regimentul 10 Vânători, escadronul 4 din Regimentul 2 Roșiori și două baterii din Regimentul 21 Artilerie. Aceste forțe au fost reorganizate pentru a constitui Detașamentul Dubăsari, rezultat al defalcării unităților menționate anterior din Detașamentul Bender. În urma acestei reorganizări, Detașamentul Bender a rămas format din cele 6 batalioane ale Brigăzii 22 Infanterie și trei baterii de 75 mm³⁹.

Începând cu 26 ianuarie 1918, trupele române efectuau zilnic recunoașteri aeriene pentru a monitoriza mișcările inamicului și a colecta informații esențiale din teren. La 27 ianuarie, aviatorii au semnalat o coloană formată din 60-80 de

³⁶ N. Iorga, *op. cit.*, p. 190; C.I. Stan, *op. cit.*, p. 255; AMNR-DCAP, F. 1635, *Corpul 6 Armată*, dos. nr. crt. 68, f. 55v.

³⁷ AMNR-DCAP, F. 1635, *Corpul 6 Armată*, dos. nr. crt. 68, ff. 253-254v.

³⁸ AMNR-DCAP, F. 1635, *Corpul 6 Armată*, dos. nr. crt. 68, ff. 55v.-56.

³⁹ AMNR-DCAP, F. 164, *Acțiunile Diviziei XI-a în Basarabia cu începere de la 7 ianuarie la 2 martie 1918*, dos. nr. crt. 6, ff. 31-34.

Desfășurarea Regimentului 10 Vânători la 26 ianuarie 1918

căruțe deplasându-se pe șoseaua Goian - Râșcani, iar în Grigoriopol, la sud de biserica localității, a fost remarcată o concentrație de trupe. La ora 16.20, avioanele au survolat Dubăsarii, unde au observat un detașament ostil recent ajuns. Zece minute mai târziu, un escadron de cavalerie era vizibil la marginea de sud a localității, iar la nord se aflau două batalioane de infanterie, înconjurate de mulțime. În ciuda ceții, avioanele au confirmat că bandele bolșevice care se retrăgeau din Tighina se adăposteau în satele de peste Nistru, în timp ce alte grupuri se deplasau spre nord și sud, inclusiv spre Odesa.

Pe 28 ianuarie, Escadrila F4, sub comanda căpitanului Cicerone Olănescu, a efectuat două noi misiuni de recunoaștere. Căpitanul Ioan Chirițescu a supravegheat regiunea Grigoriopol - Dubăsari, iar locotenentul Traian Burduloiu a patrulat în zona Grigoriopol - Tighina - Tiraspol. În ziua următoare, pe 29 ianuarie, avioanele au fost desfășurate pentru misiuni în zona Chișinău - Dubăsari, monitorizând mișcările inamice pe teritoriul de la dreapta Nistrului și în regiunea Râbnita - Valea Cogâlnic - Orhei - Chișinău. Sergentul-pilot Sergiu Diacu a raportat luarea legăturii cu Corpul VI Armată, staționat la Ungheni⁴⁰.

În timpul acestor misiuni, au fost înregistrate diverse mișcări ale inamicului: la ora 14.24, căruțe răzlețe se deplasau pe șoseaua Coșernița - Chițcani, iar în satul Coșnița se observa o activitate intensă, inclusiv un grup de 50-60 de persoane adunate în curtea bisericii. La ora 14.35, în satul Lunga, au fost identificate grupuri de 500-600 de persoane concentrate în curțile a câtorva case, iar la marginea de sud-est a localității se aflau 8-10 parcuri de căruțe, fiecare conținând 50-60 de vehicule. Mișcări similare au fost raportate și la Dubăsari.

În regiunea Ustia, un număr mare de soldați a fost observat în centrul satului, iar un grup de 30-40 de persoane s-a organizat în formație la vederea avionului, copiii din zonă ținându-se după ei. La ora 14.45, pe șoseaua Chițcani - Ohrincea, o coloană formată din aproximativ 200 de căruțe, însoțită de 2 companii de infanterie, se deplasa spre Ohrincea, în timp ce o altă coloană venea în întâmpinarea acesteia⁴¹. La marginea de est a satului Lunga au fost identificate două parcuri de câte 80 de căruțe, iar în centrul Dubăsarilor s-au înregistrat alte trei parcuri mai mici, a câte 20, 40 și 60 căruțe.

În mijlocul satelor Pohrebea și Pârâta se aflau adunați mai mulți săteni și sătence, aproximativ 200 de persoane în fiecare sat⁴². Totodată, în satele Pohrebea și Pârâta, câte 200 de săteni erau adunați în zonele centrale. Conștientă de importanța misiunilor de recunoaștere aeriană, Divizia 1 Cavalerie a solicitat

⁴⁰ AMNR-DCAP, F. 1635, *Corpul 6 Armată*, dos. nr. crt. 68, f. 245.

⁴¹ AMNR-DCAP, F. 1635, *Corpul 6 Armată*, dos. nr. crt. 68, ff. 248-248v.

⁴² AMNR-DCAP, F. 1635, *Corpul 6 Armată*, dos. nr. crt. 68, ff. 274-274v.

Diviziei 11 să trimită două avioane suplimentare în zona Bălți pentru a sprijini monitorizarea regiunii⁴³.

Trupele bolșevice retrase în zona Parcanilor continuau să hărțuiască zilnic trupele române. La primele ore ale dimineții de 28 ianuarie 1918, patrulele bolșevice din Parcani au deschis foc asupra patrulelor române care efectuau recunoașteri în apropierea podului de peste Nistru. Ca represalii, pe 29 ianuarie, un avion al escadrilei F4 a fost trimis să bombardeze satul Parcani. În ziua următoare, bolșevicii din Parcani au tras șase lovituri de tun spre fortăreața Tighina, fără să provoace pagube. Încercările lor de a bombarda podul și cetatea au continuat și pe 1-2 februarie, însă fără succes, artileria română ripostând cu bombardamente asupra grupurilor bolșevice din apropierea localității Parcani.

În seara de 29 ianuarie, trupele române au interceptat un grup format din 5 ofițeri și 81 de soldați ruși care încercau să traverseze Nistrul spre Tiraspol. Aceștia au fost capturați și executați. Dinspre malul stâng al Nistrului, bolșevicii au tras focuri de mitralieră și lovituri de tun, determinând detașamentul român să se retragă temporar la Tighina⁴⁴.

Lipsa unui centru unic de coordonare făcea ca trupele bolșevice să se atace uneori între ele. La 29 ianuarie 1918, aproximativ 90 de militari ruși aflați în retragere au fost întâmpinați cu focuri de armă la Parcani, fiind nevoiți să se întoarcă la Bender, probabil pentru că bandele din Parcani i-au confundat cu trupele române și bănuiau că ar fi sub atac⁴⁵. În această perioadă, patrulele române traversau frecvent podul peste Nistru, patrulând până la marginea localității Parcani.

Între timp, trupele bolșevice regrupate la Tiraspol lansau incursiuni constante spre Tighina, încercând să-și extindă influența asupra Basarabiei. Generalul E. Broșteanu a insistat pe lângă Marele Cartier General să permită un atac surpriză asupra Tiraspolului imediat după cucerirea Tighinei. Obiectivul principal era preluarea controlului asupra orașului, cel puțin pe durata necesară evacuării depozitului de armament și materiale românești din zonă, prădat tot mai frecvent de bolșevici. Conform informațiilor disponibile, depozitul din Tiraspol, construit pe cheltuiala guvernului român, care plătise și pentru toate munițiile, includea aproximativ 20.000.000 de cartușe, 22.000 de grenade de mână, 200.000 de cartușe pentru tunul de câmp 75/904, o cantitate considerabilă de muniții de alte calibre, îmbrăcăminte și alimente. Generalul E. Broșteanu, având la dispoziție 6 batalioane din Brigada 22 Infanterie, 4 batalioane de vânători, 7 baterii și 7 esca-

⁴³ AMNR-DCAP, F. 1635, *Corpul 6 Armată*, dos. nr. crt. 68, ff. 57-58.

⁴⁴ AMNR-DCAP, F. 164, *Acțiunile Diviziei XI-a în Basarabia cu începere de la 7 ianuarie la 2 martie 1918*, dos. nr. crt. 6, ff. 34-35.

⁴⁵ AMNR-DCAP, F. 3831, *Marele Cartier General*, dos. nr. crt. 1073, f. 13.

droane, considera că o astfel de operațiune ar necesita sacrificii minime în raport cu beneficiile salvării acestui depozit⁴⁶.

Cu toate acestea, comandantul Corpului VI Armată, generalul I. Istrate, s-a opus propunerii. La 26 ianuarie, colonelul T. Dumitrescu prezenta comandantului Diviziei 11 rezoluția lui I. Istrate cu privire la luarea orașului Tiraspol de către trupele române:

Tiraspol fiind pe malul stâng al Nistrului, nu intră în zona noastră de acțiune, care se limitează la Basarabia⁴⁷.

În schimb, ideea preluării controlului asupra Tiraspolului era susținută de generalul Alexandru Lupescu, subșef al Marelui Cartier General. Colonelul Traian Pascal, directorul superior al armamentului, a solicitat Marelui Cartier General să aprobe evacuarea imediată în România a celor 302 vagoane cu muniții din depozitul de la Tiraspol. Nota cu privire la depozitul român de muniții din Tiraspol fusese expediată oficial Marelui Cartier General. Locotenentul Pandele Predescu, fostul șef al depozitului, raporta că depozitul fusese ocupat de bolșevici, care începuseră să-l jefuiască. În acest context, se cerea insistent trimiterea de trupe pentru salvarea materialelor și asigurarea transportului lor în siguranță spre România.

Au existat și propuneri alternative. Unele voci, inclusiv din cadrul guvernului, sugerau că operațiunea ar putea fi realizată cu sprijinul trupelor ucrainene din Tiraspol. Alte persoane sugerau implicarea Misiunii Militare Franceze pentru a facilita evacuarea depozitului⁴⁸.

La 28 ianuarie 1918, ora 13.00, Corpul VI Armată a ordonat pregătirea operațiunii împotriva Tiraspolului, cu condiția ca aceasta să nu înceapă fără aprobarea Marelui Cartier General, care fusese deja solicitată. Aprobarea oficială din partea Marelui Cartier General a fost transmisă la ora 16.30, dar situația forțelor române se schimbaseră semnificativ față de 25 ianuarie, când generalul E. Broșteanu solicitase inițial permisiunea pentru această operațiune. Remanierile ulterioare, precum crearea Detașamentului Dubăsari și detașarea a patru batalioane de vânători și a escadronului 4 din Regimentul 2 Roșiori din Detașamentul Bender, au redus capacitatea de luptă a diviziei. În plus, la ora 17.30, Brigada 4 Roșiori a fost scoasă de sub comanda diviziei, primind o nouă misiune. Astfel, Detașamentul Bender rămăsese cu doar șase batalioane din Brigada 22 Infanterie și trei baterii de 75 mm, iar organizarea unei operațiuni împotriva Tiraspolului necesita o reevaluare a strategiei.

⁴⁶ AMNR-DCAP, F. 1635, *Corpul 6 Armată*, dos. nr. crt. 68, ff. 157-159.

⁴⁷ AMNR-DCAP, F. 1635, *Corpul 6 Armată*, dos. nr. crt. 68, f. 186v.

⁴⁸ AMNR-DCAP, F. 1635, *Corpul 6 Armată*, dos. nr. crt. 68, ff. 198-199.

În aceeași zi, la ora 21.00, comandamentul diviziei a raportat Corpului VI Armată că, în condițiile date, operațiunea împotriva Tiraspolului, cu Nistrul în spate, ar fi extrem de riscantă. Totuși, generalul E. Broșteanu a precizat că, dacă ordinul va fi confirmat, se vor lua măsurile necesare pentru a interveni în cele mai bune condiții. La 29 ianuarie, ora 00.20, divizia a transmis că succesul absolut al operațiunii nu poate fi garantat, însă pregătirile au continuat. Capacitatea de luptă a Detașamentului Bender a fost consolidată prin alocarea Regimentului 2 Roșiori, Regimentului 3 Vânători, a două batalioane din Detașamentul Dubăsari, unei baterii de 75 mm și a unui escadron, astfel încât forțele disponibile au inclus șase batalioane din Brigada 22, două batalioane din Regimentul 3 Vânători, 4 baterii de 75 mm, 2 baterii de 53 mm și 2 escadroane⁴⁹.

Generalul E. Broșteanu a subliniat în raportul său din 28 ianuarie că situația s-a schimbat dramatic față de momentul solicitării inițiale, dar consideră posibilă inițierea unei acțiuni militare în noaptea de 30-31 ianuarie 1918, cu condiția ca paza și siguranța Tighinei și a satului Parcani să fie încredințate Regimentului 3 Vânători.

La 29 ianuarie, pilotul-sublocotenent Vasile Niculescu și observatorul-locomotenent Tr. Burduloiu au efectuat o recunoaștere în zona Grigoriopol - Șipca - partea de est a Tiraspolului - Tighina⁵⁰.

La ora 14.30, un alt echipaj format din observatorul-sublocotenent Constantin Pârvulescu și pilotul S. Diacu a raportat de la cota 150, situată la 4 km vest de Speia. Aceștia au observat o linie de tranșee discontinuă și neocupată până la marginea de nord a satului Teia. Pe șoselele Crasnoe - Tiraspol și Tiraspol - Mălăiești - Dubăsari se circula în mod normal. La nord de gara Tiraspol, aviatorii au remarcat un depozit de dimensiuni similare cu cel din Tighina. În marginea de est a Tiraspolului au fost identificate două parcuri cu aproximativ 100-140 de trăsuri fiecare. În gara Tiraspol staționau 10 locomotive sub presiune și 6 seturi de vagoane fără locomotive. În timpul survolului cetății, piloții au observat un grup de 30-40 de soldați care ieșeau din cetate și se deplasau încet spre cazărmi, de unde s-au tras câteva focuri rare asupra avionului.

La 29 ianuarie, divizia a raportat intenția de a prelua controlul asupra satului Parcani, utilizând efectivul Brigăzii 22 Infanterie, întărit cu patru baterii și două escadroane de cavalerie. Ulterior, operațiunea urma să continue împotriva orașului Tiraspol, conform planului stabilit pentru cucerirea acestuia. Se preconiza ca atacul să fie desfășurat în noaptea de 30-31 și în ziua de 31 ianuarie 1918, având caracter de surprindere.

⁴⁹ V.N. Ciobanu, *Armata română și Basarabia...*, pp. 145-147.

⁵⁰ AMNR-DCAP, F. 1635, *Corpul 6 Armată*, dos. nr. crt. 68, ff. 273-273v.

La 30 ianuarie, ora 19.25, generalul I. Istrate a transmis ordinul Marelui Cartier General privind amânarea operațiunii împotriva Tiraspolului până la noi dispoziții, semnând și un ordin propriu în acest sens. Ca urmare, comandamentul diviziei a decis să mențină trupele în configurația stabilită prin ordinul de operații, adoptând măsuri stricte de supraveghere și siguranță⁵¹. Începând din noaptea de 30 spre 31 ianuarie, responsabilitatea pazei orașului Tighina și a satului Parcani a fost încredințată Regimentului 3 Vânători.

În contextul amânării atacului asupra Tiraspolului, trupele diviziei au desfășurat diverse activități în aria lor de acțiune⁵². La 31 ianuarie, linia de operațiuni a diviziei trecea prin localitățile Orhei și Ohrincea, urmând malul Nistrului, de la Holercani până la Coșnița, Bulboaca și Tighina.

⁵¹ AMNR-DCAP, F. 164, *Acțiunile Diviziei XI-a în Basarabia cu începere de la 7 ianuarie la 2 martie 1918*, dos. nr. crt. 6, ff. 29-31v.

⁵² *Soldatul român în anii războiului de întregire națională: atitudini și stări de spirit. Documente*, București, 2020, pp. 313-315.

85 DE ANI DE LA ANEXAREA BASARABIEI DE CĂTRE UNIUNEA SOVIETICĂ

85 YEARS SINCE THE ANNEXATION OF BESSARABIA BY THE SOVIET UNION

Valentin Burlacu,

dr. în istorie

Agencia pentru Știință și Memorie Militară

ORCID ID: 0000-0003-1620-9493

e-mail: burlacu.valentin59@yahoo.com

CZU: 94[(478):(47+57)]''1940''

<https://doi.org/10.65870/cohorta.2025.1.05>

REZUMAT

Articolul analizează anexarea Basarabiei, a nordului Bucovinei și a Ținutului Herței de către URSS, la 28 iunie 1940, ca rezultat direct al Pactului Ribbentrop-Molotov și al protocolului său adițional secret privind „sferele de influență” în Europa de Est. Sunt examinate pregătirile militare și diplomatice ale Uniunii Sovietice, consultările cu Germania și Italia, precum și mecanismul impunerii ultimatumurilor din 26-27 iunie 1940, pe fundalul izolării internaționale a României și al imposibilității sale de a recurge la rezistență armată. Studiul prezintă condițiile evacuării, ocuparea Basarabiei, a nordului Bucovinei și a Ținutului Herței, pierderile teritoriale și demografice, precum și primele măsuri de sovietizare și represiune. În planul memoriei istorice, sunt analizate interpretările ulterioare ale acestor evenimente, care confirmă caracterul lor de ocupație și nu de „eliberare”.

Cuvinte cheie: Pactul Ribbentrop-Molotov, protocol secret, ultimatum sovietic, anexarea Basarabiei, anexarea Bucovinei

ABSTRACT

The article analyzes the annexation of Bessarabia, Northern Bukovina, and the Herța region by the USSR on June 28, 1940, as a direct outcome of the Ribbentrop-Molotov Pact and its secret additional protocol concerning the “spheres of influence” in Eastern Europe. It examines the Soviet Union’s military and diplomatic preparations,

its consultations with Germany and Italy, and the mechanism by which the ultimatums of June 26-27, 1940 were imposed, against the background of Romania's international isolation and its inability to resort to armed resistance. The study outlines the conditions of evacuation, the occupation of the territories, the territorial and demographic losses, as well as the first measures of Sovietization and repression. From the perspective of historical memory, it discusses later interpretations of these events, which confirm their character as occupation rather than "liberation".

Keywords: Ribbentrop-Molotov Pact, secret protocol, Soviet ultimatum, annexation of Bessarabia, annexation of Bukovina.

Anexarea Basarabiei, a nordului Bucovinei și a Ținutului Herței de către Uniunea Sovietică, la 28 iunie 1940, a fost rezultatul direct al reconfigurării echilibrului de putere în Europa la sfârșitul anilor 1930. În urma acestor schimbări, Europa Centrală și de Sud-Est a ajuns sub controlul sau influența celor două mari puteri totalitare ale epocii – Germania și URSS.

Avizul savanților Academiei de Științe a Moldovei din 7 iulie 2010 *Cu privire la semnificația datei de 28 iunie 1940* oferă următoarea evaluare a situației:

Știința istorică a acceptat drept punct de plecare al acestor evenimente: *Tratatul de neagresiune sovieto-german și Protocolul adițional secret*, semnate la 23 august 1939 la Moscova de comisarul sovietic de externe, V[ladimir] M[ihailovici] Molotov, și ministrul de externe al Germaniei, Ioachim von Ribbentrop. Înțelegerea confidențială sovieto-nazistă au jucat un rol fatal în destinul păcii mondiale: cele două forțe ireconciliabile până la acea dată – regimul comunist sovietic și cel nazist – și-au asumat statutul de arbitri ai păcii și și-au împărțit „sferele de interes” în Europa de Est¹.

În punctul 3 al protocolului adițional secret se preciza că „în ceea ce privește Europa de Sud-Est, partea sovietică insistă asupra interesului ei pentru Basarabia”, partea germană manifestând „o totală lipsă de interes față de aceste teritorii”. Recunoașterea „sferelor de interes” de către cele două puteri totalitare echivala cu acordarea unui „drept” de ocupație asupra unor țări întregi sau porțiuni din teritoriul unor țări. Pactul sovieto-german de neagresiune și protocolul adițional secret au deschis porțile celui de-al Doilea Război Mondial și au dus la ocuparea și dezmembrarea Poloniei, la anexarea țărilor baltice, precum și la o serie de amputări teritoriale din contul unor state suverane, precum Finlanda și România².

Pactul Ribbentrop-Molotov a făcut din România o victimă aproape sigură a binomului germano-sovietic. România s-a pomenit într-o situație internațională

¹ Avizul savanților „Cu privire la semnificația datei de 28 iunie 1940”, în *Akados*, nr. 3, 2010, p. 3.

² I. Șișcanu, V. Văratec (coord.), *Pactul Molotov-Ribbentrop și consecințele lui pentru Basarabia. Culegere de documente*, Universitas, Chișinău, 1991, p. 5.

de o gravitate fără precedent, pentru că: a) întreg sistemul de alianțe și acorduri pe care se sprijinea securitatea țării era practic anulat; b) Franța, izolată la rândul ei, era incapabilă să respecte obligațiile ce și le luase față de România prin garanțiile din aprilie 1939; c) prinsă între Germania și URSS, legate printr-un tratat pe multiple planuri, România nu mai avea nicio posibilitate de manevră diplomatică pentru a se putea ține în afara evenimentelor și a-și păstra integritatea teritorial-națională; d) Ungaria și Bulgaria, stimulate de împărțirea Cehoslovaciei, puneau deschis și presant chestiunea dezmembrării României; e) cele două mari puteri totalitare au decis sfărâmarea integrității teritoriale a României.

Posibilitățile de acțiune diplomatică ale României s-au restrâns brusc. Evenimentele internaționale recente încheiaseră, practic, procesul izolării țării pe plan extern. Pactul de neagresiune dintre Germania și Uniunea Sovietică a constituit un șoc pentru conducerea română, care își bazase politica externă pe antagonismul profund dintre nazism și comunism. Fără a cunoaște conținutul protocolului secret prin care Germania accepta interesul URSS pentru Basarabia, liderii români au înțeles că însăși existența tratatului pune sub semnul întrebării strategia lor politică, orientată spre echilibrul între cele două puteri³. La numai o săptămână după semnarea pactului sovieto-german, la 1 septembrie 1939, Germania a declanșat al Doilea Război Mondial, invadând Polonia dinspre vest. Pe 17 septembrie, URSS a atacat Polonia dinspre est, iar la 28 septembrie 1939 statul polonez a încetat să mai existe ca stat independent. Odată cu dispariția lui, s-au amplificat și amenințările directe la adresa României. Prăbușirea Poloniei a lipsit România de singurul potențial aliat împotriva unei agresiuni din est. Totodată, prin ocuparea Poloniei de către germani și sovietici, frontiera României cu URSS s-a extins de la 812 la 1.158 km, fapt care a sporit neliniștea cercurilor guvernamentale românești privind intențiile Kremlinului⁴.

Următorul eveniment care a demonstrat incapacitatea de reacție a aliaților occidentali a fost atacul URSS asupra Finlandei, declanșat la 30 noiembrie 1939. Singura măsură adoptată împotriva agresorului a fost excluderea, la 14 decembrie același an, a URSS din Societatea Națiunilor.

Primele semnale privind intenția guvernului sovietic de a redeschide „cazul Basarabiei” datează din noiembrie-decembrie 1939, când României i s-a sugerat ideea încheierii unui acord de ajutor reciproc cu Moscova, după modelul celor semnate cu statele baltice. Totuși, blocarea Armatei Roșii în războiul împotriva Finlandei a determinat abandonarea temporară a acestui scenariu⁵.

³ V. Burlacu, *Curs universitar la istoria contemporană a românilor, partea I. Volumul 1. România și Basarabia (1918-1940)*, Garamont-Studio, Chișinău, 2016, p. 287.

⁴ *Ibidem*, p. 290.

⁵ *Avizul savanților...*, p. 3.

Referindu-se la tratativele sovieto-baltice, reprezentantul Cominternului Boris Ștefanov afirma în articolul *Războiul imperialist și România*, publicat la 24 noiembrie 1939, că pentru „popoarele” din România nu exista o variantă mai bună decât „încheierea imediată a unui tratat de ajutor reciproc cu URSS după tipul tratatelor intervenite între URSS și țările baltice”⁶.

Pentru realizarea punctului 3 al protocolului adițional secret, statul sovietic a acționat pe mai multe direcții. Pe plan internațional, propaganda sovietică urmărea acreditarea ideii că România deține un teritoriu ce nu-i aparține. Rezistența excepțională a Finlandei în „războiul de iarnă” a amânat însă până în anul 1940 punerea în aplicare a prevederilor tratatului germano-sovietic. După încheierea războiului sovieto-finlandez, la 12 martie 1940, guvernul de la Moscova își recăpătase libertatea de acțiune și reveni asupra „chestiunii basarabene”. Curând după aceea, sovieticii începuseră să exercite presiuni directe asupra României.

La 29 martie 1940, V. Molotov, președintele Consiliului Comisarilor Poporului și comisar al poporului pentru afaceri externe, a prezentat în cadrul sesiunii Sovietului Suprem al URSS un raport vizând politica externă a statului sovietic, prin care a redeschis oficial „dosarul Basarabiei”. Referindu-se la relațiile cu România, el declara că între cele două țări nu exista un tratat de agresiune, motivând lipsa acestuia prin

existența unei chestiuni litigioase nerezolvate, aceea a Basarabiei, a cărei anexiune de către România nu a fost niciodată recunoscută de Uniunea Sovietică, deși aceasta nu a pus niciodată chestiunea înapoierii Basarabiei pe cale militară⁷.

Declarația lui V. Molotov a reprezentat începutul oficial al acțiunii sovietice de anexare a Basarabiei și poate fi interpretată totodată ca o invitație subtilă la negocieri, de tipul celor purtate anterior cu statele baltice.

În lunile aprilie-iunie 1940, relațiile româno-sovietice erau marcate de o tensiune crescândă. Uniunea Sovietică, prudentă pe moment, deoarece operațiunile Wehrmachtului pe frontul occidental erau în plină desfășurare, a evitat să treacă la acțiune directă. Moscova pregătea însă terenul pentru anexare, provocând sau inventând incidente de frontieră, pe care le atribuia ulterior părții române.

În seara de 9 aprilie 1940, convocându-l la Kremlin pe ministrul Gheorghe Davidescu, V. Molotov îi înmânase o notă de protest, în care îi atrăgea atenția asupra „incidentelor” de frontieră care s-ar fi „înmulțit în timpul din urmă, depășind

⁶ V. Burlacu, *op. cit.*, p. 337.

⁷ I. Șișcanu, V. Văratec (coord.), *op. cit.*, p. 7; V. Văratec, *Preliminarii ale raptului Basarabiei și nordului Bucovinei. 1938-1940*, Libra, București, 2000, pp. 229-230; V. Văratec, D. Preda, S. Obiziuc (coord.), *Relațiile româno-sovietice. Documente, vol. II, 1935-1941*, București, Editura Fundației Culturale Române, 2003, p. 295.

orice limită” și că „guvernul sovietic nu va mai tolera repetarea unor astfel de cazuri”. Respingând acuzațiile, ministrul român a subliniat dorința României de a menține relații amicale cu URSS⁸. Era, evident, un război al nervilor, o formă de hărțuire politică: URSS tatona terenul pentru reanexarea Basarabiei – fie prin mijloace pașnice, fie prin forță militară. Intervenția lui V. Molotov trebuie pusă și în legătură cu evoluțiile militare din nordul Europei, unde Germania declanșase ofensiva împotriva Danemarcei și Norvegiei: în aceste condiții, URSS își lua măsuri de precauție pentru o eventuală „fluidizare” a situației în sud-estul Europei.

În paralel, Moscova mobiliza și partidele comuniste în sprijinul politicii sale externe. La 8 mai 1940, de exemplu, Comitetul Executiv al Internaționalei Comuniste adoptase *Directivele pentru Partidul Comunist Român*, în care se afirma:

Regimul reacționar al unei dictaturi fătice din România, care până la înfrângerea aliaților în Norvegia a desfășurat o politică de orientare spre Anglia și Franța, sprijinite de SUA, dar o desfășura cu precauție, sub lozinca „neutralității” și a „apărării granițelor”, în prezent vede izolarea și neputința sa [...]. În fața Partidului Comunist, a clasei muncitoare și a popoarelor din România stă sarcina de a nu admite atragerea României în război. Să nu admită transformarea României în cap de pod al imperialiștilor englezi și francezi împotriva URSS⁹.

Se cerea de asemenea ca Partidul Comunist Român să sprijine rezolvarea pe cale pașnică a „chestiunii Basarabiei” și a disputelor teritoriale cu statele balcanice vecine.

Începând cu a doua jumătate a lunii mai 1940, Uniunea Sovietică declanșase o amplă campanie de propagandă, răspândind diverse zvonuri în regiunile de frontieră. Agitatorii și propagandiștii sovietici insistau asupra câtorva idei principale: România va fi obligată să retrocedeze atât Basarabia, cât și Bucovina, despre care se afirma că ar fi locuită, în mare parte, de ucraineni; România pregătește o agresiune armată împotriva Uniunii Sovietice, pe care Armata Roșie trebuie să o prevină cât mai curând; autoritățile române au adoptat măsuri provocatoare la granița de est, considerate amenințătoare pentru URSS.

Concomitent, Uniunea Sovietică a început și acțiuni pregătitoare în plan militar. Încă din luna aprilie, comandamentul sovietic dispusese redisolocarea unor importante unități de pe frontul finlandez la bazele lor permanente și concentrarea masivă a trupelor în districtele militare Kiev și Odesa, de-a lungul Nistrului, pe frontierele de nord și est ale României, însoțită de lucrări pentru îmbunătățirea comunicațiilor¹⁰.

⁸ Detalii în I. Șișcanu, V. Văratec (coord.), *op. cit.*, pp. 14-41.

⁹ V. Burlacu, *op. cit.*, p. 338.

¹⁰ Detalii în I. Șișcanu, V. Văratec (coord.), *op. cit.*, pp. 14-41.

La sfârșitul lunii mai și începutul lunii iunie 1940, în contextul ocupării de către Germania nazistă a mai multor state europene și al ofensivei împotriva Franței, conducerea sovietică a început pregătirile concrete pentru „rezolvarea” chestiunii Basarabiei.

La 3 iunie 1940, generalul Nikolai Vatutin, șeful de stat-major al Regiunii Militare Kiev, a înaintat mareșalului Semion Timoșenko, comisarul poporului pentru apărare, un proiect strict secret de operații militare împotriva României. Scopul strategic al planului era anihilarea forțelor române dintre Carpații Orientali și Nistru și atingerea, într-o primă fază, a alinamentului fortificat Focșani - Nămolosa - Galați. Concomitent, Armata Roșie trebuia să obțină supremația aeriană, să distrugă flota română și să realizeze un desant pe litoralul românesc al Mării Negre și în Delta Dunării. În faza finală, România urma să fie scoasă din luptă și ocupată, iar Turcia europeană și strâmtorile Bosfor și Dardanele urmau să fie preluate de Uniunea Sovietică¹¹.

La 7 iunie 1940, comisarul poporului pentru apărare al URSS, S. Timoșenko, l-a numit, prin ordinul nr. 02469, pe generalul Gheorghe Jukov la comanda districtului militar cu destinație specială Kiev, cu preluarea funcției chiar de a doua zi. La 9 iunie, prin directivele OY/583 și OY/584 emise de comisarul apărării, consiliile militare ale districtelor Kiev și Odesa au fost puse în stare de luptă. Prin joncțiunea celor două districte, s-a creat Frontul de Sud, sub comanda lui Gh. Jukov. La 10 iunie, cele trei armate (armatele V, IX și XII) din componența Frontului de Sud au primit ordine de concentrare de-a lungul graniței cu România; acțiunea a fost camuflată sub pretextul unui exercițiu ce urma să înceapă la 11 iunie și să se încheie la 24 iunie 1940¹².

Pe 13 iunie 1940, Iosif Stalin a convocat la Kremlin o consfătuire la care au participat V. Molotov, mareșalul S. Timoșenko, mareșalul Boris Șapoșnikov (șeful statului-major general), alți înalți comandanți militari și lideri politici ai URSS. În cadrul reuniunii s-a discutat privitor la operațiunea ce trebuia desfășurată împotriva României, iar autoritățile sovietice au aprobat două variante de acțiune militară, în funcție de reacția guvernului român la pretențiile sovietice. Varianta principală prevedea acțiune în cazul în care România nu ar fi acceptat evacuarea Basarabiei și Bucovinei și ar fi opus rezistență armată: o lovitură ofensivă concentrică a Armatei XII, de-a lungul Prutului în direcția Iași, în timp ce Armata IX

¹¹ *Avizul savanților...*, p. 3.

¹² I. Șișcanu, *Premise false, efecte dezastruoase: Pactul Molotov-Ribbentrop și Protocolul adițional secret*, în Mihai Tașcă, Wolfram Niess (coord.), *Dezmembrarea României. Anexarea de către URSS a Basarabiei, Nordului Bucovinei și Ținutului Herța – 1940*, Serebia, Chișinău, 2015, pp. XXXIII-XXXIV.

urma să declanșeze ofensiva la sud de Chișinău, spre Huși. Planul viza încercuirea trupelor române în regiunea Bălți - Iași. A doua variantă era prevăzută pentru cazul unei soluționări pașnice: dacă statul român accepta condițiile impuse de guvernul sovietic, iar trupele române se retrăgeau fără lupte la vest de Prut, misiunea sovietică ar fi fost deplasarea rapidă a eșaloanelor mobile (unități motorizate și de cavalerie) până la Prut, pentru a controla și asigura retragerea trupelor române, iar unitățile de infanterie urmau să acționeze în eșalonul doi, pentru sprijin. În ambele variante, s-a acordat o atenție deosebită desantului aerian, care, în cooperare cu unitățile mobile, trebuia să încheie încercuirea trupelor române, să le hărțuiască și să le dezorganizeze deplasarea, precum și să stimuleze activitățile în teritoriu ale simpatizanților ideilor comuniste.

Ca bază a acțiunilor a fost adoptată prima variantă. În consecință, comisarul apărării și șeful marelui stat-major au emis directiva nr. 101396/ss, care stabilea ca trupele sovietice dislocate la frontiera cu România să fie, la data de 24 iunie 1940, ora 22.00, „gata de ofensiva hotărâtoare cu scopul de a distruge armata română și de a ocupa Basarabia”. Pe direcțiile principale ale ofensivei, sovieticii dispuneau de o superioritate de forțe și mijloace mai mult decât triplă¹³.

În temeiul celor hotărâte la consfătuirea din 13 iunie, Direcția Politică a Armatei Roșii, condusă de Lev Mehlis, a emis, la 21 iunie, directiva nr. 5285/ss, privind activitatea politică și de propagandă în rândurile trupelor sovietice din districtele militare Kiev și Odesa, precum și acțiunile destinate subminării moralului trupelor române în timpul operațiunilor. Directiva făcea referire doar la Basarabia, nu și la Bucovina¹⁴. Planul de operații împotriva României a fost elaborat la 17 iunie 1940 de Consiliul Militar al Frontului de Sud și finalizat la 19 iunie, la Proskurovo, în cadrul unei ședințe la care au participat consiliile militare ale armatelor și comandanții corpurilor de armată. Hotărârile adoptate au fost comunicate comandamentelor subordonate. Precizarea misiunilor în teren s-a desfășurat la nivelul corpurilor de armată și al diviziilor în zilele de 22-23 iunie 1940, iar la celelalte eșaloane – cu o zi înainte de începerea operațiunii.

Conform datelor din Arhiva Centrală a Armatei Sovietice, până la 26 iunie 1940 pe Frontul de Sud au fost concentrate 32 de divizii de infanterie, 2 divizii de infanterie motorizată și 6 divizii de cavalerie, 11 brigăzi de tancuri, 3 brigăzi de trupe aeropurtate, 34 regimente și divizioane de artilerie. Numărul total al efec-tivelor și al mijloacelor de luptă, potrivit datelor (incomplete) din arhivă, era de

¹³ М. Мельтюхов, *Освободительный поход Сталина. Бессарабский вопрос в советско-румынских отношениях (1917-1949 гг.)*. Эксмо, Moscova, 2006, pp. 285-286; Vezi și V. Burlacu, *op. cit.*, p. 339; *Avizul savanților...*, p. 3.

¹⁴ М. Мельтюхов, *op. cit.*, pp. 334-335.

637.149 de oameni, 9.415 tunuri și aruncătoare de mine, 2.461 tancuri, 359 mașini blindate și 28.596 automobile¹⁵.

În paralel cu masarea forțelor sovietice la granița cu România, I. Stalin a decis să rezolve definitiv problema republicilor baltice, rămasă suspendată încă de la sfârșitul anului 1939, dorind încorporarea lor imediată sub steagul URSS. Profitând de prăbușirea Franței sub loviturile armatei germane, guvernul sovietic a procedat, la 16 iunie 1940, la anexarea Estoniei, Letoniei și Lituaniei. Anexarea nu a fost decât o etapă formală a unui proces pregătit din timp prin tratate politice și militare impuse acestor state. Deși în perioada interbelică cele trei state baltice fuseseră aliate tradiționale ale Germaniei, aceasta, devenită putere învingătoare pe frontul de vest, a tolerat fără obiecții anexarea lor de către Uniunea Sovietică.

În condițiile în care sistemul de securitate colectivă construit în perioada interbelică (Mica Înțelegere și Înțelegerea Balcanică) se prăbușise, iar principalul ei garant, Franța, capitulase, România își vedea periclitată însăși existența ca stat suveran și subiect de drept internațional. Înfrângerea Franței a desăvârșit izolarea totală a României, aflată între două mari puteri – Germania și URSS – și trei vecini ostili: Rusia Sovietică, Ungaria și Bulgaria, care formulară revendicări teritoriale la adresa României.

Pe plan diplomatic, conducerea sovietică a urmărit să-și impună pretențiile asupra Basarabiei, continuând să acționeze conform înțelegerilor secrete cu Germania din 23 august 1939 și contând pe sprijinul acesteia. Problema Basarabiei a fost reluată în relațiile germano-sovietice la 23 iunie 1940, a doua zi după semnarea actului de capitulare a Franței și imobilizarea trupelor britanice pe continent. În aceea zi, V. Molotov l-a convocat pe ambasadorul german Friedrich-Werner von Schulenburg pentru a-i comunica decizia guvernului sovietic privind relațiile cu România. V. Molotov a declarat că „soluționarea chestiunii Basarabiei nu mai suferă nicio amânare. Guvernul sovietic caută, deocamdată, ca și înainte, să soluționeze chestiunea pe cale pașnică, dar el intenționează să utilizeze forța în caz că guvernul român va respinge acordul pașnic”, adăugând că în procesul de rezolvare a „problemei basarabene” „este inclusă și Bucovina, ca regiune populată de ucraineni” și menționând, ca justificare, că ar fi o compensație pentru faptul că „România s-a folosit de Basarabia timp de 21 de ani”.

Surpriza ambasadorului german a fost dublă. În primul rând, părea straniu că URSS își formula pretențiile anume în acel moment, ambasadorul considerând că Moscova urma să le anunțe doar în cazul în care o altă țară – Ungaria sau Bulgaria – ar fi ridicat prima revendicări teritoriale și le-ar fi rezolvat. A doua surpriză a fost menționarea Bucovinei, aspect nereglementat anterior, pe care F.-W. von Sc-

¹⁵ V. Burlacu, *op. cit.*, p. 339.

hulenburg l-a raportat la Berlin drept prima divergență în aplicarea Pactului Ribbentrop-Molotov. Diplomatul german își exprimase îngrijorarea față de posibila aplicare imediată a planului sovietic, avertizând că o intervenție militară ar provoca „haos în România”, țară de care Germania depindea pentru livrările de petrol și alte produse strategice. El i-a cerut lui V. Molotov să amâne implementarea deciziei până în momentul în care va primi instrucțiuni din capitala Reich-ului¹⁶. Pentru economia de război germană, exporturile românești de petrol și cereale erau vitale, iar un conflict armat între URSS și România risca să le întrerupă sau să afecteze grav zona petroliferă.

În aceeași zi, F.-W. von Schulenburg a raportat Ministerului de Externe al Reich-ului conținutul discuției cu oficialul sovietic. În document, el menționa explicit că „revendicările sovietice se extind și asupra Bucovinei”, precizând totodată că „guvernul sovietic încearcă deocamdată să soluționeze chestiunea pe cale pașnică, dar este dispus să facă uz de forță în cazul în care guvernul român va respinge înțelegerea pașnică”.

La 24 iunie 1940, Secretariatul de Stat al Reichului a expediat de urgență o notă către ministerul de externe german, rezumând conținutul celor două telegrame primite de la Moscova. În document se arăta că autoritățile sovietice preferau o soluție pașnică a litigiului cu România și că, până atunci, nu ridicaseră niciodată problema Bucovinei. Secretariatul de Stat sublinia necesitatea ca poziția Germaniei să fie transmisă în mod clar guvernului sovietic, precizând următoarele condiții: 1) trecerea mai departe a Prutului sau Dunării de pe teritoriul Basarabiei era inadmisibilă; 2) trebuia asigurată protejarea drepturilor și intereselor Reichului; 3) trebuia garantată securitatea populației germane (*Volksdeutsche*); 4) în eventualitatea unui conflict armat, trebuia protejată zona petroliferă, excluzând atacurile aeriene asupra ei.

Adolf Hitler s-a arătat iritat de pretențiile sovietice asupra Bucovinei. El interpretează articolul 3 al protocolului adițional secret ca referindu-se strict la Basarabia și considera revendicarea Bucovinei drept prima depășire de către I. Stalin a limitelor teritoriale stabilite pentru sfera de influență sovietică prin acordurile din august-septembrie 1939¹⁷.

Într-o telegramă transmisă la 25 iunie 1940, ministrul de externe J. von Ribbentrop îi comunica ambasadorului german la Moscova punctul de vedere al Berlinului în privința revendicărilor sovietice asupra României:

¹⁶ A. Blavovschii (coord.), *Diplomația cotropitorilor. Repercusiunile ei asupra Basarabiei și Bucovinei de Nord. Culegere de documente*, Universitas, Chișinău, 1992, p. 126; *Avizul savanților...*, p. 4, V. Burlacu, *op. cit.*, p. 341; I. Șișcanu, V. Văratec (coord.), *op. cit.*, pp. 11-12.

¹⁷ Pe larg, F. Constantin, 1941: *Hitler, Stalin și România: România și geneza operațiunii „Barbarossa”*, Univers Enciclopedic, București, 2002, pp. 94 și urm.

Germania rămâne fidelă acordurilor de la Moscova. De aceea ea nu manifestă niciun interes față de chestiunea Basarabiei [...]. Pretențiile guvernului sovietic în ceea ce privește Bucovina constituie ceva nou. Bucovina a fost o provincie a Coroanei austriece¹⁸.

Poziția Berlinului în privința Bucovinei l-a determinat pe I. Stalin – preocupat să nu deterioreze relațiile sovieto-germane, dar nici să dea impresia de slăbiciune printr-o eventuală acceptare totală – să-și limiteze revendicările teritoriale¹⁹.

Ca răspuns la îngrijorările exprimate de partea germană, la 26 iunie 1940, V. Molotov a declarat că Moscova a decis să-și limiteze revendicările asupra părții de nord a Bucovinei și a orașului Cernăuți, justificând această cerere prin faptul că Bucovina era „ultima parte ce-i lipsește Ucrainei unite și, din această cauză, guvernul sovietic acordă importanță soluționării acestei chestiuni concomitent cu cea a Basarabiei”. Oficialul adăuga că guvernul sovietic dorește ca Berlinul să intervină pe lângă România, astfel încât aceasta să accepte cedările impuse, avertizând că, în caz contrar, „războiul este de neocolit”. Când F.-W. von Schulenburg a remarcat că șansele la o rezolvare pașnică ar crește „dacă guvernul sovietic ar restitui României tezaurul BNR, transmis la Moscova pentru păstrare în timpul Primului Război Mondial, V. Molotov a declarat că nici vorbă nu poate fi despre aceasta, deoarece România a exploatat destul de mult timp Basarabia”. Noua linie de frontieră cu România propusă de partea sovietică și prezentată ambasadorului german era menită să asigure o legătură feroviară directă din Basarabia, prin Cernăuți, spre Lemberg (Lvov). V. Molotov a explicat și acțiunile la care avea să recurgă: în următoarele zile, guvernul sovietic urma să transmită ministrului plenipotențiar român la Moscova nota oficială cu revendicările teritoriale. Comisarul de externe sovietic i-a sugerat ambasadorului german că guvernul Reichului ar trebui să sfătuiască Bucureștiul „să se supună cerințelor sovietice, pentru că, în caz contrar, războiul este inevitabil”²⁰.

În paralel cu demersurile pe lângă guvernul german, V. Molotov încerca să obțină și sprijinul Italiei pentru planurile sovietice privind România. Poziția URSS a fost expusă ambasadorului Augusto Rosso, căruia comisarul de externe sovietic îi prezentase perspectiva sa asupra problemelor teritoriale din regiune: „Cu Ungaria guvernul sovietic întreține relații bune. Guvernul sovietic *consideră drept întemeiate unele cerințe maghiare*. Uniunea Sovietică și Bulgaria sunt buni vecini, relațiile sovieto-bulgare sunt trainice, dar pot să devină și mai trainice. *Revendică-*

¹⁸ F. Constantiniu, *Între Hitler și Stalin. România și pactul Ribbentrop-Molotov*, Danubius, București, 2002, pp. 104-105; I. Șîșcanu, V. Văratec (coord.), *op. cit.*, pp. 13-14; V. Burlacu, *op. cit.*, pp. 341-342; *Avizul savanților...*, p. 4.

¹⁹ I. Șîșcanu, V. Văratec (coord.), *op. cit.*, p. 15; F. Constantiniu, *1941. Hitler, Stalin și România...*, p. 108.

²⁰ V. Burlacu, *op. cit.*, p. 342; A se vedea și I. Seftiuc, *Pactul Ribbentrop-Molotov. Antecedente și consecințe*, Institutul European, Iași, 1998.

rile bulgare asupra Dobrogei și în ceea ce privește ieșirea la Marea Egee, guvernul sovietic le consideră întemeiate, le recunoaște și nu are obiecții împotriva realizării lor”. V. Molotov mai declara: „Poziția Uniunii Sovietice față de România este cunoscută. Uniunea Sovietică ar prefera să-și realizeze cerințele sale în ce privește Basarabia (Bucovina n-a fost menționată) fără război, însă dacă aceasta va fi imposibil din cauza intransigenței României, ea (Uniunea Sovietică) intenționează să recurgă la forță. În ceea ce privește viitorul celorlalte regiuni ale României, guvernul sovietic va intra în contact cu Germania”²¹. Uniunea Sovietică afirma că ar recunoaște hegemonia Italiei în bazinul Mării Mediterane, cu condiția ca Italia să recunoască, la rândul ei, hegemonia sovietică în Marea Neagră. Ambasadorul Italiei la Moscova a calificat declarația lui V. Molotov drept „foarte rezonabilă” și a recomandat guvernului său „să acționeze cât mai repede”.

Asigurându-se de sprijinul Germaniei și de concursul Italiei, Uniunea Sovietică a primit practic „undă verde” de la Berlin și Roma și a trecut la punerea în aplicare a planului de anexare a teritoriilor românești vizate. În seara de 26 iunie 1940, la ora 22.00, ministrul României la Moscova, Gheorghe Davidescu, a fost convocat de către V. Molotov, care îi înmânase o notă ultimativă privind cedarea Basarabiei și a Bucovinei de Nord. Pentru a-și justifica pretențiile, comisarul de externe a invocat versiunea sovietică a istoriei Basarabiei, documentul fiind plin de falsuri și afirmații în flagrantă contradicție cu dreptul istoric și cu principiile de drept internațional unanim acceptate. În notă se afirma:

În anul 1918, România, folosindu-se de slăbiciunea militară a Rusiei, a desfăcut de la Uniunea Sovietică (Rusia) o parte din teritoriul ei, Basarabia, călcând prin aceasta unitatea seculară a Basarabiei, populată în principal cu ucraineni, cu Republica Sovietică Ucraineană. [...] Acum, când slăbiciunea militară a URSS a trecut în domeniul trecutului, iar situația internațională care s-a creat cere rezolvarea rapidă a chestiunilor moștenite din trecut pentru a pune în fine bazele unei păci solide între țări, URSS consideră necesar și oportun ca în interesele restabilirii adevărului să pășească împreună cu România la rezolvarea imediată a chestiunii înapoierii Basarabiei Uniunii Sovietice. Guvernul sovietic consideră că problema retrocedării Basarabiei este legată în mod organic cu problema transmiterii către URSS a acelei părți a Bucovinei a cărei populație este legată în marea sa majoritate cu Ucraina Sovietică prin comunitatea destinului istoric, cât și prin comunitatea de limbă și compoziție națională. Un astfel de act ar fi cu atât mai just cu cât transmiterea părții de nord a Bucovinei către URSS ar putea reprezenta, de fapt, numai într-o măsură neînsemnată, un mijloc de despăgubire a acelei mari pierderi care a fost pricinuită URSS și populației Basarabiei prin dominația de 22 de ani a României în Basarabia²².

²¹ I. Șișcanu, V. Văratec (coord.), *op. cit.*, p. 14; V. Burlacu, *op. cit.*, pp. 342-343; A se vedea și I. Scurtu, C. Hlihor, *Complot împotriva României . 1939-1947*, București, 1994.

²² Textul complet al notei în I. Scurtu, T. Stănescu-Stanciu, G.-M. Scurtu, *Istoria Românilor între anii 1918-1940*, Universitatea din București, 2002, p. 223.

Guvernul sovietic cerea României „să înapoieze Uniunii Sovietice Basarabia” și, ca despăgubire, „să transmită partea de nord a Bucovinei, cu frontierele potrivit cu harta alăturată”. Răspunsul era așteptat în cursul zilei de 27 iunie. Guvernul sovietic își exprima speranța că România va accepta aceste propuneri, permițând astfel soluționarea „pașnică” a „conflictului prelungit dintre URSS și România”. V. Molotov a precizat verbal că, în cazul în care răspunsul afirmativ nu va sosi la timp, „atacul va fi lansat în seara următoare”²³.

La primirea notei ultimative, Gh. Davidescu a contestat ferm afirmațiile din documentul sovietic, subliniind lipsa lor de temei și afirmând că politica României față de URSS a fost una de bună vecinătate. Diplomatul român a încercat, fără succes, să explice drepturile istorice, etnice și politice ale României asupra Basarabiei, precum și faptul că Bucovina nu se aflase niciodată sub stăpânire rusească²⁴.

Sfidând realitățile istorice și etnice din Basarabia și nordul Bucovinei, precum și o serie de angajamente internaționale asumate de guvernul sovietic, ultimatumul din 26 iunie 1940 a reprezentat o expresie a mentalității și conduitei imperiale a URSS în relațiile internaționale, fiind un exemplu clar de dictat și de amenințare cu recurgerea la forța armată. Documentul nu conținea nicio referire la „poporul moldovenesc” și la dreptul acestuia la „autodeterminare”, invocat ulterior de diplomația și istoriografia sovietică pentru a justifica ideologic acțiunea militară, pentru a acredita ideea că intrarea trupelor sovietice în provinciile estice ale României ar fi fost determinată de necesitatea „eliberării și reunirii poporului moldovenesc într-un stat sovietic unic”. Transmisă lui Gh. Davidescu la ora 22.00, nota ultimativă a ajuns la București cu o întârziere de câteva ore. Întreruperea legăturilor telefonice de către autoritățile sovietice urmărea, în mod evident, spori- rirea tensiunii în rândul conducerii de vârf a României și scurtarea termenului de răspuns la numai 16 ore.

Ziua de 27 iunie 1940 a fost, pentru conducerea de la București, una de tensiune extremă, căci devenise evident că România era complet izolată, militar și politic. Regele Carol al II-lea, surprins de situația gravă, a încercat să obțină sprijin din partea Germaniei și a Italiei, informând totodată, pe cale oficială, guvernele Turciei, Greciei și Iugoslaviei cu privire la nota ultimativă sovietică, pentru a afla „care este sentimentul acestora”. Răspunsurile au venit prompt, dar nu ofereau nicio speranță. Atât Germania, cât și Italia sugeraseră ca România să accepte cererile sovietice fără nicio rezervă. La fel de descurajante au fost și reacțiile Iugoslaviei, Turciei și Greciei, membre ale Înțelegerii Balcanice semnate la Atena, la 9 februarie 1934, care prevedea sprijin reciproc în caz de agresiune asupra uneia dintre părți.

²³ V. Burlacu, *op. cit.*, pp. 343-345.

²⁴ V. Burlacu, *op. cit.*, p. 343; A se vedea și I. Scurtu, T. Stănescu-Stanciu, G.-M. Scurtu, *op. cit.*

Deși tratatul era încă în vigoare, cele trei state au recomandat Bucureștiului să evite o confruntare sau rezistența militară, pentru a nu tulbura pacea regională²⁵.

Concomitent cu ultimatumul sovietic și cu semnalele tot mai clare ale izolării diplomatice a României, țara s-a trezit amenințată și din alte direcții. În ziua de 27 iunie 1940, presiunea a crescut după ce la București au sosit informații potrivit cărora Ungaria a dispus concentrarea unor importante forțe militare la granița cu România. La rândul ei, Bulgaria a inițiat o serie de acțiuni pentru promovarea propriilor interese în bazinul Dunării, profitând de „criza basarabeană” și sperând să obțină revizuirea frontierelor în Dobrogea. Atât Budapesta, cât și Sofia insistau că sunt dispuse să recurgă inclusiv la forță pentru a-și satisface pretențiile teritoriale în raport cu România.

În aceste condiții, regele Carol al II-lea a decis convocarea Consiliului de Coroană, care s-a reunit la 27 iunie, ora 12.30. Ședința a fost deschisă de primul-ministrul Gheorghe Tătărescu, care a prezentat conținutul notei ultimative sovietice și demersurile diplomatice întreprinse până atunci, pronunțându-se pentru inițierea unor discuții cu guvernul sovietic. Dintre participanți, cel mai categoric s-a dovedit Ștefan Ciobanu, originar din Basarabia și fost deputat în Sfatul Țării, care a declarat: „părăsirea Basarabiei de armatele române ar fi cea mai mare crimă națională, căci ea ar însemna să aruncăm populația din Basarabia în brațele unui neam străin și ale unui regim pe care nimeni în Basarabia nu-l dorește. Răspunsul ce trebuie dat Sovietelor e rezistență până la sfârșit”²⁶.

La întrebarea regelui cu privire la posibilitatea de a opune rezistență, generalul Florea Țenescu, șeful marelui stat-major, și generalul Ioan Ilcuș, ministrul apărării naționale, menționau că armata română ar fi obligată să lupte pe trei fronturi, considerând acest lucru imposibil.

După lungi dezbateri, s-a trecut la vot. Din 26 de membri, 11 s-au pronunțat împotriva acceptării ultimatumului, pledând pentru rezistență armată; 10 au votat pentru acceptarea ultimatumului; 5 au susținut inițierea de negocieri. Prim-ministrul Gh. Tătărescu nu s-a pronunțat explicit pentru niciuna dintre variante, dar a pledat pentru discuții diplomatice. Concluzia majorității a fost că, în absența oricărui sprijin extern, România nu putea opune rezistență armată, respectiv nu putea respinge ultimatumul sovietic²⁷.

²⁵ V.F. Dobrinescu, *Bătălia diplomatică pentru Basarabia 1918-1940*, Junimea, Iași, 1991, p. 221; V. Burlacu, *op. cit.*, p. 345-346; I. Șicanu, *Raptul Basarabiei. 1940*, Ago-Dacia, Chișinău, 1993, p. 40.

²⁶ Declarația prof. Șt. Ciobanu în ședința Consiliului de Coroană din 27 iunie 1940, în *Revista Fundațiilor Regale*, nr. 8-9, 1941, pp. 704-705.

²⁷ M. Adauge, Al. Furtună (coord.), *Basarabia și basarabenii*, Chișinău, 1991, p. 311; V. Burlacu, *op. cit.*, pp. 346-347; I. Scurtu (coord.), *Istoria Basarabiei. De la începuturi până în 1994*, Tempus, București, 1994, pp. 186-187.

Ca răspuns la acesta, în comunicatul oficial dat publicității se menționa:

În dorința de a păstra raporturi pașnice cu URSS, Consiliul a aprobat hotărârea guvernului român de a cere ca guvernul sovietic să fixeze data și locul unde putea să aibă loc întâlnirea delegațiilor ambelor guverne, pentru a lua în discuție nota sovietică. Se așteaptă răspunsul guvernului URSS la propunerea guvernului român²⁸.

V. Molotov a respins categoric această tentativă a guvernului român de a câștiga timp. Termenul ultim fixat pentru acceptarea ultimatumului, care includea acum și cererea de evacuare a trupelor române și de transfer al teritoriilor către Uniunea Sovietică în cel mult patru zile de la data respectivă, era fixat pentru 28 iunie, ora 14.00. În aceste condiții, regele Carol al II-lea a convocat al doilea consiliu de coroană, care s-a întrunit în seara de 27 iunie, la ora 21.00, pentru a decide poziția finală a României față de ultimatumul sovietic.

În cadrul acestei a doua ședințe, prim-ministrul Gh. Tătărescu i-a informat pe participanți cu privire la demersurile diplomatice efectuate și a conchis că România nu se mai putea baza pe niciun sprijin extern, iar amenințările la granițele de vest și de sud deveniseră iminente. Generalul F. Țenescu a declarat că armata română nu poate susține un război de durată, opinie împărtășită și de alți membri ai Consiliului. Și de această dată, Ștefan Ciobanu s-a remarcat prin poziția sa fermă împotriva cedării: „cedarea Basarabiei ar deștepta și poftele ungarilor și ale bulgarilor. Decât să se rășluiască țara, bucată cu bucată, mai bine să murim cu toții pentru un ideal al părinților noștri”. În urma votului, Consiliul de Coroană a decis acceptarea ultimatumului sovietic. Din cei 26 de membri, doar șase au votat pentru rezistență armată și respingerea lui²⁹.

În noaptea de 27 spre 28 iunie 1940, guvernul sovietic a transmis cea de-a doua notă ultimativă adresată României, în care formula următoarele cerințe:

1. În decurs de patru zile, începând cu ora 14.00 după ora Moscovei, la 28 iunie, să se evacueze teritoriul Basarabiei și Bucovinei de trupele românești;
2. Trupele sovietice în același timp să ocupe teritoriul Basarabiei și partea de nord a Bucovinei;
3. În decursul zilei de 28 iunie trupele sovietice să ocupe următoarele puncte: Cernăuți, Chișinău, Cetatea Albă;
4. Guvernul regal al României să ia asupra sa răspunderea în ceea ce privește păstrarea și nedeteriorarea căilor ferate, parcurilor de locomotive și vagoane, podurilor, depozitelor, aerodromurilor, întreprinderilor industriale, uzinelor electrice, telegrafului.

²⁸ V. Burlacu, *op. cit.*, p. 347; Gh. Buzatu, *Rolul factorului geopolitic în determinarea opțiunii României privind evacuarea Basarabiei și a Bucovinei de Nord în 1940*, în E.I. Emandi, Gh. Buzatu, V.S. Cucu, *Geopolitica*, vol. I, Glasul Bucovinei, Iași, 1994, pp. 486-488.

²⁹ I. Scurtu (coord.), *Istoria Basarabiei*, p. 290; V. Burlacu, *op. cit.*, p. 348; M. Adauge, Al. Furtună (coord.), *op. cit.*, p. 312; L. Bulat (coord.), *Basarabia. 1940*, Cartea Moldovenească, Chișinău, 1991, pp. 50-51.

5. Să se numească o comisie alcătuită din reprezentanți ai Guvernului român și ai Guvernului sovietic, câte doi din fiecare parte, pentru lichidarea chestiunilor în litigiu în legătură cu evacuarea armatei române și instituțiilor din Basarabia și partea de nord a Bucovinei³⁰.

La 27 iunie, când se întruniseră cele două consilii de coroană, România avea doar două opțiuni: acceptarea cererilor sovietice sau rezistența armată. Sperând să păstreze integritatea restului teritoriului național, majoritatea membrilor consiliului au votat pentru cedarea celor două provincii. La 28 iunie 1940, guvernul român a transmis răspunsul oficial către Moscova:

Guvernul român, pentru a evita gravele urmări pe care le-ar avea recurgerea la forță și deschiderea ostilităților în această parte a Europei, se vede silit să primească condițiile de evacuare specificate în răspunsul sovietic³¹.

Însă autoritățile române au cerut ca termenul prevăzut la punctele 1 și 2 ale ultimatumului sovietic să fie prelungit, argumentând că „evacuarea teritoriului ar fi foarte greu de adus la îndeplinire în 4 zile din pricina ploilor și a inundațiilor care au stricat căile de comunicație”³². Respectiv, răspunsul oficial al guvernului român confirmă că România nu a cedat formal Basarabia și Bucovina, două provincii care făceau parte integrantă din trupul său istoric, ci le-a evacuat sub amenințarea forței armate. Izolată politic și militar pe plan internațional și lipsită de resursele necesare pentru a se apăra, România a cedat în fața presiunii sovietice. La recomandarea expresă a guvernului german de a accepta „condițiile rusești fără nicio rezervă”, autoritățile române au decis să se conformeze ultimatumului și să accepte evacuarea Basarabiei și a nordului Bucovinei, conform cerințelor impuse de Moscova, fără a opune rezistență armată. Surprins de rapiditatea evenimentelor, consiliul de miniștri s-a întrunit în dimineața zilei de 28 iunie 1940, stabilind în grabă măsurile administrative necesare pentru evacuarea celor două provincii. Totodată, armatei române i s-a ordonat să se retragă în ordine și să nu răspundă cu foc de arme, chiar și în cazul unor provocări.

La 28 iunie 1940, ora 13.00, trupele sovietice au început ocuparea teritoriilor evacuate. Operațiunea s-a încheiat la 3 iulie, odată cu închiderea hotarului pe Prut. În afară de Basarabia și nordul Bucovinei, Uniunea Sovietică a ocupat și Ținutul Herței, teritoriu românesc care nu fusese menționat nici în protocolul secret al

³⁰ I. Șișcanu, V. Văratec (coord.), *op. cit.*, p. 19; Textele notelor din zilele de 27-28 iunie 1940 a se vedea și în I. Scurtu (coord.), *Documente privind istoria României între anii 1918-1944*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1995, pp. 529-530; I. Scurtu, C. Hlihor, *Anul 1940. Drama Românilor dintre Prut și Nistru*, Editura Academiei de Înalte Studii Militare, București, 1992, pp. 146-148.

³¹ V.F. Dobrinescu, *op. cit.*, p. 221.

³² V. Burlacu, *op. cit.*, p. 349; A se vedea și F. Rotaru (coord.), *Suferințele Basarabiei și răpirile rusești. Antologie*, Semne, București, 1996.

Pactului Ribbentrop-Molotov, nici în ultimatumul sovietic, fiind încorporat abuziv și fără nicio justificare, nici măcar formală. La momentul ocupării, acest ținut era constituit din târgul Herța și 9 comune rurale, incluzând 26 de sate cu o suprafață totală de 400 km². Populația era formată aproape în totalitate din români.

Armata și administrația română s-au retras din cele două provincii sub presiunea continuă a trupelor sovietice. În numeroase locuri, unități sovietice au trecut frontiera fără a aștepta răspunsul autorităților române, încălcând înțelegerile stabilite și grăbind unilateral înaintarea. Trupele sovietice, în special unitățile cu mobilitate sporită – cele motorizate, de cavalerie, desant aerian și diversiune – au acționat rapid, interceptând coloanele române și atingând Prutul și Dunărea în ziua de 30 iunie 1940, cu mult înainte de termenul convenit. După depășirea detașamentelor române, acestea erau de obicei oprite sub pretextul „rechizițiilor” în teritoriile cedate. Trupa era separată de ofițeri, iar armamentul era depus la marginea drumului, sub supravegherea soldaților sovietici. Refugiații civili erau adesea opriți și jefuiți de unități sovietice sau de grupuri locale.

Până la sfârșitul lunii octombrie 1940, numărul celor plecați din Basarabia a depășit 100.000 de persoane, iar exodul a continuat și în lunile următoare. Doar o mică parte a populației din Basarabia și nordul Bucovinei a întâmpinat anexarea sovietică cu sentimente favorabile.

Ca urmare a pierderilor teritoriale, România a fost lipsită de 44.500 km² și 3.200.000 locuitori în Basarabia și 6.000 km² și 500.000 locuitori în nordul Bucovinei, la care se adăuga ținutul Herța. În total România a pierdut 50.762 km² și 3.915.000 locuitori (dintre care 53,49% români, 10,34% ruși, 15,5% ucraineni și ruțeni, 7,27% evrei, 4,91% bulgari, 3,31% germani și 5,12% de alte naționalități³³).

După 3 iulie 1940, ora 12.00, autoritățile sovietice de ocupație au închis punctele de trecere a frontierei. O oră mai târziu, la 13.00, întreaga populație a României a păstrat un minut de reculegere; circulația a fost complet suspendată în toată țara, într-un gest de tăcută solidaritate națională.

În Declarația de la Chișinău adoptată la Conferința internațională *Pactul Ribbentrop-Molotov și consecințele sale pentru Basarabia* (26-28 iunie 1991) s-a subliniat:

Anexarea de către Uniunea Sovietică a Basarabiei, Nordului Bucovinei și Ținutului Herța – teritorii care nu-i aparțineau și asupra cărora nu avea niciun drept, a constituit primul act al tragediei naționale – sfârtecarea României în anul 1940, punând la grea încercare întregul popor român și aducându-i imense suferințe și incalculabile daune. Trecerea totală a acestor teritorii în componența URSS a avut consecințe dramatice pentru întregul popor român, îndeosebi pentru populația din teritoriile respective³⁴.

³³ V. Burlacu, *op. cit.*, p. 350; A se vedea și F. Rotaru (coord), *op. cit.*

³⁴ I. Buga, Al. Moșanu (coord.), *Anexarea Basarabiei în anul 1940 de către Uniunea Sovietică – o consecință directă a Pactului Ribbentrop-Molotov*, Chișinău, 2002, p. 101.

Un alt document – avizul savanților de la Academia de Științe a Moldovei – completează evaluarea, afirmând că toate aceste evenimente „s-au derulat sub lozinca «eliberării» oamenilor muncii de sub povara asupririi «burghezo-moșierești române». Pe teza strâmbă a «eliberării sovietice» din 28 iunie 1940 s-a edificat ulterior un întreg eșafodaj istoriografic sovietic – la fel de fals și mincinos”. Respectiv, comunitatea științifică a confirmat că „data de 28 iunie 1940 consemnează o pagină neagră în istoria noastră. Această zi este începutul ocupației sovietice, începutul unor drame și tragedii fără precedent în trecutul nostru istoric”³⁵.

Imediat după instalarea lor pe teritoriul Basarabiei, autoritățile sovietice au desființat structurile administrative, judiciare, militare și polițienești existente. A fost interzisă activitatea partidelor politice, cu excepția celui comunist, iar sindicatele au fost desființate, fiind declarate „fasciste” sau „reacționare”. În teritoriile ocupate au fost introduse legile sovietice, iar funcțiile administrației române au fost preluate de comisariatele militare și de organele politice ale Armatei Roșii, care au organizat noile structuri locale: soviete sătești, comitete executive raionale și organe ale partidului comunist. Au fost instituite tribunale sovietice, iar organele represive (comisariatul de interne și cel al securității) au pregătit deportarea în masă a „elementelor antisovietice”. Astfel, Basarabia a cunoscut încă din 1940-1941 experiența sovietizării și comunizării, al cărei nucleu a fost teroarea în masă exercitată asupra claselor sociale considerate indezirabile³⁶.

Acceptarea notelor ultimative sovietice din 26-27 iunie 1940 s-a dovedit nefastă prin consecințele ei multiple și greu de anticipat. Pierderile din vara anului 1940 au afectat profund poziția geopolitică și strategică a României, dar mai ales moralul național. La numai două decenii după împlinirea idealului Marii Uniri, românii erau siliți să reia lupta pentru unitatea națională. În plus, decizia de a ceda Basarabia și Bucovina au determinat Budapesta și Sofia să formuleze, la rândul lor, pretenții teritoriale față de România.

Semnificația acelor evenimente a rămas vie în conștiința istorică a românilor, ele fiind privite nu doar ca o pierdere teritorială, ci ca începutul unei ocupații străine care a marcat profund destinul țării. În semn de recunoaștere oficială a acestui fapt, ziua de 28 iunie 1940 a fost declarată, prin decretul semnat în 2010 de președintele interimar al Republicii Moldova, Mihai Ghimpu, „Ziua ocupației sovietice”.

³⁵ *Avizul savanților...*, p. 5.

³⁶ A se vedea: В. Пасат, *Трудные страницы истории Молдовы, 1940-1950*. Terra, Moscova, 1994, pp. 65-137.

Intrarea trupelor sovietice în Chișinău. 28 iunie 1940

Sursa: rumaniamilitary.ro

Invazia Armatei Roșii în Basarabia românească. 28 iunie 1940

Sursa: Agenția Națională a Arhivelor

Ocuparea Basarabiei de către trupele sovietice

Sursa: Agenția Națională a Arhivelor

București, 28 iunie 1940. Zi de doliu național

Sursa: harghitareporter.ro

EVOLUȚIA CRIMINALITĂȚII ÎN RSS MOLDOVENEASCĂ (1964-1991)

THE EVOLUTION OF CRIMINALITY IN THE MOLDAVIAN SSR (1964-1991)

Sergiu Munteanu,

Agenția pentru Știință și Memorie Militară

ORCID ID: 0009-0007-6221-4863

e-mail: sergiumunteanu816@gmail.com

Anatolie Nosății,

*Ministerul Apărării al Republicii Moldova
doctorand, Universitatea de Stat din Moldova*

ORCID ID: 0000-0002-3070-7141

e-mail: anatolienosatii72@gmail.com

CZU:343.341:341(478)''1964/991''

<https://doi.org/10.65870/cohorta.2025.1.06>

REZUMAT

Studiul analizează evoluția criminalității în Republica Sovietică Socialistă Moldovenească între anii 1964 și 1991, evidențiind factorii economici, sociali și ideologici care au influențat-o. Cercetarea distinge două etape principale: perioada stagnării (1964-1985), marcată de dominația birocratică și corupția sistemică, și perioada reformelor (1985-1991), caracterizată prin instabilitate socială și apariția criminalității economice și organizate. Economia planificată, absența concurenței și problemele sociale profunde, precum alcoolismul și inegalitățile reale, au creat condiții favorabile pentru furturi, delapidări și speculă. Controlul strict al informațiilor și manipularea datelor statistice au împiedicat o înțelegere obiectivă a amplitudinii reale a fenomenului criminal. În ansamblu, articolul evidențiază modul în care disfuncționalitățile structurale ale sistemului sovietic au favorizat extinderea corupției și criminalității la toate nivelurile societății.

Cuvinte-cheie: criminalitate, corupție, criminalitate economică, RSS Moldovenească, furt, criminalitate organizată, Partidul Comunist

ABSTRACT

The study analyzes the evolution of criminality in the Moldavian Soviet Socialist Republic between 1964 and 1991, highlighting the economic, social, and ideological factors that shaped it. The research distinguishes two main stages: the period of stag-

nation (1964-1985), marked by bureaucratic dominance and systemic corruption, and the reform period (1985-1991), characterized by social instability and the emergence of organized and economic crime. The planned economy, the absence of competition, and deep social problems such as alcoholism and inequality created favorable conditions for widespread theft, embezzlement, and speculation. The official control of information and the manipulation of statistical data prevented an objective understanding of the real scale of criminal activity. Overall, the article reveals how the structural dysfunctions of the Soviet system fostered the expansion of corruption and criminality at all levels of society.

Keywords: criminality, corruption, economic crime, Moldavian SSR, theft, organized crime, Communist Party

Fenomenul complex al criminalității din RSS Moldovenească în perioada 1964-1991 a fost influențat de factori instituționali, economici, sociali și politici. Ca și în celelalte republici unionale, activitatea criminală din RSSM s-a dezvoltat în condițiile unei societăți închise și a unui aparat birocratic rigid, care favorizau îmbogățirea rapidă a unor categorii de cetățeni în detrimentul proprietății de stat. Controlul strict asupra informațiilor, limitarea accesului la date privind criminalitatea și utilizarea lor selectivă sau propagandistică de către instituțiile de forță împiedicau formarea unei imagini de ansamblu asupra situației infracționale din republică. Alte condiții ce au favorizat criminalitatea în perioada respectivă au fost economia planificată (care elimina concurența și profitul personal, dar genera numeroase oportunități pentru infracțiuni economice); alcoolismul (fenomen social de proporții, ce alimenta un comportament infracțional sporit); inegalitățile sociale (mascate de discursul oficial egalitarist, dar resimțite puternic prin diferențele de venituri și oportunități, care generau frustrare și comportament infracțional)¹.

În contextul social și economic al anilor 1964-1991, cele mai răspândite forme de criminalitate din republica noastră erau infracțiunile economice, infracțiunile violente și infracțiunile contra ordinii publice. Infracțiunile economice, precum furtul proprietății de stat sau al celei colective, specula, delapidarea ori alte practici similare, aveau o incidență ridicată, fiind stimulate de penuria cronică de bunuri și de multiplele oportunități de îmbogățire ilicită oferite de sistemul economic planificat. Infracțiunile violente, între care omuciderile și violurile, se situau, potrivit estimărilor, la un nivel mai redus decât în alte republici unionale, dar nu lipseau din peisajul criminal al RSSM. Infracțiunile contra ordinii publice, precum huliganismul, vandalismul, alte forme de comportament antisocial, reflectau tensiunile sociale și

¹ М.Ю. Дворецкий, Р. В. Авдеев, *Причины и условия преступности*, în *Вестник ТГУ*, nr. 12, 2014, p. 5.

culturale ale epocii, fiind frecvent interpretate de autorități mai degrabă ca deviații morale decât ca expresii ale disfuncționalităților structurale ale societății sovietice².

În combaterea acestor realități criminogene, rolul principal revenea Procuraturii RSS Moldovenești, care exercita supravegherea supremă asupra aplicării unitare a legii de către toate ministerele, comitetele de stat, departamentele, întreprinderile, organizațiile și instituțiile publice, precum și de organele executive ale sovietelor locale, colhozuri, cooperative și alte structuri obștești. Pe teritoriul RSSM, aplicarea legislației era supravegheată de procurorul general al URSS, de procurorul RSS Moldovenești și de procurorii inferiori, subordonați direct procurorului general al URSS. Procurorul RSS Moldovenești era numit de procurorul general al URSS, iar procurorii raionali și orașenești – de procurorul republicii și confirmați ulterior de procurorul general al URSS. Mandatul tuturor procurorilor, de la nivel republican până la cel local, era de cinci ani. Organele procuraturii își exercitau atribuțiile independent de autoritățile locale, fiind subordonate exclusiv procurorului general al Uniunii Sovietice³. Activitatea acestora se desfășura în baza *Codului Penal al Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești, adoptat de sesiunea a cincea a Sovietului Suprem al RSS Moldovenești de legislatura a cincea (24 martie 1961), cu completări și modificări până în octombrie 1962*. Codul penal al RSS Moldovenești stabilea un sistem detaliat de pedepse pentru diferite infracțiuni.

Furtul de stat, definit ca însușirea pe ascuns a avutului de stat sau obștesc, se pedepsea cu până la trei ani de privațiune de libertate sau cu muncă corecțională de până la un an. Dacă fapta era comisă în înțelegere prealabilă de un grup de persoane sau în mod repetat, pedeapsa putea ajunge la șase ani de închisoare. În cazurile de proporții mari sau când infracțiunea era comisă de un recidivist periculos, se aplica pedeapsa cu închisoarea între cinci și cincisprezece ani, cu sau fără confiscarea averii. Furtul era cea mai răspândită formă de infracțiune, prezentă în toate domeniile vieții sociale și economice din RSS Moldovenească. În pofida sancțiunilor severe, fenomenul a atins proporții considerabile în anii 1970-1980: țărani sustrăgeau bunuri din colhozuri, muncitorii – din întreprinderi, iar conducătorii de depozite și întreprinderi se făceau vinovați de delapidări de mare amploare. Prevederile codului nu au avut efectul scontat în combaterea acestui tip de criminalitate.

Jaful, definit ca răpirea deschisă a avutului de stat sau obștesc, era sancționat cu până la patru ani de închisoare sau cu muncă corecțională de până la un an. Dacă fapta era însoțită de violență nepericuloasă pentru viață și sănătate, de amenințări, ori era săvârșită repetat sau de un grup organizat, pedeapsa putea ajunge la șapte ani de închisoare. În cazurile grave – când autorul era un recidivist periculos sau

² AOSRM. F. 51, inv. 48, dos. 114, f. 11.

³ *Culegere de le gi în vigoare ale RSS Moldovenești*, vol. 48, Chișinău, 1983, p. 41.

când fapta se comitea în proporții mari – sancțiunea prevăzută era de șase până la cincisprezece ani de privațiune de libertate, cu sau fără confiscarea averii.

Tâlhăria, adică atacul comis în scopul însușirii bunurilor de stat sau obștești și însoțit de violență periculoasă pentru viață ori sănătate sau de amenințarea cu astfel de acte, era sancționată cu închisoare pe un termen de la trei la zece ani, cu sau fără confiscarea averii. Dacă tâlhăria urmărea însușirea în proporții mari a bunurilor publice, pedeapsa se ridica la opt-cincisprezece ani de închisoare, însoțită obligatoriu de confiscarea averii.

Delapidarea, adică însușirea bunurilor de stat prin abuz de funcție, era pedepsită cu până la șapte ani de privare de libertate, cu sau fără confiscarea averii. În cazurile comise în proporții mari, de recidiviști sau de grupuri organizate, sancțiunea se înăsprea la cinci-cincisprezece ani de privațiune de libertate și confiscarea averii⁴.

Înșelarea cumpărătorilor prin falsificarea măsurii, cântarului, prețului, calculului ori prin alte mijloace similare, săvârșită în magazine, alte unități comerciale sau unități de alimentație publică, era pedepsită cu până la doi ani de privațiune de libertate sau muncă corecțională de până la un an, însoțită de interdicția de a ocupa funcții în domeniul comercial pentru o perioadă de până la trei ani. Când infracțiunea era comisă în proporții mari, de o persoană recidivistă sau de un grup organizat, pedeapsa ajungea la doi-șapte ani de privațiune de libertate, cu sau fără confiscarea averii sau interdicție de a ocupa anumite posturi în întreprinderi comerciale sau de alimentație publică extinsă până la cinci ani⁵.

Specula, adică achiziționarea și revânzarea de mărfuri ori bunuri în scop de profit, era sancționată cu până la doi ani de privațiune de libertate, muncă corecțională până la un an sau amendă de până la 300 de ruble, cu posibilitatea confiscării averii. Dacă specula era practică în mod sistematic sau în proporții mari, se aplica pedeapsa de doi-șapte ani de închisoare și confiscarea obligatorie a averii.

Huliganismul, definit ca acțiune intenționată care tulbură în mod grosolan ordinea publică și regulile conviețuirii, manifestând o lipsă vădită de respect față de societate (desigur, avându-se în vedere normele sociale ale URSS), se pedepsea cu privațiune de libertate până la un an sau cu muncă corecțională pe același termen⁶. Huliganismul agravat, comis cu deosebit cinism sau obrăznicie, ori însoțit de violență împotriva reprezentanților puterii de stat sau ai organizațiilor obștești responsabile de menținerea ordinii publice, precum și fapta săvârșită de o persoană anterior condamnată pentru huliganism, se sancționa cu privațiune de libertate de la un an la cinci ani, cu expulzare până la trei ani sau fără aceasta. Actele

⁴ *Codul Penal RSS Moldovenești*, Chișinău, 1962, pp. 69-70.

⁵ *Ibidem*, p. 75.

⁶ *Ibidem*, p. 77.

mici de huliganism, comise de o persoană care, în decurs de un an, fusese deja sancționată de două ori prin măsuri administrative sau obștești, se pedepseau cu privațiune de libertate până la șase luni, cu muncă corecțională pe același termen ori cu amendă până la cincizeci de ruble⁷.

Banditismul, adică organizarea de bande armate în scopul atacării instituțiilor, întreprinderilor sau persoanelor, precum și participarea la astfel de grupuri ori la atacurile comise de acestea, se sancționa cu privațiune de libertate de la trei la cincisprezece ani, însoțită de confiscarea averii, cu sau fără deportare pe un termen de doi-cinci ani. În cazurile cele mai grave, pedeapsa putea fi moartea și confiscarea averii⁸.

Contrabanda, definită ca trecerea ilegală a mărfurilor sau valorilor peste granița de stat a URSS, era sancționată sever, mai ales atunci când era comisă prin dosirea bunurilor în locuri ascunse; prin folosirea frauduloasă a documentelor vamale; în proporții mari sau de grupuri organizate; de persoane oficiale prin abuz de funcție ori în cazul traficului cu substanțe explozibile, narcotice, otrăvitoare, arme sau echipamente militare. Pentru aceste fapte, Codul penal prevedea privațiune de libertate de la trei la zece ani, confiscarea averii și, opțional, deportare pe un termen de doi-cinci ani⁹.

Omorul intenționat cu circumstanțe agravante, comis de un recidivist deosebit de periculos sau de o persoană care mai săvârșise anterior o infracțiune, era pedepsit cu deportare de până la cinci ani, sau cu privațiune de libertate de la un an la zece ani, urmată de deportare pe doi-cinci ani, ori cu moartea¹⁰.

Mita era definită ca primirea de către o persoană oficială, direct sau prin intermediul unui mijlocitor, a unor bunuri ori avantaje materiale, în schimbul îndeplinirii sau neîndeplinirii unei acțiuni legate de funcția deținută, în folosul coruptorului. Fapta se pedepsea cu privațiune de libertate de la trei la zece ani, însoțită de confiscarea averii. În circumstanțe agravante – când infracțiunea era comisă de o persoană cu funcție de răspundere, de o persoană anterior condamnată pentru luare de mită, ori în mod repetat sau prin extorcare – sancțiunea se înăsprea la opt-cincisprezece ani de privațiune de libertate, cu confiscarea averii și deportare. În prezența circumstanțelor deosebit de agravante, pedeapsa putea ajunge până la condamnarea la moarte a infractorului, însoțită de confiscarea averii. Darea de mită era sancționată cu privațiune de libertate de la trei la opt ani, iar dacă fapta era comisă repetat sau de o persoană anterior condamnată pentru mituire, pedeapsa se ridica la șapte-cincisprezece ani, cu sau fără confiscarea averii¹¹.

⁷ *Ibidem*, p. 98.

⁸ *Ibidem*, p. 43.

⁹ *Ibidem*, p. 44.

¹⁰ *Ibidem*, p. 49.

¹¹ *Ibidem*, p. 84.

Violul, definit ca raport sexual realizat prin forță fizică, amenințare sau profitând de starea de neputință a victimei, era pedepsit cu privațiune de libertate de la trei la șapte ani. Dacă infracțiunea era comisă de o persoană recidivistă, sancțiunea se ridica la cinci-zece ani de privațiune de libertate. În cazurile grave (când violul era săvârșit de un grup de persoane sau de un recidivist deosebit de periculos, era urmat de consecințe grave sau implica victime minore) pedeapsa prevăzută era de opt-cincisprezece ani de privațiune de libertate, cu deportare pe doi-cinci ani sau fără aceasta; în cele mai grave situații, putea fi aplicată pedeapsa capitală. Aceste infracțiuni se numărau printre cele mai frecvente în RSS Moldovenească, răspândirea lor fiind asociată cu nivelul scăzut de trai al populației, în special în mediul rural¹².

Adoptarea *Codului Penal al RSS Moldovenești*, ale cărui prevederi au fost prezentate mai sus, împreună cu cerințele formulate de conducerea de Partidului Comunist către structurile de forță (de a spori eficiența activității operative și de a crește rata de identificare a autorilor infracțiunilor) au avut, la începutul anilor 1960, un efect vizibil în reducerea criminalității din republică. Astfel, în anul 1963, comparativ cu 1962, numărul total al infracțiunilor s-a redus cu 665 de cazuri (16,1%), iar infracțiunile deosebit de grave au scăzut cu 14,2%. În cadrul acestora, jafurile, atacurile tâlhărești și violurile s-au diminuat cu 20,7%, iar furturile de bunuri de stat și obștești – cu 24%. Totodată, organele de pază a ordinii publice au reușit să prevină 525 de infracțiuni, cu 30% mai multe decât în anul precedent¹³, iar numărul persoanelor reținute pentru tulburarea ordinii publice s-a redus cu 30%. Prima jumătate a anilor 1960 se distinge, de asemenea, prin elucidarea unui număr considerabil de infracțiuni economice legate de furtul proprietății de stat, în care erau implicați directori de sovhozuri, președinți de colhozuri, precum și conducători de depozite și întreprinderi din domeniul alimentar. În statul sovietic, proprietatea de stat (considerată proprietate națională) era declarată bun comun al poporului. Pământul, subsolul, apele și pădurile se aflau în proprietatea exclusivă a statului, iar această categorie includea, de asemenea, principalele mijloace de producție din industrie, construcții și agricultură, mijloacele de transport și comunicații, băncile, bunurile întreprinderilor comerciale și comunale, precum și fondul locativ urban principal. Alături de aceasta, proprietatea cooperativ-colhoznică cuprindea bunurile colhozurilor și ale altor organizații cooperatiste, distinctă de proprietatea de stat, dar subordonată aceluiași cadru economic planificat.

În întreaga Uniune Sovietică, în deceniile șapte și opt, s-a conturat o amplă economie subterană, care a provocat pierderi semnificative economiei de stat și a

¹² *Ibidem*, p. 54.

¹³ AOSPRM, F. 51, inv. 24, dos. 293, f. 3.

favorizat răspândirea speculei și a delapidărilor. Ca urmare, structurilor de forță sovietice li s-a cerut să intensifice lupta împotriva criminalității economice. În conformitate cu cerințele guvernului unional, conducerea RSS Moldovenești a declanșat o campanie de combatere a activităților ilicite, în special a furturilor și a speculei. În a doua jumătate a anului 1962 și pe parcursul anului 1963 au fost finalizate 1.867 de dosare penale privind furtul bunurilor de stat și obștești, care vizau 3.672 de persoane. Aceste infracțiuni au produs prejudicii totale de peste 600.000 de ruble. Pentru 74 de cazuri de luare de mită au fost cercetate 138 de persoane. În total, 3.066 de inculpați au fost condamnați, dintre care 2.091 la privațiune de libertate, iar opt persoane au fost executate prin împușcare.

Pentru recuperarea prejudiciilor, de la persoanele vinovate au fost confiscate aproximativ 50 kg de aur, 100 de case, 24 de automobile, 760.000 de ruble în numerar și alte bunuri de valoare. Cele mai afectate domenii au fost industria alimentară, mai ales producția de conserve, vinificația și industria lactatelor, unde furturile au atins proporții mari și deosebit de mari.

Un caz de amploare s-a înregistrat la Fabrica de spirt și vin din Bălți, unde un grup de 21 de persoane, condus de directorul adjunct Ivan Iakovlev, contabilul-șef Burștein și șeful depozitului, Kiselev, a sustras sistematic spirt și alte bunuri, cauzând statului un prejudiciu de peste 500.000 de ruble. De la acești inculpați s-au confiscat 12 kg de aur, 55.914 ruble în numerar, 10 automobile și 8 case. Toți au fost condamnați la termene lungi de privațiune de libertate, iar patru au fost executați prin împușcare¹⁴.

Cazuri similare de furturi în proporții deosebit de mari au fost descoperite la Fabrica de tutun din Șoldănești, precum și în colhozurile *Pravda* (raionul Camenca) și *50 de ani de la Octombrie* (raionul Rezina). Ancheta, finalizată la 28 aprilie 1971, a fost transmisă Curții Supreme a RSSM, în judecată fiind trimiși 26 de inculpați, printre care: D.A. Gâra, șeful punctului de recepție a tutunului Vadul-lui-Rașcov al Fabricii de tutun din Șoldănești; F.E. Ceban, contabilul principal al aceleiași punct; D.S. Cebotari și M.P. Andronic, angajați de la Fabrica de tutun din Șoldănești; I.P. Efrem, cultivator de tutun din colhozul *Pravda* (raionul Camenca); M.V. Savelia, brigadierul aceleiași colhoz; H.G. Catrinici, F.P. Stogu, brigadieri din colhozul *50 de ani de la Octombrie* (raionul Rezina); D.K. Ceban, S.K. Melnic, V.F. Karoti, șefi de echipă¹⁵.

Materialele trimise la Procuratura republicii au scos la iveală faptul că, în numeroase întreprinderi industriale, organizații de construcții și transporturi, erau comise falsuri contabile, denaturări ale rapoartelor financiare și supraeva-

¹⁴ *Ibidem*, f. 5.

¹⁵ AOSPRM, F. 51, inv. 32, dos. 117, f. 5.

luări ale lucrărilor, pentru a simula îndeplinirea planurilor. În 1970, controalele financiare au constatat o supraevaluare de peste 1 milion de ruble la unele obiecte de construcție, dintre care 657.000 de ruble proveneau din rapoartele Băncii de Construcții, iar 3,2 milioane – din cele ale Băncii de Stat. Totuși, aceste nereguli n-au fost transmise organelor de anchetă, ceea ce a condus la pierderi materiale considerabile, plata nejustificată a salariilor și primelor și crearea de condiții pentru noi delapidări. De asemenea, organele financiare și contabile republicane și locale, deși identificau aceste abateri, nu reacționau corespunzător, limitându-se adesea la informarea instituțiilor superioare fără a lua măsuri efective de prevenire¹⁶. În unele localități, președinții de colhozuri arendau terenuri cetățenilor din alte republici (inclusiv Asia Centrală și Extremul Orient), încălcând legislația sovietică. Pe lângă înțelegerile oficiale privind arenda, existau și acorduri neoficiale, prin care președinții de colhozuri primeau mită și permiteau angajarea minorilor ca forță de muncă ieftină, în acest scop fiind organizate brigăzi școlare ce lucrau pe terenurile arendate – o practică interzisă de legislația sovietică¹⁷.

La începutul anilor 1970, Procuratura RSS Moldovenești a investigat un amplu caz de falsificare a documentelor de admitere la Institutul Politehnic din Chișinău. Infracțiunea a fost comisă de un grup de studenți proveniți din diverse regiuni ale URSS, stabiliți temporar în Chișinău, Bender și Tiraspol, înscriși la frecvență redusă a instituției. Profitând de dezordinea administrativă din procesul de admitere, aceștia au constituit o grupare infracțională ce falsifica semnături și ștampile oficiale, eliberând documente false persoanelor interesate să fie admise la învățământul superior, fără susținerea efectivă a examenelor de admitere, sub pretextul susținerii lor „la locul de trai”. Membrii grupului au sustras fișe de examen și formulare oficiale ale instituției, în care au înscris note fictive – în majoritatea cazurilor nota „cinci” – și au falsificat semnăturile profesorilor. Documentele erau apoi autentificate cu o ștampilă falsă a comisiei de admitere și transmise către alte instituții, ca și cum proveneau din arhiva Institutului Politehnic. În schimbul fiecărui document fals, candidații plăteau sume cuprinse între 300 și 1.000 de ruble.

Ancheta a relevat că fapte similare erau răspândite pe o scară mult mai largă. De pildă, I.M. Berejina, angajată la tipografia Trustului de Construcții *Оргстрой*, a plătit 400 de ruble pentru admiterea la Institutul Electrotehnic din Kuibâșev; Z.A. Finkeli, de la fabrica de utilaj electric *Электронприбор*, a achitat 700 de ruble pentru admiterea la Institutul de Industrie Petrolieră și Gaze din Moscova, iar E.D. Mutovkina, tehniciană la laboratorul de film al Institutului de Fizică Aplicată al Academiei de Științe din Moscova, a plătit 700 de ruble pentru admiterea la

¹⁶ *Ibidem*, f. 6.

¹⁷ AOSPRM. F. 51, inv. 31, dos. 111, f. 9.

Institutul Cinematografic din Leningrad. În total, în dosar figurau cel puțin 28 de persoane implicate. Pe lângă falsificarea documentelor de admitere, gruparea falsifica și foi de evaluare și note de examen ale studenților, primind pentru fiecare act contrafăcut o recompensă între 20 și 50 de ruble. Toate semnăturile erau imitate manual și autentificate cu ștampila falsă a instituției¹⁸.

În anii 1970, în RSS Moldovenească s-a constatat o creștere vizibilă a criminalității juvenile. Liberalizarea inițiată de conducerea sovietică la începutul anilor 1960, care urmărea diminuarea delincvenței în rândul minorilor, s-a dovedit ineficientă în plan practic, iar la mijlocul anilor 1970 politica de prevenție a fost înlocuită cu măsuri formale și declarative. În 1975 s-a înregistrat o majorare semnificativă a infracțiunilor comise de minori, în special: furturile de proprietate personală – cu 79 de cazuri mai multe față de anul 1974; actele de huliganism – cu 33 de cazuri mai multe decât în 1974. Tendința ascendentă s-a menținut și pentru violuri, tâlhării și jafuri¹⁹. Din totalul acestor infracțiuni, adolescenții au fost responsabili pentru o treime din cazurile de viol; o treime din tâlhării și jafuri; un sfert din furturile de proprietate de stat și personală; unul din șapte acte de huliganism; unul din zece cazuri de vătămare corporală gravă; unul din șaisprezece cazuri de omucidere. Majoritatea crimelor comise de minori aveau un caracter domestic: 78,6% dintre omucideri și 83,9% dintre vătămarile corporale grave comise de minori s-au produs pe fondul certurilor familiale, din gelozie sau în urma insultelor. În privința furturilor, s-a constatat că 58,1% dintre furturile de proprietate de stat au fost comise în magazine și puncte de vânzare, iar 57,2% dintre furturile de proprietate personală – în apartamente. Structura globală a criminalității juvenile în anii 1970 prezintă următorul tablou:

Infracțiuni comise de minori

Denumirea infracțiunii	Distribuția crimelor pe ani (în procente)				
	1971	1972	1973	1974	1975
Furturi de proprietate personală	36,8%	37,8%	35,7%	30,3%	33,9%
Furturi de proprietate de stat și publică	21,6%	23,9%	22,7%	21,1%	19,0%
Acte de huliganism	14,9%	13,5%	12,0%	14,6%	15,8%
Jafuri, tâlhării	7,3%	6,2%	8,1%	8,8%	8,7%
Violuri și tentative de viol	4,1%	2,4%	4,5%	4,4%	4,5%

¹⁸ *Ibidem*, f. 10.

¹⁹ AOSPRM, F. 51, inv.41, dos. 81, f. 2.

Furturi mărunte	2,1%	1,8%	2,4%	1,7%	0,8%
Vătămări corporale grave	1,3%	1,6%	1,2%	2,6%	2,4%
Omucideri și tentative de omor	1,3%	0,6%	1,4%	0,9%	1,1%
Altele	4,4%	5,1%	4,8%	13,2%	13,4%

Compararea situației criminogene cu cea din anul 1971 evidențiază o creștere generalizată a infracționalității juvenile în RSS Moldovenească. În intervalul analizat, s-au înregistrat următoarele majorări: violurile și tentativele de viol – cu 15,8%; jafurile și tâlhăriile – cu 25,3%; vătămrile corporale grave – cu 26,9%; furturile de proprietate personală – cu 24,5%; furturile de autovehicule – cu 22,3%; furturile minore – cu 54,7%. Criminalitatea de grup avea o pondere semnificativă, atingând 69,8% din cazurile de viol; 76,3% din jafuri și tâlhării; 57,3% din furturile de proprietate de stat; 57,5% din actele de huliganism²⁰. În 1975, numărul minorilor implicați în comiterea de infracțiuni a ajuns la 1.425, cu 196 de persoane (cu 15,9%) mai mult față de 1974, respectiv cu 17,5% peste media ultimilor cinci ani²¹.

Analiza comparativă a anilor 1974-1975 arată că cea mai mare creștere a infracționalității juvenile s-a înregistrat în rândul tinerilor muncitori – cu 39 de persoane (cu 33,6%) mai mult; al elevilor – cu 48 de persoane (cu 19,5%); elevilor școlilor profesionale – cu 16 persoane (cu 12,2%); tinerilor neangajați și neînscrisi în școală – cu 69 de persoane (cu 24%). Totodată, s-au observat creșteri în numărul celor ce au comis infracțiuni în grup – cu 12 persoane (cu 1,2%); infracțiuni în stare de ebrietate – cu 29 de cazuri (cu 5,5%); infracțiuni în mod repetat – cu 72 de persoane (cu 56,7%).

În anul 1975, 254 de minori membri ai comsomolului au fost implicați în comiterea de infracțiuni, cu 16 persoane (cu 5,9%) mai puțin decât în 1974. Pentru apariția în stare de ebrietate în locuri publice, au fost sancționați 715 minori cu vârste între 16 și 17 ani (față de 764, în 1974), iar 172 au fost internați în centre de dezintoxicare (față de 208, în anul precedent). De asemenea, 55 de părinți au fost amendați pentru apariția copiilor lor de 14-15 ani în stare de ebrietate (o creștere cu 86%). Sancțiuni administrative au fost aplicate și membrilor Uniunii Tineretului Comunist Leninist (UTCL), fără distincție de vârstă: în 1975 au fost sancționate 3.655 de persoane, comparativ cu 3.606, în 1974. Pentru huliganism minor, au fost trași la răspundere 972 de minori de 16-17 ani, față de 715 în anul

²⁰ *Ibidem*. f. 4.

²¹ *Ibidem*, f. 6.

anterior. În total, 2.951 de tineri comuniști de diverse vârste au fost sancționați pentru abateri similare, iar 28 de părinți au fost amendați pentru huliganismul minor al copiilor sub 16 ani.

Datele provenite din camerele pentru copii ale miliției indică o dublare a numărului de minori înregistrați pentru comportament amoral, inclusiv pentru consum de alcool, între 1974 și 1975. În același interval, numărul minorilor care au comis furturi minore a scăzut cu 160 de persoane (cu 5,1%), însă numărul celor aduși pentru vagabondaj și plecare de acasă a crescut cu 222 de persoane, iar numărul fetelor cu comportament amoral a înregistrat, de asemenea, o creștere semnificativă²².

La începutul anilor 1980, corupția devenise un fenomen endemic în instituțiile de stat și întreprinderile din întreg spațiul sovietic, inclusiv în RSS Moldovenească. În pofida măsurilor de control formal, acțiunile de corupere și abuzurile administrative deveniseră o realitate cotidiană, ceea ce a determinat conducerea unională să inițieze campanii periodice de „curățare” a aparatului de stat. O schimbare notabilă s-a produs la 12 noiembrie 1982, odată cu moartea lui Leonid Brejnev și alegerea lui Iuri Andropov în funcția de secretar general al CC al PCUS. În scurta sa perioadă de conducere (aproximativ 15 luni), Iu. Andropov a lansat o serie de măsuri anticorupție menite să disciplineze administrația și să crească eficiența economică a statului sovietic. Sub lozinca „Timpul de lucru – pentru muncă!”, s-au desfășurat controale ample în întreprinderi și instituții, vizând prezența la locul de muncă și respectarea normelor de disciplină. În cadrul acestei campanii, numeroși lideri de partid și directori de întreprinderi au fost anchetați penal pentru corupție și abuz în serviciu, iar în RSS Moldovenească s-a înregistrat o creștere semnificativă a numărului de controale la întreprinderile de stat și de dosare penale intentate împotriva funcționarilor implicați în scheme ilegale.

În același context s-a extins activitatea drujinelor populare – formațiuni civile care colaborau cu miliția pentru menținerea ordinii publice și verificarea prezenței angajaților la locul de muncă în timpul programului. După decesul lui Iu. Andropov și numirea lui Konstantin Cernenko în fruntea PCUS, aceste măsuri au fost treptat abandonate. K. Cernenko a încercat să revină la modelul birocratic și inert al perioadei brejneviste, însă guvernarea sa a fost de scurtă durată: secretarul general a decedat la 10 martie 1985. Dispariția lui K. Cernenko a marcat sfârșitul „epocii stagnării”²³, iar în martie 1985 funcția de secretar general al PCUS a fost preluată de Mihail Gorbaciov, care a inițiat un amplu program de reforme social-economice vizând modernizarea sistemului sovietic. Aceste transformări, pro-

²² *Ibidem*, f. 8.

²³ И. Синицин, *Андропов вблизи*. Moscova, 2015, p. 98.

movate sub denumirea de *perestroika* (restructurare), au fost prezentate de propaganda oficială drept o renaștere morală și economică a statului sovietic, menită să răspundă „noilor cerințe ale timpului”.

În pofida reformelor anunțate, perioada *perestroikăi* (1985-1991) a creat noi condiții pentru dezvoltarea criminalității, o parte dintre care s-au perpetuat în anii 1990 și au efecte și în prezent. Transformările economice și sociale au slăbit controlul statului asupra economiei, iar economia subterană, deja consolidată anterior, a devenit un sistem paralel de mare amploare, adesea denumit „a doua economie”. Până la mijlocul anilor 1980, crima organizată reușise să stabilească legături stabile cu aparatul de conducere la toate nivelurile – de la întreprinderi locale și comitete raionale, până la ministere unionale și departamente centrale²⁴.

Odată cu alegerea lui M. Gorbaciov în funcția de secretar general al PCUS (martie 1985), au fost lansate mai multe campanii de reformă morală și socială, prima dintre ele fiind cea antialcoolică, menită să reducă consumul de băuturi alcoolice în întreaga Uniune Sovietică. Deși conducătorii anteriori încercaseră și ei să limiteze alcoolismul, inițiativa lui M. Gorbaciov s-a remarcat prin caracterul său administrativ și coercitiv. La 28 mai 1985, Prezidiul Sovietului Suprem al RSS Moldovenești a adoptat decretul *Cu privire la măsurile pentru intensificarea luptei împotriva beției și alcoolismului, lichidarea practicii de fabricare a țuicii*, urmat la 30 mai 1985 de Hotărârea nr. 177 a Sovietului Miniștrilor al RSS Moldovenești *Cu privire la măsurile pentru combaterea beției și alcoolismului, lichidarea practicii de fabricare a țuicii*, ambele reluând tezele prezente în actele de nivel unional²⁵.

Conform acestor prevederi, consumul de băuturi alcoolice în locuri publice și apariția în stare de ebrietate în asemenea spații erau sancționate cu avertisment sau amendă de până la 30 de ruble; consumul de alcool la locul de muncă sau venirea în stare de ebrietate la serviciu se pedepsea cu amendă de 50 de ruble; angajarea minorilor în comerțul cu băuturi alcoolice era sancționată cu amendă de 100 de ruble; încălcarea regulilor de comerț cu băuturi alcoolice se pedepsea cu amendă între 50 și 100 de ruble; fabricarea și păstrarea în condiții casnice a țuicii sau a altor „băuturi spirtoase tari” se sancționa cu amendă de până la 300 de ruble; vânzarea acestor băuturi atrăgea pedeapsa cu închisoarea de la unul la doi ani; cumpărarea de băuturi alcoolice produse în condiții casnice se sancționa cu amendă între 30 și 100 de ruble; conducerea unui vehicul în stare de ebrietate se pedepsea cu amendă de 100 de ruble sau cu suspendarea dreptului de a con-

²⁴ В.В. Кривошев, *Организованная преступность в советской России парадокс институционализации*, în *Вестник Балтийского федерального университета имени Иммануила Канта* nr. 4, 2021, p. 101.

²⁵ *Moldova Socialistă*, 1985, nr. 125 (30 mai), p. 1.

duce pe o perioadă de la unul la doi ani. Pentru monitorizarea și aplicarea acestor măsuri, au fost înființate în cadrul comitetelor raionale și întreprinderilor comisii pentru combaterea beției, care se ghidau după regulamentul aprobat de Prezidiul Sovietului Suprem al RSS Moldovenești²⁶.

În ciuda reformelor administrative și economice inițiate la nivel unional, datele statistice arată o nouă creștere a criminalității în RSS Moldovenească, începând cu anul 1986. Pe întreaga perioadă 1986-1990, numărul infracțiunilor a continuat să crească, în timp ce numărul persoanelor identificate ca autori ai acestora a fost în scădere, semn al unei eficiențe tot mai reduse a organelor de anchetă. Proportia este reflectată în următorul tabel:

Anii	Crime înregistrate	Persoane depistate
1986	20.856	19.871
1987	20.757	16.238
1988	32.425	16.525
1989	40.862	16.917
1990	43.017	1.736

La sfârșitul anilor 1980, Uniunea Sovietică traversa o etapă de transformări radicale, în timpul căreia reformele propuse de M. Gorbaciov s-au dovedit neconcordante cu ritmul real al schimbărilor sociale. Instabilitatea economică și administrativă s-a accentuat, iar nivelul de trai al populației a scăzut considerabil, ceea ce a dus la o amplificare a fenomenului infracțional²⁷. Un rol important în această evoluție l-a avut apariția întreprinderilor mixte și liberalizarea activității economice externe, care au generat noi forme de deturnare a proprietății de stat. Sub pretextul valorificării „deșeurilor industriale”, cantități mari de produse și materii prime erau scoase ilegal din întreprinderi și vândute firmelor străine. Deturnările de proprietăți se combinau frecvent cu specula, ambele devenind componente ale unor infracțiuni economice complexe. Cooperativele și organizațiile comerciale nou înființate au realizat operațiuni de speculă de mare anvergură, bazate pe revânzarea produselor furate și traficul de bunuri de consum rare (televizoare, videocasetofoane, aparate electrocasnice), cumpărate din străinătate cu valuta obținută prin tranzacții ilegale.

²⁶ *Ibidem*, p. 2.

²⁷ *Преступность и правонарушения в СССР, 1990. Статистический сборник*, Москва, 1991, pp. 11-13.

În aceste scheme de delapidare și speculă erau implicați numeroși funcționari de partid, inclusiv tineri membri ai organizațiilor comsomoliste²⁸, care dispuneau de rețele de contact și protecție administrativă. În paralel, procesul de alegere a conducătorilor întreprinderilor de stat și dezvoltarea rapidă a mișcării cooperatiste au facilitat transferuri ascunse de fonduri bugetare din conturile fără numerar ale întreprinderilor către conturi de numerar ale cooperativelor-corporații. Aceste operațiuni, justificate prin lozinca creării unei „economii multiforme” și a „noilor relații economice”, au accelerat dezintegrarea controlului financiar al statului. Fenomenul era deosebit de vizibil în relațiile dintre funcționarii de rang înalt ai aparatului de stat și noile entități economice private, unde interesele personale și corupția substituiau rapid vechile mecanisme de subordonare administrativă.

Instituțiile sovietice, formate într-un spirit birocratic și conservator, nu erau pregătite pentru reforme și nu puteau asimila ideologia gorbaciovistă a reamenajării social-democratice a statului și a societății. În consecință, sfârșitul anilor 1980 a adus o erodare profundă a disciplinei economice, deschizând calea criminalității sistemice care avea să caracterizeze întreaga perioadă de destrămare a URSS. Discrepanța tot mai accentuată între ideologia reformei și structura rigidă a aparatului de stat a generat o ruptură profundă între putere și societate. Respectiv, perioada de final a regimului sovietic a fost marcată de o extindere rapidă a abuzurilor și a corupției în aproape toate sferele administrației, în special în domeniul proprietății și al managementului de stat, în rândul birocrăției de partid, al funcționarilor sovietici și al corpului directorilor de întreprinderi. Aparatul de stat sovietic și cadrele administrative au fost supuse unei presiuni masive în direcția corupției, amplificate de legalizarea parțială a economiei subterane prin mișcarea cooperatistă, care a oferit noi mijloace de delapidare și abuz sub aparența unei liberalizări economice. În paralel, vidul legislativ și incertitudinea administrativ-juridică au transformat corupția într-un fenomen sistemic, integrat în însăși funcționarea statului.

Sfârșitul anilor 1980 a fost marcat, totodată, de schimbări profunde în lumea interlopă: o creștere accelerată a criminalității și o reconfigurare structurală a formelor sale. Factorii principali ai acestei evoluții au fost degradarea aparatului administrativ, imperfecțiunea și aplicarea inconsistentă a legislației, intensificarea contradicțiilor sociale și economice. Toate acestea au favorizat dezvoltarea formelor organizate de criminalitate, care au evoluat din structuri spontane spre rețele bine coordonate, cu ierarhii și specializări distincte. În această perioadă, în republicile unionale s-au format noi grupări criminale organizate, care practicau extorcarea sistematică de bani și bunuri, un tip de infrafracțiune cunoscut sub de-

²⁸ *Moldova Socialistă*, 1998, nr. 312 (29 decembrie), p. 2.

numirea de „racket” (din engl. *racket* – „sistem de extorcare, activitate criminală organizată”, preluat în rusă în anii 1980 pentru a desemna practica șantajului economic). Una dintre cele mai periculoase manifestări ale criminalității organizate târzii sovietice a fost apariția asasinatelor la comandă, îndreptate împotriva funcționarilor de stat, oamenilor de afaceri și cetățenilor care se implicau activ în combaterea corupției. Aceste fenomene au anunțat degradarea finală a autorității statului și transferul real al puterii economice către structurile criminale, proces care avea să se amplifice după destrămarea URSS.

Încercările de combatere a criminalității organizate pot fi ilustrate printr-un caz notoriu în RSS Moldovenească: în 1989, Comitetul pentru Securitatea Statului (KGB) și Ministerul Afacerilor Interne al RSSM au descoperit și neutralizat gruparea criminală „Carpo”, implicată într-un amplu spectru de activități ilegale: omoruri, jafuri și racket. Gruparea acționa de mult timp în orașul Tiraspol și în raioanele învecinate. Dintre cele șapte persoane arestate în 1989, șase aveau antecedente penale pentru jafuri și alte infracțiuni grave. La percheziții, autoritățile au descoperit un arsenal considerabil de arme, incluzând arme albe, arme de foc, muniție și materiale explozive. Gruparea „Carpo”, la fel ca și alte rețele similare active în republică la sfârșitul anilor 1980 și începutul anilor 1990, era organizată după modelul grupărilor criminale din alte zone ale URSS²⁹.

Pe baza cercetării realizate și a analizei datelor privind situația criminogenă din RSSM, activitatea criminală din perioada 1964-1991 poate fi împărțită în două etape distincte. Prima, perioada stagnării (1964-1985) este caracterizată prin dominația nomenclaturii de stat, aflate sub protecția directă a conducerii partidului comunist. În această etapă, structurile de forță (Procuratura, Ministerul Afacerilor Interne, Comitetul Securității Statului) erau subordonate controlului politic al partidului, care solicita rezultate ridicate în lupta cu criminalitatea, fără a ține cont de realitățile sociale sau de lacunele juridice. Deși rapoartele oficiale prezentau statistici favorabile, în realitate nivelul corupției din rândul aceleiași nomenclaturi rămânea ridicat, iar eforturile declarate de combatere a infracționalității se dovedeau în mare parte ineficiente. A doua – perioada reformelor și a destrămării URSS (1985-1991) – a fost marcată de fragilizarea controlului central, de liberalizarea economică parțială și de emergența criminalității organizate, alimentată de economia subterană și de corupția administrativă. Campaniile de combatere a delincvenței juvenile, a furturilor din întreprinderi și a corupției din instituțiile de stat nu au produs rezultatele așteptate, iar contradicțiile interne ale sistemului sovietic au făcut imposibilă adaptarea structurilor de forță la noile realități.

²⁹ *Moldova Socialistă*, 1989, nr. 275 (24 noiembrie), p. 4.

Analiza ambelor etape ale evoluției criminalității în RSSM în perioada 1964-1991 evidențiază un set de factori sistemici care au favorizat transformarea și diversificarea fenomenului infracțional. Între aceștia se disting economia planificată, lipsită de concurență și de mecanisme reale de control, care a creat un teren propice pentru dezvoltarea infracțiunilor economice; problemele sociale persistente, de tipul alcoolismului și inegalităților reale camuflate de discursul egalitarist oficial. Acestea au contribuit la erodarea normelor sociale și la proliferarea unor fenomene precum furturile din proprietatea de stat și colectivă, specula, delapidarea, dar și actele de violență și tulburare a ordinii publice.

În a doua jumătate a anilor 1980, reformele asociate politicii de restructurare au generat o instabilitate generalizată, accentuând criza economică și socială. Liberalizarea parțială a economiei a favorizat noi scheme de deturnare a fondurilor și a proprietății de stat, bazate pe mecanisme speculative și tranzacții fictive, adesea tolerate sau chiar sprijinite de funcționari de partid. În acest context, cooperativizarea și reformele economice insuficient reglementate au deschis posibilități fără precedent pentru delapidări și abuzuri, în timp ce instituțiile statului, rigide și nepregătite pentru noile realități, nu au putut reacționa eficient. Această incapacitate a generat o ruptură între societate și putere, favorizând extinderea corupției la toate nivelurile administrației și economiei.

Prin urmare, perioada 1964-1991 se caracterizează printr-o evoluție accelerată a criminalității și corupției, determinate de disfuncționalitățile structurale ale regimului sovietic, de eșecul reformelor și de absența unui cadru normativ coerent capabil să reglementeze noile relații economice și sociale apărute în ultimul deceniu de existență a Uniunii Sovietice.

Studii de apărare și securitate

SEMNIFICAȚIA ZILEI DE 9 MAI ÎN PARADIGMA IDEOLOGICĂ A „LUMII RUSE”

THE SIGNIFICATION OF MAY 9 IN THE IDEOLOGICAL PARADIGM OF THE “RUSSIAN WORLD”

Anatolie Țăranu,

dr. în istorie

Agenția pentru Știință și Memorie Militară

ORCID ID: 0009-0000-0664-8922

e-mail: ataranu51@gmail.com

Cristian Țăranu,

doctorand

Universitatea de Stat din Moldova

ORCID ID: 0009-0001-7812-245X

e-mail: cristian.taranu@icloud.com

CZU:323.215(47+57)

<https://doi.org/10.65870/cohorta.2025.1.07>

REZUMAT

Articolul urmărește transformarea zilei de 9 Mai, din comemorare a victoriei asupra Germaniei naziste, în pilon al ideologiei ruse contemporane. După marginalizarea ei în perioada stalinistă și tonul sobru din epoca Hrușciov, sărbătoarea a fost revalorizată în epoca brejnevistă, apoi reconfigurată simbolic în perioada Elțîn. Sub Vladimir Putin, 9 Mai a devenit un spectacol militar-propagandistic anual și un instrument central al paradigmei „lumii ruse”, combinând memoria selectivă, ortodoxia și naționalismul revanșard. Sărbătoarea a fost exportată în spațiul post-sovietic ca marcaj identitar și justificare a unor politici expansioniste, culminând cu războiul împotriva Ucrainei. Evoluția celebrării datei de 9 mai ilustrează manipularea memoriei colective pentru legitimarea autoritarismului și a obiectivelor geopolitice ale Kremlinului.

Cuvinte-cheie: 9 Mai, Ziua Victoriei, lumea rusă, propagandă, expansionism rusesc

ABSTRACT

The article traces the transformation of May 9 from a commemoration of victory over Nazi Germany into a pillar of contemporary Russian ideology. After its marginali-

nalization during the Stalin era and the restrained tone under Khrushchev, the holiday was revalorized under Brezhnev and later reconfigured symbolically in the Yeltsin period. Under Vladimir Putin, May 9 has become an annual military-propagandistic spectacle and a key instrument of the “Russian World” (*Russkii mir*) paradigm, merging selective memory, Orthodoxy, and revanchist nationalism. Exported across the post-Soviet space as a marker of identity and a justification for expansionist policies, including the war against Ukraine, the evolution of May 9 exemplifies how collective memory is manipulated to legitimize authoritarianism and the Kremlin’s geopolitical ambitions.

Keywords: May 9, Victory Day, Russian World, propaganda, Russian expansionism

Istoria sărbătorii „Zilei Victoriei”: context istoric și semnificații

Cel mai amplu conflict militar din istoria omenirii, Al Doilea Război Mondial s-a desfășurat între două mari blocuri politico-militare a căror confruntare a căpătat o amploare globală, antrenând 62 dintre cele 74 de state existente la acea vreme. În istoriografia dominantă, începutul războiului este plasat la 1 septembrie 1939 – invadarea Poloniei de către Germania nazistă (urmată pe 17 septembrie de atacul Uniunii Sovietice asupra aceluiasi stat), iar sfârșitul – la 3 septembrie 1945, dată ce a marcat capitularea oficială a Japoniei.

În Europa, războiul s-a încheiat oficial la 7 mai 1945, când, la Reims (Franța), reprezentanții Germaniei au semnat actul de capitulare necondiționată. La insistența lui I. Stalin, a fost întocmit și semnat un nou act de capitulare, la Karlshorst (o suburbie a Berlinului), în clădirea fostului club al ofițerilor Wehrmachtului. Ceremonia de semnare a avut loc în seara de 8 mai, la ora 22:43, ora locală. Din cauza diferenței de fus orar, la Moscova era deja trecut de miezul nopții și începea ziua de 9 mai. Uniunea Sovietică și statele din sfera sa de influență au consacrat drept „zi a victoriei” anume data de 9 mai, în timp ce majoritatea țărilor europene marchează evenimentul la 8 mai, conform înregistrării juridice a capitulării pe continentul european.

Prin Rezoluția 59/26, adoptată la 24 noiembrie 2004, Adunarea Generală a Organizației Națiunilor Unite a proclamat zilele de 8 și 9 mai drept „Zile ale comemorării și reconcilierii”. ONU a invitat toate statele membre să comemozeze anual una dintre aceste date, sau ambele, ca omagiu pentru victimele celui de-al Doilea Război Mondial. În același document, Adunarea Generală a subliniat că evenimentele tragice ale războiului au creat premisele înființării Națiunilor Unite, având ca obiectiv fundamental prevenirea repetării unor catastrofe similare și promovarea păcii internaționale.

În spațiul post-sovietic, „Ziua Victoriei” continuă să fie percepută ca o sărbătoare de referință, dedicată comemorării sacrificiului uman și glorificării victoriei asupra fascismului. Ceremoniile asociate – parade militare, depuneri de flori la monumente, concerte – reiterează mesajul victoriei și al păcii, fiind totodată un moment de reafirmare identitară în anumite spații geopolitice.

Celebrarea „Zilei Victoriei” în diverse state

În prezent, „Ziua Victoriei” este marcată în mod diferit, reflectând atât tradiții istorice distincte, cât și poziționări politice contemporane:

- În Danemarca și Țările de Jos, comemorările au loc la 5 mai, de „Ziua Eliberării”, fiind precedate în Olanda de „Ziua Comemorării Morților”, fixată pentru 4 mai.
- În Germania, data de 8 mai este numită „Ziua Eliberării”. Deși nu are statutul de zi liberă legală, în anii aniversari se organizează ceremonii memoriale de amploare.
- Norvegia celebrează 8 mai ca „Ziua Eliberării de sub ocupația fascistă”.
- În statele baltice – Estonia, Letonia, Lituania – data de 8 mai este consacrată „Zilei Memoriei”.
- În Franța, 8 mai este considerată sărbătoare națională, marcând eliberarea de sub regimul nazist.
- În Regatul Unit, comemorările au loc anual pe 8 mai la Cenotaf (Londra), cu participarea familiei regale.
- În Polonia, după 2015, sărbătoarea a fost transferată pe 8 mai, în spiritul armonizării cu standardele europene.
- În Rusia, sărbătoarea are o dimensiune politică și militară pronunțată, fiind celebrată la 9 mai, cu parade militare ample, mai ales la Moscova. Ca parte a moștenirii sovietice, se utilizează denumirea specifică de „Marele Război pentru Apărarea Patriei”, termen ce desemnează perioada 1941-1945 din cadrul conflictului global.
- În Belarus și în alte state din cadrul CSI, 9 mai rămâne sărbătoare oficială, marcând victoria asupra fascismului.
- În Ucraina, la data de 8 mai se celebrează „Ziua Memoriei și Reconcilierii”, reflectând un proces de desovietizare a discursului memorial. Începând cu anul 2023, această dată este consacrată ca sărbătoare națională oficială.
- În Serbia, Bosnia și Herțegovina, Muntenegru, ziua de 9 mai continuă să fie zi oficială de comemorare.

- În Israel, ziua de 9 mai are statut de sărbătoare națională din 2018, fiind numită „Ziua Victoriei asupra Nazismului”.
- În Republica Moldova, ziua de 9 mai este celebrată ca „Ziua victoriei și a comemorării eroilor căzuți pentru independența Patriei”, autoritățile depunând coroane la Complexul Memorial „Eternitate” din Chișinău.

Acastă diversitate în alegerea datelor de celebrare reflectă nu doar diferențe culturale sau istorice, ci și procesele geopolitice contemporane de re poziționare identitară și politică a statelor în raport cu memoria celui de-al Doilea Război Mondial.

9 Mai în perioada stalinistă: între comemorare și marginalizare

Primul mare eveniment oficial sovietic dedicat victoriei asupra Germaniei naziste a fost organizat în ziua de 24 iunie 1945 pe Piața Roșie din Moscova. Atunci a avut loc prima paradă militară ce simboliza triumful în cadrulul conflagrației pe care sovieticii o definiseră ca „Marele Război pentru Apărarea Patriei”. În perioada stalinistă, „Ziua Victoriei” nu s-a bucurat de o importanță festivă majoră. Ziua de 9 mai a fost declarată drept sărbătoare oficială și zi liberă doar în anii 1946 și 1947, fiind marcată prin salve de artilerie (de regulă, 30 de salve), publicarea unor mesaje de felicitare în presa centrală, concerte în aer liber și manifestări comemorative organizate de autoritățile sovietice locale. După entuziasmul inițial, I. Stalin a început să minimizeze sărbătorirea zilei de 9 mai. Începând cu 1947 aceasta o zi lucrătoare obișnuită, iar paradele militare au fost suspendate. Decizia se baza pe mai multe considerente, printre care și teama lui I. Stalin că glorificarea excesivă a victoriei ar putea crea alternative cultului personalității sale. Un alt factor a fost dorința de a evita amintiri despre colaborarea cu aliații occidentali în condițiile începutului „Războiului Rece”.

Priviți cu suspiciune de regimul stalinist, veteranii de război erau adesea considerați potențial „contaminați” de experiența contactului cu Occidentul. Mulți dintre ei au fost deportați în gulaguri sau marginalizați social. Memoria războiului era controlată strict de stat, iar narațiunile personale – suprimate în favoarea unei viziuni oficiale monolitice.

În acest context, în 1948 s-a produs o schimbare semnificativă: 9 mai a fost eliminată din lista zilelor libere, iar ceremoniile publice dedicate „Zilei Victoriei” au fost practic suspendate. Decizia a fost determinată de factori politici interni, I. Stalin temându-se de creșterea influenței armatei și de popularitatea tot mai mare a mareșalului Gheorghi Jukov, perceput de el ca posibil rival politic. Totodată, liderul sovietic manifesta suspiciuni față de eventualele alianțe ale veteranilor de

război, văzuți ca o forță socială periculoasă pentru regimul său autoritar. Deciziile privind suspendarea festivităților, reducerea beneficiilor acordate veteranilor sau restrângerea vizibilității publice a „Zilei Victoriei” au fost justificate formal prin consultarea populației și a organizațiilor de veterani. Spre exemplu, anularea anumitor facilități pentru combatanți a fost prezentată drept răspuns la solicitările unui grup de eroi ai Uniunii Sovietice, printre care se număra și celebrul aviator Aleksandr Pokrâșkin.

Astfel, începând cu anul 1948, data de 9 mai a încetat să mai fie sărbătoare oficială în URSS. Nu s-au mai organizat parade militare, iar comemorările publice au fost minimalizate. Pe fondul noilor epurări și al reintensificării represiunilor staliniste, regimul a preferat să marginalizeze simbolistica victoriei, temându-se de „soldații victoriei” și de capitalul politic pe care aceștia l-ar fi putut acumula.

9 Mai în perioada post-staliniană: epoca Hrușciiov

Venit la conducerea Uniunii Sovietice în contextul destalinizării, Nikita Hrușciiov a evitat să anuleze deciziile predecesorului său privind sărbătorirea „Zilei Victoriei”. Aflat într-o postură paradoxală – pe de o parte, denunța cultul personalității lui I. Stalin, pe de alta, nu putea ignora complet moștenirea simbolică a victoriei din 1945 –, N. Hrușciiov a adoptat o strategie de compromis. Ziua de 9 mai a fost menținută în calendarul sărbătorilor oficiale, dar s-a redus semnificativ pompozitatea ceremoniilor: nu mai era declarată zi liberă, iar paradele militare dedicate victoriei au fost suspendate. Această „soluție echilibrată” reflecta efortul conducerii de a conserva simbolurile victoriei fără a le asocia direct cu figura lui I. Stalin. N. Hrușciiov a înțeles că memoria războiului exercita o forță socială proprie, independentă de imaginea dictatorului. Noul lider sovietic a încercat să orienteze această memorie colectivă spre glorificarea poporului și a soldatului sovietic anonim, nu a „generalisimului” I. Stalin. Nici în 1955, la cea de-a zecea ei aniversare, „Ziua Victoriei” n-a fost decretată zi liberă, iar pe Piața Roșie nu s-a organizat nicio paradă militară. Ziua de 9 mai a fost marcată prin concerte festive și salve de artificii în Moscova și în capitalele republicilor unionale. N. Hrușciiov evita să-i confere o semnificație majoră, considerând că recuperarea simbolurilor victoriei nu trebuia să reactiveze nostalgia pentru epoca stalinistă.

În esență, perioada hrușciovistă a readus în prim-plan semnificația colectivă a victoriei, însă într-un registru sobru, oficial. Cultul personalității a fost înlocuit cu imaginea eroică a soldatului sovietic ca expresie a forței poporului. Totuși, până în 1965, ziua de 9 Mai nu a fost reabilitată în URSS ca zi liberă oficială, menținându-și un statut de comemorare discretă în discursul public sovietic.

9 Mai în epoca Brejnev

„Ziua Victoriei” a căpătat un rol mai semnificativ în calendarul sărbătorilor oficiale ale Uniunii Sovietice în perioada brejnevistă. În anul 1965, cu ocazia aniversării a 20-a de la încheierea Marelui Război pentru Apărarea Patriei, Leonid Brejnev a decis să transforme ziua de 9 mai într-o sărbătoare oficială la nivel unional și în zi liberă, reluând astfel practica abandonată după 1947. Această decizie a marcat începutul reînvierii cultului victoriei și a plasat data de 9 Mai în centrul noii mitologii sovietice.

Totuși, paradele militare din Piața Roșie nu deveniseră o tradiție anuală de 9 Mai. În epoca lui L. Brejnev, parade erau organizate doar în anii jubiliari ai victoriei: în 1965, 1985 și, ulterior, în 1990. În mod tradițional, parada militară principală a URSS continua să se desfășoare la 7 noiembrie, ziua Marii Revoluții Socialiste din Octombrie, considerată în perioada sovietică principală sărbătoare de stat.

În anii neaniversari, data de 9 mai era marcată printr-o serie de evenimente comemorative: întâlniri ale veteranilor de război, ceremonii de depuneri de flori și coroane la monumentele eroilor, inclusiv la Mormântul Soldatului Necunoscut din Moscova, precum și salve festive de artilerie în marile orașe ale Uniunii Sovietice.

O excepție notabilă a fost anul 1975, când la împlinirea a 30 de ani de la victorie nu s-a organizat o paradă militară, ci o manifestație dedicată tineretului. În acel an, în zilele de 8 și 9 mai, delegații din 11 țări socialiste au depus coroane și flori la Mormântul Soldatului Necunoscut. Ceremoniile au culminat cu un foc de artificii cu 30 de salve.

Anul 1985 a marcat revenirea la practica paradei militare jubiliare, organizată cu ocazia aniversării a 40-a de la victorie, la care au participat veteranii Marelui Război pentru Apărarea Patriei. O paradă similară (ultima din epoca sovietică) a avut loc și în anul 1990.

În această perioadă, sărbătoarea de bază a regimului, simbolizând continuitatea ideologică a statului sovietic, rămânea Ziua Revoluției din Octombrie, comemorată la 7 noiembrie. „Ziua Victoriei” a devenit însă, treptat, o sărbătoare de maximă vizibilitate publică, parte integrantă a politicii memoriale sovietice și un instrument de legitimare a puterii partidului. Anume în perioada lui L. Brejnev au fost instituționalizate paradele militare regulate, cultul veteranilor și mitologia „eliberării Europei” de către Armata Roșie. L. Brejnev a consacrat „Marea Victorie” drept fundament identitar al statului sovietic, oficializând narațiunea conform căreia URSS a avut un rol exclusiv în victoria împotriva fascismului.

9 Mai în perioada Elțan: între respingerea trecutului sovietic și recuperarea simbolică a victoriei

Perioada președinției lui Boris Elțan a marcat o schimbare radicală în raportarea Rusiei față de moștenirea sovietică, iar Ziua Victoriei celebrată la 9 mai nu a făcut excepție. La începutul anilor 1990, această sărbătoare, considerată una dintre cele mai importante în epoca URSS, a fost practic abandonată. Ultima paradă militară dedicată Zilei Victoriei avusese loc în 1990, într-o Uniune Sovietică aflată în pragul colapsului. După destrămarea URSS, timp de patru ani, regimul Elțan a renunțat la marcarea oficială a evenimentului. Această politică reflecta opțiunea strategică a noii conduceri ruse: desprinderea de trecutul sovietic și respingerea simbolurilor sale, percepute ca elemente ale unui „imperiu totalitar”, de care Rusia post-sovietică încerca să se distanțeze. În acest context, sărbătoarea de 9 Mai, profund marcată de o viziune triumfalistă asupra Armatei Roșii și de mitologia „Marelui Război pentru Apărarea Patriei” era considerată incompatibilă cu noua orientare a statului rus.

Destrămarea URSS a adus o criză profundă a identității naționale ruse. Ziua de 9 Mai a rămas una dintre puținele sărbători cu legitimitate populară autentică, dar semnificația sa a fost profund problematizată în contextul noii realități geopolitice. B. Elțan a încercat să „rusifice” sărbătoarea, accentuând contribuția popoului rus, mai degrabă decât a sistemului sovietic. Acest proces a fost însă pus în dificultate de faptul că multe dintre republicile fostei URSS au fost aliate în timpul războiului, iar memoria acestuia era intrinsec legată de identitatea sovietică.

Un alt factor ce complica situația a fost criza economică dramatică a anilor 1990, care a afectat și sărbătorirea zilei de 9 Mai. Paradele militare au fost reduse sau anulate, iar statul rus nu mai avea resurse pentru organizarea unor evenimente de amploare. Mulți veterani trăiau în sărăcie, ceea ce a creat o discrepanță dureroasă între retorica oficială și realitatea socială.

În perioada sovietică, chiar dacă victoria din 1945 avea o importanță enormă, ziua de 9 Mai nu era considerată sărbătoarea supremă: domina simbolistica revoluției și a socialismului. Victoria era percepută mai curând drept confirmare a corectitudinii drumului socialist. Această viziune a fost abandonată în perioada Elțan. La nivel oficial, s-a recunoscut că socialismul a fost o eroare istorică, iar istoria URSS – o deviere de la traiectoria firească a civilizației. Politica simbolică a Rusiei post-sovietice a fost, în primii ani, dedicată respingerii trecutului sovietic și justificării reformelor democratice și liberalizării pieței. Pe acest fundal, B. Elțan a încercat să introducă noi sărbători naționale (cum ar fi Ziua Independenței,

pe 12 iunie), dar acestea nu au reușit să câștige legitimitate populară. Ziua de 9 Mai a rămas pilonul central al identității naționale ruse, chiar dacă forma sa a fost adaptată noilor realități politice.

Perioada Elțan a fost marcată de o deschidere către Occident și o reconsiderare a rolului URSS în război. Au apărut discuții despre costul uman al victoriei, despre metodele problematice ale lui I. Stalin și despre colaborarea cu aliații occidentali. Această deschidere a generat o dezbatere publică fără precedent despre memoria războiului.

Totuși, o schimbare de atitudine a început în 1995, cu ocazia marcării semi-centenarului încheierii celui de-al Doilea Război Mondial. În acel an, autoritățile ruse au decis reluarea festivităților, desfășurate pentru prima dată pe Colina Poklonnaia. Rusia traversa o perioadă de criză profundă: conflicte la frontiere, pierderi teritoriale, scăderea dramatică a popularității regimului și ascensiunea Partidului Comunist. În acest context, revenirea la simbolurile victoriei sovietice părea o soluție pentru a contrabalansa deziluzia socială și pentru a canaliza în mod controlat nostalgia tot mai prezentă în societate. Din 1996, parada militară de 9 Mai a redevenit un eveniment anual pe Piața Roșie.

Reluarea sărbătorii a fost însă însoțită de modificări semnificative în plan simbolic. În perioada sovietică, liderii URSS asistau la paradă de pe tribuna Mausoleului lui Lenin, simbol al continuității comuniste. În 1997, acest ritual a fost întrerupt: B. Elțan a refuzat să urce pe tribuna mausoleului, preferând să primească defilarea de pe podiumuri temporare. În 2005, cu ocazia altor modificări simbolice, fațada mausoleului a fost acoperită cu panouri, marcând explicit ruptura față de epoca sovietică.

Un alt gest simbolic în premieră al președintelui B. Elțan a fost invitarea, în 1995, a unor lideri politici străini la parada militară din Moscova, semnalând astfel o dorință de integrare a Rusiei în lumea occidentală.

Cu toate acestea, în a doua jumătate a anilor 1990, strategia memoriei oficiale a început să se adapteze la noile tendințe din societatea rusă. În fața creșterii curentului nostalgiilor sovietice, autoritățile au inițiat o revalorizare a simbolurilor victoriei, fără a restaura pe deplin retorica sovietică. S-au căutat noi interpretări ale victoriei din 1945, acceptându-se utilizarea selectivă a simbolurilor sovietice – precum Steagul Victoriei – alături de drapelul oficial al Federației Ruse. Astfel, la nivel oficial, Ziua Victoriei a început să fie reconfigurată ca simbol central al identității naționale ruse. Ideologii regimului au încercat să prezinte victoria împotriva Germaniei naziste drept expresie a unității poporului rus, a valorilor sale culturale și morale, precum și drept o justificare istorică a poziției geopolitice a Rusiei.

O serie de discursuri alternative criticau însă instrumentalizarea sărbătorii, observând că celebrarea Zilei Victoriei devenea un instrument propagandistic folosit de puterea de la Kremlin pentru a construi o nouă mitologie politică, adaptată intereselor regimului.

În ciuda acestor tentative, nevoia clasei conducătoare de a impune o „victorie autentică” – un simbol unanim acceptat al unității naționale și al unei alegeri istorice comune – a rămas nesatisfăcută. De aceea, în anii următori, Ziua Victoriei a fost sărbătorită cu un fast tot mai mare, devenind treptat un eveniment fundamental în arhitectura simbolică a puterii ruse. Această tendință și-a atins apogeul în anii următori, când victoria militară din 1945 a fost impusă definitiv ca simbol esențial al „poporului multinațional al Rusiei” și al legitimității geopolitice a Federației Ruse.

9 Mai sub Putin: revanșism și ideologie militar-imperială

Ascensiunea lui Vladimir Putin a adus o resemnificare profundă a „Zilei Victoriei”. Sărbătoarea a fost transformată într-un pilon al ideologiei oficiale a „lumii ruse”. Parada militară de la Moscova a devenit un spectacol anual televizat, menit să demonstreze forța militară a Rusiei și să legitimeze regimul autoritar. Panglica Sf. Gheorghe, adoptată ca simbol oficial, a devenit un semn al loialității față de proiectul geopolitic al Kremlinului.

Ziua de 9 Mai, „Ziua Victoriei”, a devenit un simbol fundamental al istoriei rusești, fiind transformată de propaganda Kremlinului într-un element central al ideologiei de stat a Rusiei sub conducerea lui Vl. Putin. Dintr-o comemorare a sacrificiilor și victoriilor celor care au luptat în război, 9 Mai a devenit un vehicul al statalității ruse, un instrument al retoricii naționale și, mai recent, un simbol al legitimării politice a regimului.

În condițiile actuale, când Rusia promovează tot mai deschis politici imperia-
liste, paradigma ideologică imperială rusă s-a dezvoltat pe conceptul așa-numitei „lumi ruse”, care a evoluat rapid de la un mit imperial la o armă geopolitică. Conceptul de „lume rusă” (*ruskii mir*) nu este o invenție recentă, dar sub regimul lui Vl. Putin acesta a cunoscut o revitalizare și o transformare profundă, devenind unul dintre cele mai intens utilizate instrumente ideologice și geopolitice ale Federației Ruse. Dintr-o formulă culturală vagă, „lumea rusă” a fost transformată într-o doctrină cu accente civilizaționale, religioase și expansioniste, menită să justifice dominația Moscovei asupra spațiului post-sovietic și să conteste ordinea internațională liberală.

Rădăcinile ideii de „lume rusă” pot fi identificate încă din epoca imperiului țarist, când noțiunea de „pravoslavnic rus” se referea la apartenența la o civilizație ortodoxă sub conducerea țarului. După prăbușirea imperiului țarist și crearea Uniunii Sovietice, ideea unei lumi ruse a fost înlocuită formal cu internaționalismul proletar, dar, în practică, rusificarea și centralizarea sub conducerea Moscovei au continuat să funcționeze, chiar dacă purtau o mască ideologică marxist-leninistă.

Odată cu destrămarea URSS în 1991, Rusia a suferit un șoc identitar profund, iar ideea de „lume rusă” a început să renască pe fundalul acestui vid simbolic. Ea a fost formulată inițial în termeni *soft* – culturali, lingvistici, religioși – dar era marcată de o nostalgie imperială latentă.

În anii 2000, Vl. Putin și elita sa au început să investească ideologic și instituțional în conceptul de „lume rusă”. Crearea Fundației *Russkii Mir* în 2007, cu scopul oficial de a promova limba și cultura rusă în străinătate, a reprezentat un moment-cheie în acest sens. Fundația a fost finanțată de statul rus și susținută direct de Patriarhia Moscovei, marcând contopirea intereselor statului rus cu cele ale Bisericii Ortodoxe Ruse într-un proiect identitar unic.

Treptat, *russkii mir* a încetat să fie doar un concept cultural, devenind o ideologie de stat cu următoarele componente:

- **civilizațională:** Rusia se prezintă ca centru al unei „civilizații ruse” distincte de Occidentul decadent;
- **lingvistică:** limba rusă este promovată ca element de coeziune transfrontalieră;
- **religioasă:** ortodoxia rusă este folosită pentru a legitima ordinea ierarhică și patriarhală a regimului;
- **istorică:** narațiunea ce glorifică URSS (cu accent pe victoria din 1945) devine un mit fondator.

După prăbușirea URSS, în anii 1990, sărbătoarea a suferit o relativă desacralizare. Într-o Rusie post-sovietică marcată de haos economic, crize identitare și slăbirea aparatului de stat, sărbătoarea de 9 Mai a continuat să fie celebrată, dar cu o încărcătură simbolică mai redusă. Abia odată cu venirea la putere a lui Vl. Putin, această zi a fost reinvestită cu o semnificație strategică majoră, devenind un element-cheie în reconstituirea unei ideologii de stat centrate pe forță, continuitate istorică și misiune civilizatoare.

Vl. Putin a înțeles rapid potențialul mobilizator al mitului „Marelui Război pentru Apărarea Patriei”. Sub conducerea sa, „Ziua Victoriei” a fost transformată într-un spectacol propagandistic cu o dublă funcție: pe plan intern – consolidarea coeziunii sociale prin cultivarea unei mândrii naționale controlate, iar pe plan

extern – reafirmarea statutului de mare putere în fața Occidentului. Simbolurile militare, reînvierea cultului victoriei și retorica anti-nazistă au devenit componente centrale ale discursului oficial.

În acest nou cadru ideologic, victoria din 1945 nu mai este prezentată doar ca un succes istoric, ci ca o lecție eternă, ca o dovadă a „destinului” Rusiei de a învinge răul mondial și de a-și apăra suveranitatea împotriva agresiunii externe. Astfel, data de 9 mai a fost transformată dintr-o comemorare istorică în element al unei mitologii politice, care redefinesc trecutul pentru a servi interesele prezentului autoritar.

O dimensiune crucială a instrumentării politice a Zilei Victoriei este reconfigurarea acesteia într-un vehicul al naționalismului revizionist. Regimul Putin a cultivat o identitate națională în care Rusia este văzută ca singura moștenitoare a URSS și ca stâlp al stabilității globale. În acest context, data de 9 mai este asociată nu doar cu comemorarea unei victorii militare, ci și cu consolidarea unei viziuni asupra unui trecut idealizat și a unei identități unificate, care exclude orice forme de divergență politică sau istorică din interiorul țării sau din fostele teritorii sovietice.

În acest cadru, mitologia națională creată în jurul Zilei Victoriei legitimează nu doar autoritatea regimului, ci și politica sa expansionistă. De asemenea, aceasta ajută la cultivarea unui sentiment de mândrie națională, într-o logică a opoziției față de Occident și valorile sale democratice. Intervențiile din Republica Moldova, Ucraina, Georgia și alte regiuni ale fostei Uniuni Sovietice sunt prezentate nu ca agresiuni, ci ca răspunsuri legitime la „provocările externe” și „amenințările la adresa Rusiei”.

Războiul declanșat împotriva Ucrainei în 2022 a radicalizat și mai mult sensul zilei de 9 Mai în propaganda rusă. Dacă anterior sărbătoarea era utilizată pentru glorificarea trecutului, acum ea servește drept justificare ideologică pentru un război de exterminare etnică. Moscova a fabricat o narațiune potrivit căreia Ucraina ar fi o „entitate nazistă” care trebuie „denazificată”. Această falsificare grotescă legitimează, în ochii propagandei, crimele de război, deportările, distrugerile și epurarea culturală a Ucrainei. Nu doar soldații ucraineni, ci întreg poporul este ținut ca purtător al unei identități „inamice”. În realitate, astăzi Rusia practică ceea ce Adolf Hitler a teoretizat: distrugerea sistematică a unui popor sub pretextul purificării ideologice. Ucrainenii sunt vizați nu pentru ceea ce fac, ci pentru ceea ce sunt – o comunitate națională care refuză să fie rusificată.

Pentru istorici occidentali precum Timothy Snyder, Nina Tumarkin sau Tony Judt, „Ziua Victoriei” a fost transformată într-un „mit fondator” al regimului Putin. T. Snyder a avertizat că folosirea acestui mit servește unui proiect autoritar și

militarist cu trăsături fasciste, iar N. Tumarkin observă că, în lipsa unei ideologii clare, Rusia a înlocuit gândirea critică cu glorificarea selectivă a trecutului. În acest mit, aliații occidentali sunt marginalizați, crimele staliniste sunt uitate, iar orice contestare a versiunii rusești asupra istoriei este demonizată.

Paradigma imperială rusă contemporană insistă asupra exportul simbolic al sărbătorii de 9 Mai în vecinătatea post-sovietică. Prin impunerea cultului „Zilei Victoriei” în contextul post-sovietic, Kremlinul urmărește construirea unui spațiu ideologic comun – „lumea rusă” – bazat nu pe cetățenie, ci pe apartenența culturală la o memorie comună sovietică. Reconfigurarea acestei memorii în termeni geopolitici („cine nu sărbătorește 9 Mai alături de Rusia este împotriva Rusiei”) devine o linie de demarcație între prieteni și dușmani.

În 2025, parada de 9 Mai organizată la Moscova a avut o funcție mai mult geopolitică decât comemorativă. În contextul războiului prelungit din Ucraina și al sancțiunilor internaționale, regimul lui Vl. Putin a folosit evenimentul pentru a proiecta o imagine de forță, reziliență și sprijin internațional. Prin invitarea unor lideri autoritari și a reprezentanților unor state-satelit, Kremlinul a căutat să arate că nu este complet izolat și că încă are aliați dispuși să-i legitimizeze simbolic acțiunile. 9 Mai a devenit, astfel, o platformă pentru propaganda rusă și un instrument de rupere a izolării impuse de Occident.

În paradigma „lumii ruse”, 9 Mai este transformată dintr-o zi de comemorare într-un vector ideologic de dominație, expansionism și mobilizare, atât intern, cât și extern. În contextul agresiunii din Ucraina, această dată a devenit simbolul unui nou tip de război: cel al memoriei, al narațiunilor și al dreptului de a interpreta trecutul. Astfel, conflictul actual este nu doar geopolitic, ci și profund identitar și istoric, iar simbolul „9 Mai” este transformat într-un element-cheie al ideologiei imperiale ruse.

CONCLUZII

Ziua de 9 Mai a evoluat în Rusia lui Vl. Putin de la o sărbătoare a victoriei asupra fascismului la un instrument complex de politică identitară și legitimare a puterii. Transformarea sa reflectă evoluția paradigmei ideologice ruse și adaptarea memorie istorice la nevoile politice contemporane.

În era Putin, sărbătoarea a dobândit dimensiuni geopolitice majore, devenind un element central al conceptului de „lume rusă” și un instrument de justificare a politicilor externe agresive. Paradoxal, o sărbătoare dedicată păcii și victoriei asupra fascismului a devenit un instrument de legitimare a autoritarismului și agresiunii.

Această evoluție ilustrează puterea memoriei colective ca instrument politic și pericolele instrumentalizării istoriei pentru obiective de conjunctură. Ziua de 9 Mai rămâne un element central al identității ruse, dar semnificația sa actuală diferă dramatic de intenția originală a celor care au sărbătorit primul 9 mai din 1945. Studiul acestei transformări oferă perspective importante asupra modului în care memoria istorică poate fi manipulată și utilizată pentru legitimarea regimurilor și politicilor controversate, demonstrând totodată rezistența anumitor elemente ale identității naționale și dificultatea redefinirii complete a semnificațiilor culturale profunde.

NOI AMENINȚĂRI ȘI PROVOCĂRI ÎN REGIUNEA MĂRII NEGRE ÎN CONTEXTUL INVAZIEI PE SCARĂ LARGĂ A RUSIEI ÎN UCRAINA

NEW THREATS AND CHALLENGES IN THE BLACK SEA REGION IN THE CONTEXT OF RUSSIA'S FULL-SCALE INVASION OF UKRAINE

Artem Fylypenko,

*Scientific and Research Center of the Armed Forces of Ukraine
"The State Oceanarium", Odesa (Ukraine)*

ORCID ID: 0000-0002-8283-5313

e-mail: fylypenko.niss@gmail.com

CZU:355.02:327.56(470:477)

<https://doi.org/10.65870/cohorta.2025.1.08>

REZUMAT

Articolul examinează transformările geopolitice și noile amenințări din regiunea Mării Negre în urma invaziei la scară largă a Ucrainei de către Federația Rusă. Se subliniază schimbarea echilibrului de securitate prin anexarea Crimeei, militarizarea peninsulei și intensificarea războiului hibrid. Sunt identificate principalele amenințări militare, politice, economice, sociale și ecologice, precum escaladarea conflictului, proliferarea nucleară, destabilizarea politică, migrația forțată și distrugerea ecosistemelor. Autorul analizează reacțiile SUA, UE și NATO, evidențiind măsurile de consolidare a prezenței militare, sancțiunile economice și inițiativele de cooperare și subliniind că viitorul regiunii depinde de victoria Ucrainei.

Cuvinte-cheie: Marea Neagră, securitate regională, invazia Rusiei, NATO, Ucraina

ABSTRACT

The article examines geopolitical transformations and new threats in the Black Sea region following Russia's full-scale invasion of Ukraine. It highlights the shift in the security balance caused by the annexation and militarization of Crimea and the intensification of hybrid warfare. The author identifies key military, political, economic, social, and environmental threats, including conflict escalation, nuclear proliferation, political destabilization, forced migration, and ecosystem destruction. The article analyzes the responses of the United States, the EU, and NATO, focusing on enhanced military presence, economic sanctions, and cooperation initiatives, emphasizing that the region's future ultimately depends on Ukraine's victory.

Keywords: Black Sea, regional security, Russian invasion, NATO, Ukraine

The full-scale invasion of Ukraine by the Russian Federation in February 2022 has created new challenges and threats in the Black Sea region that will have long-term consequences for the regional countries and global players with interests in the region.

It should be noted that after the collapse of the Soviet Union in 1991, a unique situation emerged in the region where none of the coastal states had an apparent advantage, while the leading geopolitical actors, such as the United States, NATO, and the European Union, had no direct interest in the region. This situation was used, in particular, by Türkiye. While remaining a NATO member, it focused on regional cooperation in the security sphere (such security initiatives include, in particular, BLACKSEAFOR and Black Sea Harmony, which envisaged cooperation between the navies of the Black Sea region) and economy (Organisation of the Black Sea Economic Cooperation – BSEC). Ankara's position was supported by the Russian Federation, which sought to avoid the involvement of external players in the region.

Significant shifts in the Black Sea region took place in the early 2000s. Due to its proximity to the Middle East, the region became the focus of attention of the United States, which declared a war on terror after the terrorist attacks of 11 September 2001. In 2004, Romania and Bulgaria became NATO members, strengthening the Alliance's position in the Black Sea region and ending Türkiye's monopoly as the Alliance's sole representative. With the accession of Romania and Bulgaria in 2007, the circle of political and economic players in the region was expanded by the European Union.

However, neither the US individually nor NATO had a specific strategy regarding the Black Sea region. As for the EU, its interests lay mainly in the economic (primarily energy) sphere, while military security issues were not a top priority. In April 2007, the European Commission presented to the European Parliament and Council of the EU a proposal for a regional cooperation initiative titled the Black Sea Synergy, which was approved by the European Parliament the following year. Notably, Russia joined the initiative as well. In 2008, Poland, with the support of Sweden, introduced the Eastern Partnership initiative encompassing six Eastern European states – Ukraine, Moldova, Belarus, Georgia, Armenia, and Azerbaijan. This initiative may be viewed as a continuation of the Black Sea Synergy as most of the countries it covers belong to the Wider Black Sea region. In January 2011, the European Parliament adopted a resolution on the EU Strategy for the Black Sea.

Until the start of Russian aggression against Ukraine in 2014, there was a prevailing notion that the Black Sea region had every chance to become a zone of economic development and prosperity due to its location at the crossroads of important transport routes and the availability of significant natural, energy and human resources. This illusion was not hindered even by the existence of frozen

local conflicts in the Republic of Moldova and Georgia, which resulted from Russia's subversive policy.

Russian aggression against Ukraine in 2014 turned the Black Sea region into a zone of instability and confrontation. By occupying Crimea, Russia shifted the security balance in its favour.

Active militarisation of the Crimean Peninsula was launched by deployment of new air defence systems, air force units, missile systems, reinforcement of the military contingent, equipment of the Russian Black Sea Fleet with new types of ships and submarines. Besides Crimea, in 2014-2015, Russia also occupied part of the Donetsk and Luhansk regions, where armed groups and quasi-state structures controlled by the Russian Federation were created.

Thus, the illegal military presence of the Russian Federation in the territories of the Black Sea region countries rapidly increased. It consisted of the following military contingents:

- The operational group of Russian forces in the Transnistrian region of the Republic of Moldova, together with the armed formations of the unrecognised Transnistrian Moldovan Republic;
- The Russian Black Sea Fleet and the military group in Crimea;
- 1st and 2nd Army Corps on the temporarily occupied territory of Donetsk and Luhansk regions;
- The 7th and 4th military bases on the territory of the temporarily occupied regions of Georgia – Abkhazia and the Tskhinvali district.

Since 2014, Russia has been waging an active hybrid war against both Ukraine and other countries in the Black Sea region, using a variety of tools: information operations, cyberattacks, support for separatist movements, election interference, provocations, etc.

As a result of the occupation of Crimea, Russia gained control over the Kerch Strait and Ukrainian territorial waters around the peninsula, which gave it the ability to influence international navigation. In May 2018, Russia built a road bridge across the Kerch Strait, restricting the passage of commercial ships of certain sizes. That same year, Russia initiated a blockade of the Sea of Azov, preventing civilian ships from transiting to Ukrainian ports. Navigation was also threatened by Russian GPS spoofing – artificially generated signals that falsify the actual position of a ship¹. Ukrainian fishermen were detained.

¹ Безпеці у Чорноморському регіоні загрожує російський GPS-спуфінг – експерт, <https://glavcom.ua/news/bezpeci-u-chornomorskomu-regioni-zagrozhuje-rosiyskiy-gps-spufing-ekspert-613047.html>

Russian aggression resulted in the suspension of security initiatives (such as BLACKSEAFOR and Black Sea Harmony) and economic projects (within the framework of the Organisation of the Black Sea Economic Cooperation).

Thus, Russian aggression against Ukraine has already created quite a few threats and challenges affecting the interests of both the Black Sea states and such global players as the US, EU, and NATO.

The US, EU, and some other countries from the community of democratic nations responded by imposing sectoral and personal sanctions against Russia.

NATO reacted to the Russian aggression against Ukraine by revising its strategic approaches and increasing its military presence. Thus, following the Warsaw Summit in 2016, the Alliance decided to deploy an enhanced forward presence (eFP) in the north-east of the Alliance and a targeted forward presence (tFP) in the south-east, i.e. in the Black Sea region.

However, compared to the Baltic Sea region, NATO's military presence in the Black Sea region remained insufficient, and the region continued to be on the periphery of the Alliance's interests.

Russia's full-scale invasion of Ukraine carries security threats of both global and regional nature. The scope of sanctions against Russia was clearly insufficient to prevent Russian aggression.

The key global threat is the demolition of international law, the principle of sovereignty and territorial integrity of states by the Russian Federation. Russia is effectively trying to revive the practice of territorial annexations of the first half of the 20th century and the "right of the strong" to reshape the borders at one's own discretion. Its goal is to regain control over the so-called "historical territories", which it defines as countries formed after the collapse of the Soviet Union.

As the renowned historian and philosopher Yuval Noah Harari noted, "While there has been no shortage of wars in the late 20th and early 21st centuries – with horrendous conflicts ongoing in Palestine and Israel, and in Sudan, Myanmar and elsewhere – there have so far been no cases when an internationally recognised country was simply wiped off the map owing to annexation by a powerful conqueror. When Iraq tried to do that to Kuwait in 1990-91, an international coalition restored Kuwaiti independence and territorial integrity. And when the United States invaded Iraq in 2003, there was never a question of annexing the country or any part of it."²

² *Putin, the West and the rest*, Yuval Noah Harari on how to prevent a new age of imperialism, <https://www.economist.com/by-invitation/2024/06/03/yuval-noah-harari-on-how-to-prevent-a-new-age-of-imperialism>

In this context, all the countries in the Black Sea region are vulnerable, and most of all – the Republic of Moldova. After the beginning of the full-scale invasion, representatives of the Russian military openly stated that the Russian army was seeking to establish control over southern Ukraine to gain direct access to Transnistria, where the Russian-speaking population was allegedly being oppressed. Against this backdrop, there was a surge in the activity of pro-Russian forces in the Republic of Moldova.

However, the impact of Russia's aggressive policy goes far beyond Ukraine and the Black Sea region. Russia is setting a precedent that may encourage other countries ruled by authoritarian regimes to take similar steps aimed at conquest. Its aggression against Ukraine has completely undermined the authority of international organisations, such as the UN and OSCE, and their role in maintaining peace. The expansion of Russian influence entails a narrowing of democracy and a strengthening of authoritarianism, accompanied by infringement of political freedoms and human rights.

As for the Black Sea region, the following threats should be highlighted:

Military threats

- The growing threat of the Russian-Ukrainian war escalating into a war on a European or even global scale;
- Threat of the use of nuclear weapons by the Russian Federation, which would lead to disastrous economic, environmental, and social consequences. In September 2024, Russia introduced amendments to its Nuclear Doctrine stating that it may use nuclear weapons if an adversary, using conventional weapons, poses a critical threat to Russian sovereignty. In addition, aggression against Russia by any non-nuclear state, but with the participation or support of a nuclear state, is considered a joint attack on the Russian Federation³;
- Further militarisation and an increase in the numbers of military personnel and conventional weapons. In November 2023, Russia announced its final withdrawal from the Treaty on Conventional Armed Forces in Europe, which had been one of the key post-cold war security arrangements on the European continent;
- Nuclear proliferation in the region;
- Increased threat to navigation in the region due to the expansion of maritime hostilities, increased mine danger;

³ *Putin proposes new rules for using nuclear weapons*,
<https://www.bbc.com/news/articles/c5yjej0rvw0o>

Political threats

- Further political destabilisation in the countries of the region, the growing threat of ethnic, religious, and social conflicts resulting from Russian hybrid activities (cyberattacks, interference in elections, information special operations). For example, since 2015, the European External Action Service has recorded 17,000 incidents of pro-Kremlin disinformation. Although disinformation directed against Ukraine is at the top of the list, pro-Russian narratives and anti-western content also account for a significant share. Russia is also actively using refugees from Asia and Africa to fuel tensions in European countries⁴;
- Increased transnational crime, growth in drug and arms trafficking.

Economic threats

- Deindustrialisation of the region;
- Reduced investment attractiveness;
- Increased military spending with a subsequent reduction in spending in other areas. In 2023, global military spending totalled around USD 2.3 trillion (an increase of 6.8% compared to 2022). The share of military spending in global GDP rose to 2.3%. According to SIPRI, in 2023, governments spent an average of 7% on the army or USD 306 per person⁵;
- Reduction in agricultural production due to the withdrawal of significant land areas from circulation as a result of hostilities (due to toxic contamination, mines, and explosive devices, etc.), which will negatively impact global food security. For example, according to the UN Food Programme, food produced in Ukraine can feed every twentieth person in the world, providing about 10% of global grain production. In 2023 alone, approximately 7% of all agricultural land in Ukraine was abandoned due to the war, resulting in the loss of grain and oilseed crops that could have fed more than 25 million people for a year⁶;

⁴ Дослідження: Росія - головний поширювач дезінформації в ЄС,
<https://www.dw.com/uk/doslidzenna-rosia-golovnij-posiruvac-dezinformacii-v-es/a-69091173>

⁵ Збільшення загальних світових військових витрат у 2023 р. майже на 7% стало найбільшим зростанням з 2009 р. – SIPRI,
<https://interfax.com.ua/news/press-conference/1003903.html>

⁶ Агресія РФ проти України, як загроза продовольчій безпеці,
https://niss.gov.ua/sites/default/files/2024-07/ad_agresiya_rf_31072024_1.pdf

- Significant reduction in commercial shipping resulting from hostilities, destruction of port infrastructure, mine danger, development of new logistical routes bypassing the Black Sea;
- Decrease in the region's tourist attractiveness and reduction in revenues from tourism;
- Growth of the "shadow" economy.

Social threats

- Declining living standards, rising poverty and unemployment;
- Migration crisis, an increase in the number of people fleeing the war, and a growing burden on the economies and social systems of countries hosting forced migrants. According to UN estimates, as a result of the full-scale Russian invasion, more than 15 million people in Ukraine are in need of humanitarian assistance, and the war has forced almost 10 million people in Ukraine to leave their homes⁷;
- Restricted access to quality education for residents of the region. According to the World Bank's "Ukraine Third Rapid Damage and Needs Assessment (RDNA3) February 2022 – December 2023" (UA RDNA3 report), the national education system in Ukraine suffered losses of USD 13.9 billion due to the full-scale aggression. Between February 2022 and 31 December 2023, about 13% of the educational infrastructure was damaged or destroyed as a result of the war⁸;
- Restricted access to medical services, increased morbidity and mortality rates, and the threat of epidemic outbursts. As of the end of September 2024, the Russian army had damaged 1663 Ukrainian medical facilities, with 222 of them completely destroyed⁹;
- Changes in the demographic balance in the region, depopulation in certain areas resulting from hostilities, and the destruction of housing and infrastructure in populated areas.

⁷ Генсек ООН: війна змусила майже 10 млн людей в Україні залишити свої домівки, <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3909314-gensek-oon-gumanitarnoi-dopomogi-potrebut-15-miljoniv-ukrainciv.html>

⁸ Збитки системі освіти України через війну становлять майже \$14 млрд, <https://op.ua/news/osvita-v-ukraini/zbitki-sistemi-osviti-ukrayini-cherez-viynu-stanovlyat-mayzhe-14-mlrd>

⁹ МОЗ: армія РФ пошкодила 1633 українські медзаклади, повністю зруйновано – 222, <https://suspilne.media/847453-moz-armia-rf-poskodila-1633-ukrainski-medzakladi-povnistu-zrujnovano-222/>

Environmental threats

- Increase in man-made disasters, including the risk of an accident at Ukrainian nuclear facilities resulting from hostilities;
- Reduced ability of the region to adapt to climate change. According to the UN, Russia's war against Ukraine could disrupt the achievement of climate change mitigation goals, which could entail destabilisation of global food and energy markets. For example, over the two years of Russia's full-scale aggression against Ukraine, additional emissions amounted to 175 million tonnes of carbon dioxide, which exceeds the annual emissions of a highly developed country like the Netherlands¹⁰;
- Destruction of the Black and Azov Seas ecosystems, reduced marine biodiversity, and decreased commercial fishery resources. The explosion of the Kakhovka hydroelectric power station led to at least 150 tonnes of oil products entering the Dnipro River and then the Black Sea. 1,000 dolphin deaths and more than 120 cetacean deaths were recorded on the coasts of Ukraine, Bulgaria and Türkiye. Pollution in the Black Sea is transnational in nature and can affect the environment in all countries of the region without exception;
- Reduction of the area of nature reserves. Thus, the war affected 20% of the territories under state protection;
- Decrease in the population of wild animals and the disappearance of certain species in the region.

Russian aggression has forced the leading geopolitical players to reconsider their attitude to the Black Sea region. On 14 December 2023, the United States Congress passed the National Defence Authorisation Act for Fiscal Year 2024. The law stipulates that the US strategy will focus on three main areas of activity: security, economic prosperity, and strengthening democratic resilience. The law proposes *inter alia* such measures as increasing the level of interagency coordination on the Black Sea region, in particular with NATO and the EU, coordination and synchronisation of security assistance with the Black Sea states, with a specific focus on Ukraine, enhancing collaboration with regional states in countering Russian disinformation and propaganda, expanding the scope of economic cooperation with the region and its states, foreign direct investment, strengthening the rule of law initiatives, as well as mitigating economic coercion by the Russian Federation and People's Republic of China in the region, strengthening independent media and US-supported media initiatives to combat foreign malign influence in the Black Sea region, etc.

¹⁰ За два роки повномасштабної війни в Україні росія завдала збитків клімату на \$32 млрд, <https://rubryka.com/2024/06/18/rosiya-zavdala-zbytkiv-klimatu/>

There have also been changes in NATO's policy in the Black Sea Region. Following Russia's full-scale invasion of Ukraine, the Alliance reinforced the existing battlegroups and agreed to establish four additional multinational battlegroups in Bulgaria (Italian command), Hungary (Hungarian command), Romania (French command) and Slovakia (Spanish command). This brought the total number of multinational battlegroups to eight. A positive development was the creation of the Mine Countermeasures Black Sea Task Group, established in 2024 by Türkiye, Romania and Bulgaria. At the same time, the insufficiency of the Alliance's naval presence in the Black Sea remains a problem. The security situation in the region is also influenced by the position of Türkiye, which maintains special relations with the Russian Federation and does not join anti-Russian sanctions.

In turn, the European Union has made a significant contribution to ensuring Ukraine's economic security, primarily in the field of transport. Thus, thanks to the Solidarity Lanes initiative alone, Ukraine managed to export more than 136 million tonnes of goods such as grain, ore and steel and import more than 52 million tonnes of essential goods, including fuel, vehicles, and fertilisers. Besides, the Solidarity Lanes enabled the delivery of military and humanitarian aid to Ukraine¹¹. The need for a "strategic approach to the Black Sea region" is also noted in the EU Council's conclusions on EU security and defence of 29 May 2024¹².

Yet, despite significant shifts in the attitudes of the leading geopolitical players towards the Black Sea region, the situation there remains in limbo. There is still a risk that the Russian-Ukrainian war could lead to the Black Sea region becoming a periphery of the global economic system, a constant source of political instability and conflict. Hence, the future of the region directly depends on Ukraine's victory.

¹¹ ЄС відзначає два роки «Шляхів солідарності» – експортовано понад 136 млн тонн товарів, <https://euneighbourseast.eu/uk/news/latest-news/yes-vidznachaye-dva-roky-shlyahiv-solidarnosti-eksportovano-ponad-136-mln-tonn-tovariv/>

¹² Council Conclusions on EU Security and Defence, https://www.eeas.europa.eu/delegations/ukraine/council-conclusions-eu-security-and-defence_en?s=232

Adresa redacției:
or. Chișinău MD 2001
strada Tighina, 47
tel: +373 (22) 22 30 34
e-mail: istorie_militara@yahoo.com
www.istoriamilitara.md

COHORTĂ (lat. *Cohors*, -tis) – 1. *Unitate de pedestrași în armata romană, formată din provinciali fără cetățenie romană (în Dacia inclusiv și geto-daci), cu un efectiv reprezentând a zecea parte dintr-o legiune; 2. Unitate militară în Republica Populară Moldovenească (1917-1918).*

ISSN 2953-6847

